

Uudistetun sotilaskurinpitomenettelyn toteutuva laatu

Lapin yliopisto

Maisteritutkielma

Antti Saarinen

Rikosoikeus

2017

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Uudistetun sotilaskurinpitomenettelyn toteutuva laatu

Tekijä: Antti Saarinen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: XII + 115

Vuosi: 2017

TIIVISTELMÄ

Sotilaskurinpitomenettely on erityinen summaarinen rikosprosessi, jonka tavoitteena on sotilaallisen kurin ja järjestyksen ylläpitäminen sotilasorganisaatiossa. Menettelyä sovelletaan rajattuun henkilöpiiriin ja siinä käsitellään pääasiassa yksinkertaisia ja vähäisiä rikkomuksia. Menettelyn keskeinen toimija on kurinpitoesimies, joka vastaa rikosepäilyn tutkinnasta, asian ratkaisemisesta, rangaistuksen määräämisestä ja usein myös seuraamuksen täytäntöönpanosta. Kurinpitomenettelyä soveltavat sotilasvirkamiehet sotilasorganisaation sisäisessä toimintaympäristössä, joskin kurinpitoseuraamus voidaan muutoksenhakumenettelyssä saattaa yleisen tuomioistuimen tutkittavaksi.

Tutkimuksessa käsitellään kurinpitotapauksien muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä ja kurinpitomenettelyn laatua. Menettelyn kulkua ja eri toimijoiden osuutta siinä tarkastellaan lainsäädännön, viranomaisohjeistuksen ja oikeuskirjallisuuden valossa. Lähestymistapa on oikeusdogmaattinen. Kurinpitomenettelyn laatua puolestaan arvioidaan empiirisen oikeustutkimuksen menetelmin. Tutkimusta varten kerättiin 185 kurinpitotapauksen tapausaineisto. Tapaus-ten asiakirja-aineistossa havaitut virheet luokiteltiin ja havaintoja analysointiin suhteessa menettelylle asetettuihin tavoitteisiin ja laadusta aiemmassa tutkimuksessa tehtyihin havaintoihin. Lisäksi aineistosta selvitettiin laadun vaihtelua ja menettelyn sisäisen kontrollin toimivuutta.

Tutkimustuloksina todetaan kurinpitomenettelyn erityispiirteiden asettavan useita vaatimuksia sen soveltamiselle. Näin myös virheitä menettelyssä tapahtuu varsin paljon, joskin valtaosa niistä on merkitykseltään vähäisiä. Menettely on tunnustamiskeskeinen ja kurinpitoesimiehellä on useissa kohdin huomattava harkintavaltaa. Menettelyn sisäisessä kontrollissa laatuun pystytään vaikuttamaan, mutta kontrolli ei ole kattava ja se kohdistuu lähinnä teknisiin seikkoihin. Laadun kannalta ongelmallisinta on se, että toimijoiden on vaikea erottaa kurinpitomenettely sotilasorganisaation muusta toiminnasta ja hahmottaa rikosprosessin asettamat vaatimukset.

Avainsanat: Sotilaskurinpito, rangaistuksen määrääminen, sotilasrikokset, lainkäyttö, laatu, oikeusturva

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

SISÄLLYS

LÄHTEET.....	IV
Oikeuskäytäntö	IV
Kirjallisuus.....	IV
Virallislähteet.....	VII
LYHENTEET.....	XII
1. JOHDANTO.....	1
1.1 Sotilaskurinpitomenettelyn määrittely	1
1.2 Sotilasprosessin oikeudellinen luonne.....	4
1.3 Sotilaskurinpitomenettelyn sääntely ja soveltamisympäristö	6
1.4 Sotilaskurinpitomenettely oikeuskirjallisuudessa	8
1.5 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne	12
1.6 Tutkimusmenetelmät	13
1.7 Tutkimusaineisto ja tutkimuksen metodi.....	14
1.7.1 Empiirisen tutkimusaineiston otanta	15
1.7.2 Tutkimustulosten esittäminen	16
1.8 Tutkimuksen rajauksia.....	17
2. SOTILASKURINPITOMENETTELY PROSESSILAJINA.....	19
2.1 Kurinpitomenettelyn edellytykset	19
2.2 Menettelyn aloittaminen ja esitutkinta	21
2.3 Menettelyn erityispiirteet.....	23
2.4 Esitutkinnan päättäminen ja kurinpitoasian jatkokäsittely	25
2.5 Kurinpitoasian päättyminen.....	27
2.6 Muutoksenhaku ja täytäntöönpano kurinpitoasiassa.....	28
3. RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMINEN SOTILASRIKOKSISTA	
KURINPITOMENETTELYSSÄ.....	31
3.1 Sotilasrikokset.....	31
3.1.1 Sotilasrikosten ryhmittely	31
3.1.2 Palvelusrikokset ja vartiorikokset	31
3.1.3 Poissaolorikokset.....	34

3.1.4 Käskyvaltasuhteeseen kohdistuvat rikokset.....	35
3.1.5 Sopimaton käyttäytyminen	36
3.2 Rangaistuksen määrääminen kurinpitomenettelyssä.....	37
3.3 Kurinpitorangeistuksen määrääminen useammasta rikoksesta.....	39
3.4 Rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen.....	40
3.5 Kurinpitomenettelyn rangaistusmuodot ja niiden sisältö	43
3.5.1 Muistutus ja varoitus	43
3.5.2 Ylimääräinen palvelus	44
3.5.3 Poistumiskielto ja kurinpitosakko	46
3.6 Kurinpitoseuraamuksen muu merkitys.....	49
3.7 Kurinpitomenettelyn kontrolli ja laillisuusvalvonta.....	52
3.8 Näkökohtia kurinpitoesimiehen päätöksentekoon vaikuttavista tekijöistä.....	54
3.8.1 Kurinpitoesimiehen henkilöön ja organisaatioon liittyvät tekijät	54
3.8.2 Kurinpitoratkaisuun liittyvät muut toimijat	57
4. TAPSAINEISTOON PERUSTUVAT TUTKIMUSTULOKSET.....	60
4.1 Virheiden luokittelu.....	60
4.1.1 Muoto- tai merkintävirhe	61
4.1.2 Viivästysvirhe.....	61
4.1.3 Teonkuvausvirhe	62
4.1.4 Blankorangeistusvirhe	63
4.1.5 Näyttövirhe.....	64
4.1.6 Syyttömyysolettamavirhe	65
4.1.7 Toimivaltuuden ylitysvirhe	65
4.1.8 Rangaistuksen mittaamisvirhe.....	66
4.1.9 Täytäntöönpanovirhe	67
4.1.10 Kuulemisvirhe	68
4.2 Tapausaineiston rakenne ja sisältö	69
4.2.1 Tapausaineiston muodostaminen	69
4.2.2 Tapausaineiston käsittely	72
4.2.3 Havaintoja tapausaineiston rakenteesta	73
4.2.4 Havaintoja sotilaslakimiehen lausunnoista.....	75
4.2.5 Havaintoja kurinpitomenettelyjen lopputuloksista.....	77
4.2.6 Havaintoja syyllisyyskysymyksestä ja prosessiratkaisuista.....	78
4.2.7 Havaintoja muutoksenhakumenettelyistä	80

4.2.8 Havainnot aineistossa esiintyneiden virheiden luokittelusta.....	81
4.3 Virrehavainnot tapausaineistossa	82
4.4 Virrehavainnot tapausaineistoissa virhetyypeittäin.....	85
4.4.1 Muoto- ja merkintävirheet	85
4.4.2 Viivästysvirheet.....	87
4.4.3 Teonkuvausvirheet	89
4.4.4 Blankorangaistusvirheet.....	90
4.4.5 Näyttövirheet.....	91
4.4.6 Syyttömyysolettamavirheet.....	94
4.4.7 Toimivaltuuden ylitysvirheet	95
4.4.8 Rangaistuksen mittaamisvirheet.....	97
4.4.9 Täytäntöönpanovirheet	99
4.4.10 Kuulemisvirheet	100
4.5 Virrehavaintojen jakautuminen yksiköittäin	102
4.6 Virrehavaintojen käsittely menettelyn sisäisessä kontrollissa	106
4.6.1 Virrehavaintojen käsittely joukko-osastojen tarkastuksissa.....	106
4.6.2 Virrehavaintojen käsittely puolustushaaraesikuntien tarkastuksessa.....	108
4.6.3 Huomioita kurinpitomenettelyn sisäisestä kontrollista.....	112
4.7 Kurinpitomenettelyn laatu tutkimustulosten perusteella	113

LÄHTEET

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.

Engel and others v. The Netherlands, EIT 8.6.1976.

Öztürk v. Germany, EIT 21.2.1984.

Jussila v. Finland, EIT 23.11.2006.

Sergey Zolotukhin v. Russia, EIT 10.2.2009.

Ruotsalainen v. Finland, EIT 16.6.2009.

Kurdov and Ivanov v. Bulgaria, EIT 31.5.2011.

Helsingin hovioikeuden päätös 12.6.2015 SO 15/582

Kirjallisuus

Aalto, Pekka – Lindstedt, Jukka. Varusmiehen oikeusturva sotilasoikeudenhoidossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 64. Helsinki 1984.

Ashworth, Andrew. Sentencing and Criminal Justice. Cambridge 2010.

Ervasti, Kaijus. Empiirinen oikeustutkimus. Teoksessa: Empiirinen tutkimus oikeustieteessä, toim. Heidi Lindfors. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64. Helsinki 2004, ss. 9-15.

Ervasti, Kaijus. Oikeuden empiirisestä tutkimuksesta. Oikeus 1/2003, s. 48-50.

Frände, Dan. Yleinen rikosoikeus. Porvoo 2012.

Frände, Dan. Rikosjutun käsittely. Teoksessa: *Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenperä, Mikko.* Prosessioikeus. Verkkojulkaisu. Helsinki 2016.

Gomien, Donna – Harris, David – Zwaak, Leo. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Strasbourg 1996.

Heikkilä, Tarja. Tilastollinen tutkimus. Helsinki 2014.

Hämeenaho, Kari. Virkavastuu. Määräaikainen virantoimituksesta erottaminen rajavartiomiehen, ammattisotilaan ja poliisin erityisenä kurinpitorangaistuksena. Pro Gradu -tutkielma. Lappeenrannan teknillinen yliopisto 2009.

Kettunen, Juho. Yhtenäinen sotilaskurinpitokulttuuri Puolustusvoimissa. Pro Gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu 2008.

Kiiski, Kimmo. Rikosoikeudellako poliittisia oikeuksia vastaan? Lakimies 2/2008, s. 248-268.

Kiiski, Kimmo. Suomalaisen sotilasoikeudenhoidon oikeudellinen profiili. Lakimies 2/2006, s.166-190.

Kiiski, Kimmo. Sotilastuomari vallanjako-opin tähtäimessä. Defensor Legis N:o 2/2007, s. 267-278.

Kiiski, Kimmo. Hallinnollinen sanktiointi. Väitöskirja. Turun yliopisto. Turku 2011.

Korkea-aho, Emilia. Empiirisen oikeustutkimuksen käytäntö. Teoksessa: Empiirinen tutkimus oikeustieteessä, toim. Heidi Lindfors. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantaja 64. Helsinki 2004, ss. 81-90.

Koskinen, Seppo – Kulla, Heikki. Virkamiesoikeuden perusteet. Verkkojulkaisu. Helsinki 2016.

Kultalahti, Jukka. Empiirinen metodi oikeudellisen tulkinnan apuvälineenä. Teoksessa: Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus, toim. Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väätänen, Joensuu 2010, ss. 15-43.

Kärki, Eero. Sotilaskurinpitolain kurinpitomenettely ja sen laatu. Helsinki Law Review 2010/1, s. 5-35.

Lahti, Raimo – Lindstedt, Jukka – Läärä, Esa. Sotilasoikeudenhoidon uudistaminen II: Sotilasrikosten seuraamuskäytäntö. Oikeusministeriön oikeushallinto-osaston julkaisusarja 4/84. Helsinki 1984.

Laitinen, Ahti. Katsaus empiirisen oikeustutkimuksen kehitykseen oikeussosiologian ja kriminologian näkökulmasta. Teoksessa: Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus, toim. Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Vääänen, Joensuu 2010, ss. 1-13.

Lappi-Seppälä, Tapio. Rangaistuksen määräämisestä I, Teoria ja yleinen osa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Vammala 1987.

Lappi-Seppälä, Tapio. Kriminaalipolitiikka - rikosoikeuspolitiikka. Lakimies 8/1998, ss. 1285-1308.

Lappi-Seppälä, Tapio. Rikosten seuraamukset. Porvoo 2000.

Liivoja, Rain. An Axiom of Military Law. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki 2011.

Lindstedt, Jukka. Rangaistuksen määrääminen sotilasrikoksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 78. Helsinki 1986.

Nousiainen, Tapio. Rangaistuksen määräämisestä. Vammala 1961.

Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo. RL 45: Sotilasrikokset. Teoksessa: Rikosoikeus, *Tapio Lappi-Seppälä – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Pekka Koskinen – Martti Majanen – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Ari-Matti Nuutila – Timo Ojala – Ilkka Rautio.* Verkkojulkaisu. Helsinki 2004.

Ojala, Timo. Uudistuneet sotilasrikokset. Helsinki 2002.

Savela, Antti (toim.). Lainkäytön laadun arviointi tuomioistuimessa. Arvioinnin lähtökohdat ja laatumittaristo. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke. Oulu 2006.

Sipilä, Hannu. Rikkooko Puolustusvoimat lakia? *Sotilasaikakauslehti* 1/2017, s. 24-25.

Sundberg, Tuija. Kokemuksia uudistuneesta sotilasrikosprosessista. *Sotilasaikakauslehti* 11/2016, s. 16-18.

Sundberg, Tuija. Yleiset esitutkintaperiaatteet sotilasrikosten esitutkinnassa. Julkaisematon liseniaatintutkimus. Helsingin yliopisto. Helsinki 2003.

Sutela, Mika. Arbitrium an decisio – Oikeudellisen päätöksenteon yhtenäisyys yleisissä tuomioistuimissa. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu 2016.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti. Rikosoikeus: rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Verkkojulkaisu. Helsinki 2016.

Tolvanen, Matti. Ratkaisuvallan siirtäminen ja menettelyn yksinkertaistaminen rikosasioissa erityisesti lainkäytön funktioiden näkökulmasta. Teoksessa Marjut Heikkilä (toim.): Säädöksiä, systematiikka vai ihmisoikeuksia. Lappeenranta 2004.

Utriainen, Terttu. Rikosten rangaistukset ja muut seuraamukset. Tampere 1992.

Valli, Raine. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä 2015.

Väätänen, Ulla. Hallintolain seurantalutkimus suurennuslasin alla. Teoksessa: Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus, toim. Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Väätänen, Joensuu 2010, ss. 147-174.

Virallislähteet

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen muistio Dnro 1766/3/08. Pohjois-Karjalan rajavartioston tarkastus. 29.5.2008.

HaVM 5/2014 vp - HE 30/2013 vp Hallintovaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 30/2013 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 93/2005 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta.

HE 86/1981 vp Hallituksen esitys eduskunnalle sotilasoikeudenkäyntilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 7/2016 vp Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

Ilmavoimien esikunnan kertomus CK9095. Kertomus vuonna 2013 laadittujen rangaistus- ja ojennuskorttien tarkastuksesta Ilmavoimissa. 26.6.2014.

Karjalan prikaatin sotilaskäsky KARPRSOTKOULMK Karjalan prikaatin palvelusohje. HN120. 30.3.2017.

Lapin rajavartioston esikunnan käsky RVLDno/2015/1005. Rajajääkärikomppanian sotilaskurinpitoasioiden käsittely. 17.08.2015.

LaVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 13/2005 vp - HE 93/2005 vp Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta.

Maavoimien esikunnan kertomus MK17924. Kertomus vuonna 2013 Maavoimissa laadittujen rangaistus- ja ojennuskorttien tarkastuksesta. 12.6.2014.

Maavoimien esikunnan kertomus MM13225. Kertomus vuonna 2015 Maavoimissa laadittujen kurinpitotarkastuksien tarkastuksesta. 14.6.2016.

Merivoimien esikunnan kertomus DH7500. Merivoimien vuoden 2010 R- ja O- korttien tarkastus. 4.7.2011.

Merivoimien esikunnan kertomus DK6404. Merivoimien vuoden 2013 kurinpitopäätösten tarkastaminen. 23.6.2014.

Poliisihallituksen asiakirja POHAno/2010/2119. Käsikirja seuraamusten määräämiseksi rangaistuvaatimus- ja rikesakkoasioissa. 13.9.2010.

Poliisihallituksen ohje 2020/2013/5229. Ohje esitutkintapöytäkirjan laadinnasta. 17.12.2013.

Puolustusministeriön asiakirja 2012-5194 19.10.2012.

Puolustusministeriön asiakirja 1006/40.02.00/2008.

Pääesikunnan henkilöstöosaston määräys PVHSM koulutus 033: PEHENKOS Varusmiehen palvelus-, vapaa-aika- ja lomajärjestelyt. HF835. 29.6.2009.

Pääesikunnan henkilöstöosaston määräys PVHSM koulutusala 046 - PEHENKOS Varusmiesten palvelustehtävät ja valinnat. HK606. 1.10.2014.

Pääesikunnan henkilöstöosaston määräys PVHSM koulutusala 055 - PEHENKOS: Palkatun henkilöstön täydennyskoulutus. HG1341. 28.10.2010.

Pääesikunnan henkilöstöosaston ohje PVOHJEK koulutus 021: PEHENKOS varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt. HG325. 16.3.2010.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston ilmoitus AL1534. Sotilasrikos- ja seuraamustilasto. 2.2.2015.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston määräys PVHSM PEOIKOS 006 - Kurinpitovallan käyttämiseen oikeutetut sotilasesimiehet. HH665. 27.6.2011

Pääesikunnan oikeudellisen osaston ohje PEOIKOS 302 - Ohje joukko-osastoissa suoritettavasta esitutkinnasta ja siinä käytettävistä pakkokeinoista. HK367. 29.4.2014.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston ohje PEOIKOS 303 - Seuraamussuositus. HK255. 4.4.2014.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston ohje PEOIKOS 304 - Sotilaslakimiehen kurinpitolausunto. HK288. 2.4.2014.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston ohje PEOIKOS 305 - Seuraamusten täytäntöönpano / Pääesikunnan oikeudellisen osaston hallinnollinen ohje seuraamusten täytäntöönpanosta sekä määräykset arestin täytäntöönpanosta ja henkilöiden säilyttämisestä päävartiossa (vast.). HK368. 28.4.2014.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston ohje PEOIKOS 306 - Kurinpitotarkastusasiakirjat / Ohjeet kurinpitotarkastusjien kirjaamisesta, kurinpitotarkastusrekisterin pitämisestä sekä kurinpitomenettelyn valvonnasta. HK343. 16.4.2014.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston ohje PVOHJEK oikeudellinen - PEOIKOS 001 Puolustusvoimien oikeudellisen toiminnan strategia. HK661. 11.12.2014

Pääesikunnan oikeudellisen osaston pyyntö AM3160. Rikos- ja seuraamustilastoissa tapahtuneiden muutosten syiden selvittäminen. 16.2.2016.

Pääesikunnan varomääräys PVVAROM D1.2; Yleiset varomääräykset aseiden, asejärjestelmien ja räjähteiden käsittelyssä sekä käytössä. HI540. 8.6.2012.

Rajavartiolaitoksen esikunnan tarkastuskertomus RVL Dno/2012/195. Yhteenveto rajavartiolaitoksen hallintoyksiköiden R- ja O- kortistojen tarkastuksista. 21.09.2012.

Rajavartiolaitoksen esikunnan tarkastuskertomus RVLDno/2013/20. Yhteenveto rajavartiolaitoksen hallintoyksiköiden R- ja O- kortistojen tarkastuksista. 30.10.2013.

Rajavartiolaitoksen esikunnan tarkastuskertomus RVLDno/2016/95. Yhteenveto vuoden 2015 kurinpitopäätösten tarkastuksesta. 9.6.2016.

Rajavartiolaitoksen pysyväisasiakirja RVLPAK A.4. Sotilasoikeudenkäyntiasiat ja sotilaskurinpitomenettely Rajavartiolaitoksessa RVLDno/2014/1622. 14.05.2014.

Rajavartiolaitoksen pysyväisasiakirja RVLPAK C.1. Rajavartiolaitoksen hallintoyksiköiden kokoonpano ja toimialue sekä määräyksiä hallintoyksiköiden tehtävistä ja kurinpitoesimiehistä. 13.10.2011.

Suomenlahden Meripuolustusalueen muistio. Vertailevia havaintoja kurinpitomenettelyn laadusta ja oikeusturvan toteutumisesta Suomenlahden Meripuolustusalueella vuosilta 2007 ja 2010. 2010. Aineisto tekijän hallussa.

Yleinen palvelusohjesääntö (YLPALVO). Pääesikunnan henkilöstöosaston päätös 1.11.2016.

LYHENTEET

ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
ILMAVE	Ilmavoimien esikunta
MAAVE	Maavoimien esikunta
MERIVE	Merivoimien esikunta
PEOIKOS	Pääesikunnan oikeudellinen osasto
PKL	Pakkokeinolaki (806/2011)
RL	Rikoslaki (39/1889)
RVLE	Rajavartiolaitoksen esikunta
SKL	Sotilaskurinpitolaki (331/1983) (kumottu)
SKRTL	Laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (255/2014)
SOL	Sotilasoikeudenkäyntilaki (326/1983)

1. Johdanto

1.1 Sotilaskurinpitomenettelyn määrittely

Sotilaskurinpitomenettelyssä käsitellään ja ratkaistaan sotilaskurinpitoasiana käsiteltävä asia tai useampia tällaisia asioita yhdessä. Sotilaskurinpitomenettely voidaan katsoa omaksi nopeutettuun ja yksinkertaistettuun rikosprosessiin rinnastuvaksi prosessilajikseen.¹ Sotilaskurinpitomenettely on tarkoitettu sotilasrikosten sekä Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen sisäisten järjestysmääräysten rikkomisten käsittelyyn. Sotilaskurinpitomenettelyn tarve erillisenä menettelylajina johtuu kahdesta toisiinsa liittyvästä tavoitteesta. Toisaalta sotilasorganisaatiolla on tarve turvata keinot sotilaallisen kurin ja järjestyksen ylläpitämiseen, jota pidetään välttämättömänä edellytyksenä organisaation tehtävien suorittamiselle niin kriisin kuin normaaliajan olosuhteissa. Toisaalta kurin ja järjestyksen ylläpitäminen ja sen ulottuvuus lukuisiin eri asiaryhmiin luo olosuhteet määrältään suurelle joukolle vakavuudeltaan vähäisiä rikkomuksia, joiden käsittely tavanomaisessa rikosprosessissa tai edes summaarisessa prosessissa olisi epätarkoituksenmukaista. Lisäksi menettelyn tarkoituksen ulottuvuuksista voidaan mainita tarve Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen sotilasvirassa palvelevan henkilökunnan käyttäytymisen sääntelyyn, jotta yleinen luottamus sotilasviranomaisen tehtävien asianmukaiseen hoitoon voidaan turvata. Nämä tarpeet on sovitettu yhteen sotilaskurinpitomenettelyssä, joka on säädelty SKRTL:ssa.²

Rangaistuksen määräämisellä tarkoitetaan rangaistuksen vahvistamista yksittäistapauksessa, kun rangaistukseen vaikuttavat tekijät on ensin selvitetty.³ Konkreettisessa merkityksessään rangaistuksen määräämisessä tapahtuu rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen.⁴ Näitä yksittäistapauksessa ratkaistaessa harkittavaksi tulevat toisaalta yleisten oikeudellisten periaatteiden toteuttaminen ja toisaalta nimenomaan kyseessä olevaan tekoon liittyvien seikkojen arviointi. Yleisistä oikeudellista periaatteista voidaan mainita yhdenvertaisuusperiaate ja rangaistuskäytännön yhtenäisyyden vaatimus. Itse tekoon liittyviä seikkoja puolestaan ovat teon vahingollisuus tai vaarallisuus, tekijän syyllisyys sekä mahdolliset koventamis- tai lieventämisperusteet, jotka yhdessä määrittelevät teon moitittavuuden.⁵

¹ HE 30/2013 vp s. 6.

² HE 30/2013 vp s. 5-7.

³ *Nousiainen* 1961, s. 3.

⁴ *Frände* 2012, s. 382.

⁵ *Utriainen* 1992, s 156.

Käsitteenä sotilaskurinpitomenettelyä voidaan tarkastella suppeassa tai laajassa merkityksessä. Suppeassa merkityksessään sotilaskurinpitomenettely tarkoittaa varsinaisen kurinpitotoimen suorittamista eli kurinpitorangeistuksen määräämistä. Kuripitorangeistus on tyypillinen erityinen seuraamus, jonka soveltamisala on rajattu tiettyihin tekoihin ja tiettyyn henkilöpiiriin.⁶ Menettelyn laaja määrittely perustuu siihen asiaryhmään, joka SKRTL:ssa on erikseen säännelty tavanomaisen rikosprosessin lisäksi tai siitä poikkeavasti. Laajassa merkityksessään kuripitomenettelyyn katsotaan kuuluvan seuraamuksen määräämisen lisäksi menettelyn edellytysten arviointi, toimivallan määrittely, asian selvittäminen esitutkinnassa, menettelyyn kuuluvat erityiset toimenpiteet, sekä asian mahdollinen siirto yleisen tuomioistuimen käsiteltäväksi.⁷ Näiden lisäksi myös menettelyssä määrätyn seuraamuksen täytäntöönpanosta ja muutoksenhausta on SKRTL:ssa erityissäännöksiä.

Kurinpitoasian ratkaisu voi SKRTL 52 §:n mukaan olla syylliseksi toteava tai vapauttava. Menettelyn lopputulos rinnastuu siten tavanomaiseen rikosprosessiin, jossa pääasian ratkaiseva tuomio on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11 luvun 4 §:n mukaisesti syylliseksi tuomitseva tai vapauttava. Ehdottomassa valtaosassa tapauksista kurinpitoratkaisun tekee kurinpitoesimies eikä tuomioistuin.⁸ Kurinpitoesimieheksi on SKRTL 10 §:ssä määritelty sotilasorganisaation suoranaiset esimiehet perusyksikön päälliköstä alkaen sekä perusyksikön vääpeli tietyin rajoituksin. Sotilaallisesti järjestyneessä Rajavartiolaitoksessa kurinpitoesimiessuhteet on Rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain (577/2005) 31 §:n 3 momentissa säädetty vastaavalla tavalla. Kurinpitovallan sisältyminen eri tehtäviin viranomaisessa on yksityiskohtaisesti määritelty tarkentavilla määräyksillä.⁹

Edellä kuvattua laajemman määritelmän mukaista kokonaisuutta voidaankin hahmottaa kokonaan omana prosessilajinaan, sotilasprosessina.¹⁰ Sotilasprosessin määrittelyä ei voida perustaa ainoastaan siihen, että asia käsitellään sotilasviranomaisen sisäisessä menettelyssä, koska muutoksenhakumenettelyn seurauksena asia voi tulla yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi

⁶ *Tapani – Tolvanen* 2016, s.10-11.

⁷ HE 30/2013 vp s. 6.

⁸ Tähän on syynä se, että kurinpitoasiat tulevat tuomioistuinkäsittelyyn kurinpitoesimiesten tekemistä ratkaisuisista alkaneiden muutoksenhakuprosessien kautta, jotka ovat kohtuullisen harvinaisia.

⁹ PEOIKOS määräys 006. RVLPAK A.4.

Ks. myös valtioneuvoston asetus rajavartiolaitoksesta (651/2005) 36 §.

¹⁰ *Kärki Helsinki Law Review* 2010/1, s. 6.

nimenomaan kurinpitoasiana.¹¹ Sotilasrikoksen tuomioistuinkäsittelystä säädetään SOL:ssa.¹² SKRTL:iin sisältyy SOL:n ohella erityissäännöksiä kurinpitoasian tuomioistuinkäsittelystä. SKRTL:ssa on myös menettelyssä määrätyn seuraamuksen täytäntöönpanoa ja muutoksenhaku koskevia erityissäännöksiä. Näin ollen myös niiden on katsottava kuuluvan sotilasprosessiin sen laajassa merkityksessä.

On myös mahdollista, että SKRTL:n mukaisessa menettelyssä aloitettu asia tulee yleisen tuomioistuimen käsiteltäväksi tavanomaisena rikosasiana. Näin tapahtuu silloin kun syyttäjä on nostanut asiassa syytteen. SOL 14 §:n mukaan syyttäjän toimivalta syytteen nostamiseen perustuu siihen, että kurinpitoesimies tai hänen esimiehensä siirtää asian syyteharkintaan. Tällöin voidaan katsoa asian siirtyneen kurinpitomenettelyn ulkopuolelle, eikä kyseessä enää ole kurinpitoasia, vaan tavanomaisen rikosasian käsittely.¹³

Tässä työssä käsitetään sotilaskurinpitomenettely sen laajassa merkityksessä. Päähuomio kuitenkin keskittyy kurinpitoesimiehen tekemiin kurinpitotarkaisuihin eli sotilasviranomaisessa sisäisesti käsiteltyihin kurinpitoasioihin. Kurinpitoasian ratkaisemista tuomioistuimessa on pidetty jopa epätarkoituksenmukaisena, koska tuomarin voi sotilasympäristöön kuulumattomana olla vaikeaa arvioida käsillä olevan asian merkitystä sotilaallisen kurin ja järjestyksen kannalta.¹⁴ Tämä taas ei ole toivottavaa, koska sotilaallisen kurin ja järjestyksen takaaminen on koko menettelyn kaikkein keskeisin tavoite.¹⁵ SOL:n mukaisen tuomioistuimen erityisen sotilasjäsenkoonpanon tarkoituksena onkin nimenomaan sotilaallisen asiantuntemuksen saaminen tuomioistuimen käyttöön.¹⁶ Tuomioistuimen sotilasjäsenkoonpanoakin tosin on kritisoitu, koska sotilasjäsenillä puolestaan ei asemassaan ole lainoppinutta tuomaria vastaavaa riippumattomuutta.¹⁷

¹¹ *Kiiski* Lakimies 2/2006, s. 170, 184. Tosin on huomattava, että Kiiskan tarkastelu perustuu kumotun SKL:n mukaiseen menettelyyn. SKRTL:n voimaantulon myötä yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi kurinpitoasioina tulevien tapausten määrä voi kuitenkin olla entistä suurempi, koska muutoksenhakuoikeuden ala on laajentunut.

¹² Myös SOL on sotilasrikosten käsittelyä koskeva erityislaki. Yleislakina sotilasrikosasian tuomioistuinkäsittelyssä sovelletaan lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa.

¹³ *Kiiski* 2006, s. 184. Asiaa ei tuomioistuimessa kuitenkaan tällöinkään käsitellä tavanomaisena rikosasiana, vaan SOL:n mukaisena sotilasoikeudenkäyntiasiana, johon liittyy tiettyjä erityispiirteitä mm. tuomioistuimen erityinen kokoonpano.

¹⁴ *Kiiski* Lakimies 2/2006, s. 184.

¹⁵ HE 30/2013 vp, s. 5.

¹⁶ HE 86/1981 vp yleisperustelut 1.2 luku.

¹⁷ *Kiiski* Defensor Legis 2/2007, s. 273-275. Riippumattomuudesta on sittemmin säädetty tuomioistuimen asian-tuntijajäsentä vastaavalla tavalla. Ks. HE 7/2016 vp yksityiskohtaiset perustelut 1.16 luku.

1.2 Sotilasprosessin oikeudellinen luonne

Sotilaskurinpitoimenettelyn luokittelu rikosasian käsittelyksi ei ole itsestään selvää. Menettelyn kurinpidollisen funktion, menettelyssä määrättävien sanktioiden luonteen ja ankaruuden sekä kurinpitoesimiesten aseman hallinnollisena toimijana voidaan katsoa viittaavan myös hallinnolliseen menettelyyn.¹⁸ Rikosoikeudellisen sotilaskurinpitojärjestelmän vaihtoehdoksi onkin esitetty hallinnolliseen sanktiointiin perustuvaa järjestelmää.¹⁹ Hallinnollisille seuraamuksille ei Suomessa ole rikosoikeuden tapaan yhtenäistä järjestelmää, vaan lukuisia erillisiä asiakohtaisia järjestelmiä.²⁰ Hallinto-oikeudellisesta näkökulmasta katsottuna menettelyssä on kysymys siitä, että toimivaltainen sotilasviranomaisen määrää lain rikkomisesta seuraamuksia sotilashallinnon sisäisesti määrittelemien sääntöjen ylläpitämiseksi.

Kuitenkin sotilaskurinpitoimenettelyn liittymä rikosprosessiin on läheinen. Rikosprosessi on kurinpitomenettelyn suora jatke niissä tapauksissa, joissa asiaa ei kurinpitomenettelyssä ratkaista. Myös menettelyssä käsiteltävien tekojen määrittely RL:ssä viittaa vahvasti rikosprosessiin. Kenties vahvimmin sotilaskurinpitoasian luonnetta määrittää kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Engel-ratkaisussa määritellyt seuraamuksen analysointiin perustuvat kriteerit.²¹ Kyseisessä ratkaisussa tuomioistuimien ensimmäistä kertaa määritteli hallinnollisen ja rikosoikeudellisen seuraamuksen erottavat kriteerit. Kriteeristö myöhempien täsmennyksineen soveltuu näin ollen minkä tahansa kansallisen seuraamuksen luonnehdintaan suhteessa Euroopan ihmisoikeussopimukseen.²² Kriteeristön mukaan jo rangaistavan menettelyn ja seuraamusten sisältyminen nimenomaan kansalliseen rikoslakiin määrittelee sotilaskurinpitoimenettelyn rikosasiaksi. Koska kyseinen kriteeri on ensisijainen, on kurinpitomenettely näin kansallisesti määritelty nimenomaan rikosprosessiksi. Näin ollen erityisesti vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa esitetyistä hallinnolliseen menettelyyn viittaavista kannanotoista huolimatta kurinpitomenettelyn voidaan tarkemmin määritellä olevan sekoitus rikosoikeudellista

¹⁸ *Kärki Helsinki Law Review* 2010/1, s. 11-12. *Kiiski Lakimies* 2/2006, s. 183.

¹⁹ *Kiiski* 2011, s. 64-66.

²⁰ *Tolvanen* 2004, s. 238.

²¹ *Engel and others v. The Netherlands*.

²² *Gomien – Harris – Zwaak* 1996, s. 179-181. Kriteeristöä on sovellettu ja kehitetty edelleen mm. EIT:n ratkaisussa *Öztürk v. Germany* (hallinnollinen sakko), *Jussila v. Finland* (veronkorotus), *Sergey Zolotukhin v. Russia* (järjestysrikkomus), *Ruotsalainen v. Finland* (polttoainemaksun korotus) sekä *Kurdov and Ivanov v. Bulgaria* (hallinnollinen sakko).

ja hallinnollista menettelyä, joka on sotilasviranomaisen sisäinen asia siihen asti, kun syyttäjä nostaa asiassa syytteen.²³

Sotilaskurinpitomenettelyn määrittäminen rikosasian käsittelyksi aiheuttaa mm. sen, että siihen kohdistuvat rikosasiaa vastaavat oikeusturvavaatimukset. Nämä oikeusturvavaatimukset on vähimmäistasollaan määritelty Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6. artiklassa ja sitä soveltavassa oikeuskäytännössä.²⁴ Kansallisesti rikosasian käsittelyä koskeva oikeusturva ja sääntely perustuvat Suomen perustuslain (731/1999) 21 §:ään. Suhteessa menettelyssä käsiteltyjen tekojen luonteeseen ja vakavuuteen voidaan kaikkien rikosprosessin oikeusturvatakeiden toteuttamista yksittäistapauksissa pitää epätarkoituksenmukaisena. Sotilasrikoksessa voi olla kyse vaikkapa sotilaan pukeutumista koskevien määräysten vähäisestä ja huolimattomuudesta tapahtuneesta rikkomisesta.²⁵ Käytännön kysymysten lisäksi tällaista tekoa voi olla myös vaikea suhteuttaa rikosoikeuden päämäärään ja yhteiskunnalliseen asemaan. Modernissa rikosoikeudessa keskeinen ja yleisesti hyväksytty funktio on rikollisuudesta ja sen vastustamisesta aiheutuvien kärsimysten ja sosiaalisten vaikutusten säätely sekä kustannusten oikeudenmukainen jakaminen.²⁶ Rikosoikeudelliselle rangaistukselle puolestaan on ominaista yhteiskunnan tekoon kohdistama ankara moite ja paheksunta.²⁷ Edelleen kansallisen rikosoikeuden kriminalisointiperiaatteiden mukaisesti rikosoikeudellisen sääntelyn tulisi olla viimesijainen keino sääntelyn tavoitteen saavuttamiseksi (ns. *ultima ratio* -periaate).²⁸ Rikosoikeudellisen järjestelmän sopivuuteen esimerkiksi edellä kuvatussa sotilasrikoksessa voidaan suhtautua kriittisesti.²⁹

Edellä mainittujen näkökohtien lisäksi sotilaskurinpidon rikosoikeudellisesta luonteesta luopumiselle on esitetty perusteeksi myös järjestelmän vallanjako-opilliset jännitteet.³⁰ Näissä jännitteissä on kyse mm. siitä, että sotilasorganisaatio määrittelee itse rangaistavan käyttäytymisen alan ja toimeenpanee itse antamia määräyksiä suhteessa kurinpitomenettelyn koh-

²³ *Kärki Helsinki Law Review* 2010/1, s. 13. *Kiiski Lakimies* 2/2006, s. 186.

Edellä kuvatulla tavalla kyseessä ei kuitenkaan ole täysin sotilasviranomaisen sisäinen asia, koska kurinpitoasia voi viime kädessä tulla yleisen, joskin erityisessä kokoonpanossa toimivan, tuomioistuimen ratkaistavaksi.

²⁴ *Gomien – Harris – Zwaak* 1996, s. 157-202.

²⁵ Tämä johtuu siitä, että jotkin sotilaalliseen järjestykseen kuuluvat seikat on sotilasta velvoittavasti hyvin täsmällisesti määritelty. Esimerkiksi Yleisen palvelusohjesäännön kohdan 86. mukaan sotilaan käyttämien nahkakenkien tulee olla kiillotettuja. Yleistä palvelusohjesääntöä tarkentavissa määräyksissä voi olla vielä tätäkin yksityiskohtaisempia sääntöjä.

²⁶ *Ashworth* 2010, s. 92-94, 413-415.

²⁷ *Tapani – Tolvanen* 2016, s. 8-9.

²⁸ Suomen rikosoikeuden kriminalisointiperiaatteista ks. *Lappi-Seppälä* 1987, s. 128–138.

²⁹ *Kiiski* 2006, s. 187-190.

³⁰ *Kiiski* 2011, s. 42.

teisiin. Myös kurinpitomenettelyn toimijat asian vireilletulosta sen ratkaisuun asti edustavat itse sitä hallinnollista järjestelmää, johon teko kohdistuu.³¹ Sotilashallinnon omaan henkilöstöön kohdistuessaan kurinpitomenettelyllä puolestaan on virkamiesoikeudellisia piirteitä.

Kurinpitomenettelyn oikeudellisen luonteen tai sen järjestämisvaihtoehtojen lähempi tarkastelu ei kuulu tämän työn aihepiiriin. Määrittely on kuitenkin siksi oleellinen, että menettelyn rikosoikeudellisen luonteen takia sitä on tarkasteltava nimenomaan rikosasiaana. Tällöin rikosprosessin oikeusturvatakeet ja menettelysäännökset tulevat täysimääräisesti sovellettaviksi jokaisessa yksittäistapauksessa riippumatta asian laadusta, oletetusta vakavuudesta taikka tarkoituksenmukaisuusarvioinneista.

1.3 Sotilaskurinpitomenettelyn sääntely ja soveltamisympäristö

Menettelyä ohjaava erityislaki ja siihen liittyvät lait on vastikään uudistettu. Vuonna 1983 säädetty ja vuonna 1997 uudistettu SKL kumottiin SKRTL:n tullessa voimaan 1.5.2014. Lakimuutosta valmisteltiin varsin pitkään. Valmistelu aloitettiin puolustusministeriön asettamalla työryhmällä jo vuonna 2008 ja lain säätämiseksi annettiin kolme erillistä hallituksen esitystä.³² Sotilaskurinpitomenettelyä koskevan sääntelyn lisäksi laissa säädetään myös Puolustusvoimien rikostorjunnasta. Uudistuksen yhteydessä todettiin tarve säilyttää erillinen menettely sotilasorganisaation erityistarpeita varten. SKRTL valmisteltiin pääosin SKL:n mukaiseksi, koska SKL oli todettu pääosin toimivaksi eikä sen keskeisiä periaatteita katsottu tarpeelliseksi muuttaa. Lakimuutoksen tavoitteena oli sotilaskurinpitomenettelyn säännösten johdonmukaisaminen ja ajantasaistaminen sekä perustuslain menettelylle asettamien vaatimusten varmistaminen. Erityisenä tavoitteena oli huomioida menettelyn kohteiden oikeusturva. Toisaalta tavoitteena oli myös taata sääntelyn päätavoite eli sotilaallinen kuri ja järjestys sekä huomioida menettelyn käytännön soveltamisolosuhteet, kuten esimerkiksi aikapaine.³³

Keskeisimpiä muutoksia suhteessa aiempaan oikeustilaan oli erillisistä seuraamusmuodoista luopuminen sekä muutoksenhakuoikeuden ulottaminen koskemaan kaikkia menettelyssä määrättäviä seuraamuksia.³⁴ SKL:ssa seuraamukset jaettiin ankarampiin kurinpitorangeistuksiin ja

³¹ Vallanjako-opillisista jännitteistä tarkemmin esim. *Kiiski* 2007, s. 272.

³² Puolustusministeriön asiakirja PLM ak 2012-5194 19.10.2012. Puolustusministeriön asiakirja PLM ak 1006/40.02.00/2008.

³³ HE 30/2013 vp s. 26.

³⁴ HE 30/2013 vp s. 28.

lievempiin kurinpito-ajennuksiin, eikä muutoksenhaku kurinpito-ajennuksista ollut mahdollista.³⁵ Tätä oli pidetty ongelmana erityisesti rikosoikeudellisen järjestelmän koherenssin ja oikeusturvan kannalta.³⁶ Myös muutoksenhakumenettelyä sekä seuraamuksen täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä tarkistettiin menettelyn kohteiden prosessuaalisen aseman parantamiseksi sekä sen estämiseksi, että seuraamuksen tosiasiallinen merkitys muodostuisi rangais- tulle kohtuuttoman ankaraksi. Lisäksi syyttäjän osin epäselvänä pidetty asema kurinpitome- nettelyssä poistettiin.³⁷

SKRTL:ssa sotilasviranomaisen organisaatio on jaoteltu kolmeen merkitykselliseen tasoon, joita ovat perusyksiköt, joukkoyksiköt ja joukko-osastot. Kurinpitomenettelyä on mahdollista soveltaa organisaatiossa perusyksikkötasolta alkaen. Sotilasviranomaisen kokoonpanosta on säädetty Puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 3 luvussa ja Rajavartiolaitoksen hallin- nosta annetun lain 2 luvussa. Perusyksiköt kuuluvat joukkoyksikön alaisuuteen ja joukkoyk- siköt taas edelleen muodostavat joukko-osaston. Joukko-osastot puolestaan kuuluvat johon- kin puolustushaaraan, joita ovat maa-, meri- ja ilmavoimat. Pääesikunta johtaa puolustushaa- roja. Tähän peruskokoonpanon lisäksi organisaatioon kuuluu useita erillisiä sotilaslaitoksia joko puolustushaaran tai Pääesikunnan alaisuudessa. SKRTL:ssa tarkoitettuja perusyksiköitä ovat esimerkiksi komppaniat, patterit, lentueet, viiriköt ja sotilasopetuslaitosten osastot.³⁸ SKRTL:ssa tarkoitettujen kurinpitomenettelyn johto- ja esimiesuhteet on sotilasviranomaisissa määritelty erillisillä määräyksillä.³⁹ Käytännössä kurinpitoesimiesuhteet noudattavat sotilas- käskyasioiden johtosuhdetta.⁴⁰ Sotilaskurinpitomenettelyä sovelletaan tästä johtuen lukuisissa eri yksiköissä ja eri organisaatiotasoilla. Myös kurinpitoesimiehenä toimivia sotilaita on täl- löin varsin paljon.

Vuonna 2016 sotilasrikosten kokonaismäärä Puolustusvoimissa oli 3427. Määrä lisääntyi edellisvuodesta jonkin verran. Vuonna 2015 sotilasrikosten kokonaismäärä Puolustusvoimissa

³⁵ SKL:ssa kantelu jäi kurinpito-ajennusten ainoaksi oikeussuojakeinoksi, eikä siinä tehtävällä ratkaisulla ollut suoraa vaikutusta kurinpitotarkoituksen sisältöön.

³⁶ *Kärki Helsinki Law Review* 2010/1, s. 29-30. HE 30/2013 vp s. 65-66.

³⁷ HE 30/2013 vp s. 28.

³⁸ Sotilaskurinpitoasioissa Rajavartiolaitoksen hallintoyksiköt vastaavat Puolustusvoimien joukko-osastoja. SKRTL:ssa tarkoitettuja joukkoyksiköitä ei raja-vartiolaitoksen kokoonpanossa ole lainkaan. Kurinpitomenette- lyn suhteen Rajavartiolaitos voitaneenkin mieltää omaksi puolustushaarakseen, vaikka se ei varsinaisesti sitä ole.

³⁹ PEOIKOS määräys 006. RVLPAK A.4.

⁴⁰ Ks. myös TPA toimivallan jaosta sotilaskäskyasioissa 2-8 §. Johtosuhde on yleensä yhtenevä myös sotilasvi- ranomaisen hallinnollisen johtosuhteen kanssa. Organisaatio- ja esimiesuhteet ovat siis samat sekä sotilas- käsky-, sotilashallinto- että sotilaskurinpitoasioissa. Organisointi on selkeä, mutta voi olla vallanjako-opillisesti ongelmallinen.

oli 2733 ja Rajavartiolaitoksessa 47.⁴¹ Tätä ennen kokonaismäärä on jatkuvasti laskenut jo useiden vuosien ajan. Vuonna 2013 Puolustusvoimissa määrättiin 3149 ja Rajavartiolaitoksessa 68 kurinpitoseuraamusta.⁴² SKRTL:n voimaantulo ei ainakaan yksin selitä määrän vähentymistä, koska määrä oli ollut hiljalleen laskeva jo ennen SKRTL:n voimaantuloa. Vielä vuonna 2007 sotilasrikosten kokonaismäärä Puolustusvoimissa oli yli 5000. Esitutkintoja sotilasrikosasioissa toimitetaan jonkin verran enemmän kuin rikoksia tilastoituu, koska kaikki esitutkinnat eivät luonnollisesti johda syyksilukevaan ratkaisuun. On myös mahdollista että aloitettu menettely ei johda lainkaan kurinpitopäätökseen.⁴³

Käytännössä ehdoton valtaosa kurinpitomenettelyistä kohdistuu varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittaviin henkilöihin. Esimerkiksi mainittuna vuonna 2013 Puolustusvoimissa henkilökunnalle määrättyjä kurinpitoseuraamuksia oli kaikkiaan 48 ja Rajavartiolaitoksessa 10.⁴⁴ Kurinpitomenettelyn soveltamiskäytäntö keskittyy näin ollen voimakkaasti varusmieskoulutusta antaviin joukko-osastoihin ja erityisesti näiden perusyksiköihin. Joukko-osastojen asema perusyksiköidensä kurinpitomenettelyn valvonnassa ja ohjaamisessa onkin siksi keskeinen. Muutoksenhaku sotilaskurinpitotarkaisuuksista on harvinaista. Esimerkiksi vuonna 2014 Puolustusvoimissa määrättyistä 2724:sta kurinpitoseuraamuksesta haettiin muutosta 26 tapauksessa.⁴⁵

1.4 Sotilaskurinpitomenettely oikeuskirjallisuudessa

Rikosasian ratkaisemiseen ja rangaistuksen määräämiseen liittyvää oikeuskirjallisuutta on runsaasti ja aihepiiri on laaja, sisältäen ainakin yhteiskunnallisia, oikeuspoliittisia ja käyttäytymistieteellisiä näkökulmia. Tästä syystä näkökulman valitseminen asian käsittelyyn on välttämätöntä. Tässä työssä näkökulmaksi on valittu sotilasviranomaisen näkökulma, jolloin tarkastelu keskittyy lähinnä kurinpitoesimiehen päätöksentekoa ja menettelyä ohjaaviin ja siihen vaikuttaviin tekijöihin mahdollisine ongelmakohtineen ja virhelähteineen. Aiemmassa sotilas-

⁴¹ Sundberg, Sotilasaikakauslehti 11/2016, s. 17. RVLE kertomus RVLdno/2016/95, s. 1.

⁴² MAAVE kertomus MK17924, s. 2-3. ILMAVE kertomus CK9095, s. 2-3. MERIVE kertomus DK6404, s. 2. RVLE tarkastuskertomus RVLdno/2013/20, s. 1.

⁴³ Menettely voi päättyä esimerkiksi ETL 10:2.2:n mukaiseen toteamukseen, että asiassa ei ole syytä epäillä rikosta. Tällöinkin asiaa on käsitelty kurinpitomenettelylle säädettyssä prosessissa, mutta siinä ei ole tehty kurinpitotarkaisua eikä se sisälly sotilasrikosasioiden tilastointiin.

⁴⁴ MAAVE kertomus MK17924, s. 2-3. ILMAVE kertomus CK9095, s. 2-3. MERIVE kertomus DK6404, s. 2. RVLE tarkastuskertomus RVLdno/2013/20, s. 1.

⁴⁵ Pääesikunnan ilmoitus AL1534, s. 2. Luku sisältää sekä SKL:n että SKRTL:n mukaiset muutoksenhaut.

oikeudenhoitoon liittyvässä tutkimuksessa on käsitelty myös esimerkiksi sotilasrikosasioiden ratkaisukäytäntöä tuomioistuimessa.

Muussa aiemmassa sotilasoikeudenhoitoon liittyvässä tutkimuksessa on käsitelty muun muassa sotilastuomarin asemaa rangaistuksen määrääjänä. Tämä tarkastelu ei kohdistunut kurinpitoesimieheen, vaan sotilasjäsenenä osana sotilasrikosasiaa käsittelevän tuomioistuimen kokoonpanoa.⁴⁶ Kurinpitoesimies ratkaisee asioita, jotka voisivat tulla myös sotilastuomioistuimessa ratkaistavaksi. Kurinpitoesimies tekee kuitenkin ratkaisunsa yksin ilman sotilastuomioistuimen lainoppinutta tuomaria. Kurinpitoesimiesten edellytyksiin ja osaamiseen rikosasioiden käsittelijänä onkin kiinnitetty useasti huomiota.⁴⁷ Kurinpitoesimiehen lähtökohtia ja edellytyksiä kurinpitopäätöksen tekemiseen ja menettelyn ohjaamiseen sivutaan myös käsillä olevassa työssä.

Sotilasoikeudenhoidon erityispiirteiden takia kurinpitomenettelyn laatua ja oikeusvarmuutta on selvitetty aiemmassakin tutkimuksessa. *Raimo Lahden* ym. tutkimuksessa selvitettiin kurinpitomenettelyssä eri rikoslajeissa määrättyjen seuraamusten määriä ja laatua viidessä eri joukko-osastossa vuonna 1981. Tutkimuksessa todettiin muun ohella se, että soveltamiskäytännössä sotilasrikosten vakavuudesta on erilaisia käsityksiä. Tästä havaittiin aiheutuvan epäyhtenäisyyttä seuraamuslajien valinnassa sekä joukko-osastojen välillä että niiden sisällä. Myös rangaistuksen mittaamisessa esiintyi kaavamaisuuteen viittaavia piirteitä.⁴⁸ Ratkaisukäytännön epäyhtenäisyyteen kiinnitettiin huomiota myös *Jukka Lindstedtin* myöhemmässä seuraamustilastoihin kohdistuneessa tutkimuksessa.⁴⁹

Rangaistuskäytännön ohella muita kurinpitomenettelyn ulottuvuuksia käsiteltiin *Pekka Aallon* ja *Jukka Lindstedtin* kurinpitopäätöksistä koottuun tapausaineistoon perustuneessa tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin viiden eri joukko-osaston kurinpitopäätöksissä havaittuja virheitä. Virheitä todettiin olevan varsin runsaasti, kaikkiaan 18 %:ssa tarkastelluista ojennus- ja rangaistuskorteista. Virheiden määrässä oli myös huomattavaa vaihtelua joukko-osastojen välillä. Tyypillisimpiä virheitä olivat erilaiset virheelliset ja puutteelliset kirjaukset

⁴⁶ *Kiiski* Defensor Legis 2/2007.

⁴⁷ Ks. esim. *Aalto – Lindstedt* 1984, s. 57-58. *Kärki* Helsinki Law Review 2010/1, s. 30. HaVM 5/2014, Valiokunnan kannanotot.

⁴⁸ *Lahti – Lindstedt – Läärä* 1984, s. 75-77.

⁴⁹ *Lindstedt* 1986, s. 88-90. Molemmissa mainituissa tutkimuksissa päähuomio tosin kohdistui lähinnä rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen kurinpitomenettelyssä ja tuomioistuimissa.

asiakirjoissa sekä teonkuvausten virheellinen muotoilu. Myös menettelyn keston katsottiin aiheuttavan ongelmia.⁵⁰

Kyseisten tutkimusten aineisto perustuu SKL:a edeltäneeseen oikeustilaan. Sotilasrikossäännöstö uudistettiin kokonaisuudistuksessa vuonna 1983 voimaantulleella SKL:lla, jolla kumottiin jo vuodesta 1919 voimassa ollut sotaväen rikoslaki (71/1919). Sotaväen rikoslaki sisälsi menettelysäännösten lisäksi myös sotilasrikosten rangaistussäännökset. Sotaväen rikoslain sääntelemässä menettelyssä ja seuraamusjärjestelmässä sekä menettely itsessään että kriminalisointien sisältö, mutta ennen kaikkea rangaistusten ankaruus, poikkesivat huomattavasti nykyisestä.⁵¹ Aallon ja Lindstedtin tutkimuksessa pyrittiin arvioimaan myös sitä, miten sotilasoikeudenhoitojärjestelmässä havaitut oikeusturvan epäkohdat oli SKL:n säätämässä pysytty korjaamaan. Tutkimustulosten perusteella esitettiin joukko toimenpidesuosituksia tulevaa viranomaiskäytäntöä ja lainvalmistelua varten. Suosituksissa korostettiin jo tuolloin muun muassa muutoksenhakuoikeuden laajentamista sekä kurinpitomenettelyn toimijoiden osaamistason ja valvonnan kehittämistä.⁵²

On tietysti huomioitava, että muun muassa sotilasorganisaatio, sotilaskoulutuksen sisältö ja palvelusjärjestelyt ovat muuttuneet melkoisesti kyseisten tutkimusten ajankohdasta. Uudemasta suomalaisesta sotilaskurinpitomenettelyyn kohdistuneesta tutkimuksesta keskeisin on *Eero Kärjen* vuonna 2010 julkaistu tutkimus, jossa selvitettiin kurinpitomenettelyn laatua tapausaineistoon perustuen. Tapausaineisto muodostui yhden joukko-osaston vuoden 2007 huhtikuun alusta joulukuun loppuun tehdyistä kurinpitotarkastuksista esitutkinta-aineistoinen. Tutkimuksessa asiakirja-aineistosta havaitut virheet luokiteltiin 12 virhetyyppiin. Luokittelu perustui osin rikosprosessin yleiseen ja osin kurinpitomenettelyn erityiseen sääntelyyn huomioiden myös sääntelyä tarkentavan Puolustusvoimien ohjeistuksen. Tutkimuksessa löydettiin virheitä varsin paljon, yhteensä 592 kappaletta kun tarkastettuja päätöksiä oli 380. Selvästi yli puolet virheistä tosin oli erilaisia muoto- tai merkintävirheitä, joita ei pidetty juurikaan merkityksellisinä laadun kannalta. Laadun kannalta huolestuttavimmiksi katsottiin blankorangaistusvirheet, toimivaltuuksien ylitysvirheet sekä syyttömyysolettamavirheet, vaikka näitä lukumääräisesti olikin selvästi vähemmän. Nämä virhetyypit katsottiin ongelmallisimmiksi siksi, että niiden merkitys menettelyn kohteen oikeusasemalle yksittäistapauksissa oli suurin.

⁵⁰ *Aalto ja Lindstedt* 1984, s. 57-58.

⁵¹ *Tuure* Lakimies 4/1998, s. 579-584.

⁵² *Aalto – Lindstedt* 1984, s. 159-161.

Sinäällään kaikkien virheiden todettiin heikentävän luottamusta menettelyn oikeusvarmuuteen ja siten myös sen tavoitteiden toteutumiseen.⁵³

Kärjen tutkimuksessa johtopäätöksinä todettiin, että sotilasviranomaisessa sisäisesti tapahtuva menettely aiheuttaa ongelmia sotilaskurinpitomenettelyn laadulle. Ongelmia aiheuttavat toisaalta menettelyä toteuttavien toimijoiden puutteelliset edellytykset ja osaaminen ja toisaalta itse järjestelmän vaikeaselkoisuus ja koherenssin puute. Menettelyn katsottiin kaipaavan yhtenäistämistä ja oikeusturvan parantamista. Keskeisinä muutostarpeina pidettiin ojennusten ja rangaistusten erottelun poistamista sekä muutoksenhakuoikeuden laajentamista koskemaan kaikkia seuraamuksia.⁵⁴ On hyvä huomata, että juuri nämä olivatkin keskeiset kurinpitomenettelyä koskevat uudistukset SKRTL:a säädettäessä.⁵⁵

Suomenlahden meripuolustusalueen Rannikkoprikaatissa lakimieskokelaana eli sotilasrikosasioita käsittelevänä asevelvollisena varusmiespalveluksensa suorittanut *Tero Rehula* on toteuttanut Kärjen tutkimusta vastaavan tutkimuksen kyseisen joukko-osaston kurinpitopäätöksistä vuonna 2010.⁵⁶ Tutkimusaineistona olivat kaikki joukko-osastossa ratkaistut kurinpitomenettelyt kyseiseltä vuodelta. Virheet luokiteltiin saman kriteeristön mukaisesti kuin Kärjen tutkimuksessa, tosin niiden sisältö selostettiin huomattavasti yksityiskohtaisemmin kuin Kärjen tutkimuksessa. Kärjen ja Rehulan tutkimukset erosivat jonkin verran myös siinä suhteessa, mitä havaintoja niissä pidettiin virheinä. Erot eivät kuitenkaan olleet niin suuria, etteikö tuloksia voitaisi ainakin suuntaa-antavasti vertailla.

Rehulan tutkimuksessa todettiin yhteensä 502 virhettä 441 tarkastetussa tapauksessa, mikä oli siis selvästi pienempi määrä kuin Kärjen tutkimuksessa. Ylivoimaisesti yleisin virhetyyppi tässäkin selvityksessä oli muoto- ja merkintävirhe, joita oli yli kaksi kolmannesta kaikista virheistä. Oikeusturvan kannalta vakavampina pidettyjä virheinä havaittiin aineistossa oleellisesti vähemmän kuin Kärjen tutkimuksessa. Blankorangaistusvirheitä ja toimivaltuuksien ylitysvirheitä oli vain muutamia. Syyttömyysolettamavirheitä ei todettu lainkaan. Ainoastaan rangaistuksen mittaamiseen ja täytäntöönpanoon liittyviä virheitä todettiin enemmän kuin Kärjen tutkimuksessa, mutta näidenkin syyksi arvioitiin osin tilastoinnista johtuva ero ja osin

⁵³ *Kärki* Helsinki Law Review 2010/1, s. 24-28.

⁵⁴ *Kärki* Helsinki Law Review 2010/1, s. 29-32.

⁵⁵ HE 30/2013 vp, s. 28.

⁵⁶ Kyseistä selvitystä ei ole julkaistu eikä siitä ole laadittu Merivoimissa kirjattua asiakirjaa. Tutkimusaineistoksi on otettu ko. joukko-osastosta sähköpostilla saatu diaariin kirjaamaton muistio.

erään kurinpitoesimiehen systemaattinen erehtyminen lain soveltamisessa. Kokonaisuutena Rehula katsoi kurinpitomenettelyssä tapahtuvien virheiden vähentyneen ja menettelyn laadun parantuneen. Eräänä syynä havaittuun muutokseen mainittiin jatkuvan tarkastuksen käyttöönotto joukko-osastossa.⁵⁷

Sotilasprosessia on käsitelty myös *Tuija Sundbergin* vuoden 2003 julkaisemattomassa lisensiaattitutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa selvitettiin yleisten esitutkintaperiaatteiden toteutumisesta sotilasrikosten esitutkinnassa. Tutkimuksessa käsiteltiin sotilasorganisaation erityisolosuhteiden merkitystä sotilasrikosten tutkinnalle. Näiden todettiin osaksi myös aiheuttavan ongelmia esitutkinnassa. Yleisimmiksi ongelmiksi todettiin puutteellisuus ja mahdollinen puolueellisuus. Esitutkinnan puutteellisuuden katsottiin aiheutuvan lähinnä prosessin toimijoiden puutteellisesta osaamisesta. Puolueellisuus puolestaan johtuu enemmän itse sotilasympäristöstä ja sen olosuhteista ja voi ilmentyä esimerkiksi epäyhdenvertaisuutena ja rikosprosessille vieraina tarkoituksena. Sotilaskurinpitoa ja sotilasrikosten erillisiä tutkintajärjestelyjä pidettiin kuitenkin tarkoituksenmukaisina ja kohtuullisen toimivina myös suhteessa yleisiin esitutkintaperiaatteisiin.⁵⁸

1.5 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne

Tämän työn pääsisältö on sotilasviranomaisen sisäisen sotilaskurinpitoprosessin oikeusvarmuuden arviointi ja siihen vaikuttavien tekijöiden analysointi. Näiden tarkastelemiseksi on välttämätöntä hahmottaa myös itse sotilasprosessi ja sitä koskeva sääntely. Näin ollen tutkimuskysymykset muodostetaan seuraavasti:

- Mitä sotilaskurinpitomenettelyssä tapahtuu ja mihin sääntelyyn sen kulku perustuu?
- Miten kurinpitopitokausi muodostuu ja mitkä ovat sen ulottuvuudet?
- Millainen on kurinpitomenettelyn toteutuva laatu ja menettelyn kohteiden oikeusvarmuus?
- Mihin suuntaan kurinpitomenettelyn laatu on kehittynyt ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat?

Työ rakentuu johdantoluvun lisäksi kolmesta pääluvusta. Toisessa pääluvussa selostetaan kurinpitomenettelyn kulku lyhyesti, käsitellään keskeiset liittymät ja erot tavanomaiseen ri-

⁵⁷ Tällä lienee tarkoitettu sitä, että joukko-osaston komentaja ylempänä kurinpitoesimiehenä tarkastaa alaistensa kurinpitopitokausit sitä mukaa kun niitä tehdään.

⁵⁸ *Sundberg* 2003, s. 144-147. On kuitenkin huomioitava, että kurinpitomenettelyn sääntelyn lisäksi myös esitutkintaa koskeva sääntely on valtaosiltaan uudistunut tutkimuksen jälkeen.

kosprosessiin sekä esitellään menettelyä koskeva Puolustusvoimien sisäinen ohjeistus pääpiirteissään. Kolmannessa pääluvussa hahmotetaan kurinpitotarkaisun muodostuminen yksittäistapauksessa siihen vaikuttavine tekijöineen sekä arvioidaan eri seuraamusmuotojen merkitystä ja suhteita. Toinen ja kolmas pääluku muodostavat perustan neljännelle pääluvulle, jossa esitellään empiiriseen tapausaineistoon perustuvat kurinpitomenettelyn laadusta tehdyt havainnot ja näistä havainnoista tehtävät johtopäätökset.

1.6 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksessa tarkastellaan sotilaskurinpitomenettelyn rakennetta, sisältöä sekä sen oikeuskäytännössä toteutuvaa laatua. Oikeudellisen ratkaisutoiminnan olennaisin laatutekijä on lainmukaisuus, mutta laatuun on katsottu sisältyvän järjestelmänäkökulmasta mm. oikeuden saatavuus ja asioiden organisointi sekä asiakasnäkökulmasta mm. ratkaisujen ymmärrettävyys ja menettelyn hyväksyttävyys.⁵⁹ Tässä tutkimuksessa laadulla käsitetään kuitenkin ainoastaan oikeellisuutta, eli sitä, missä määrin menettely ja siinä tehdyt ratkaisut vastaavat niitä määritteleviä oikeussääntöjä ja -periaatteita. Myös esimerkiksi kurinpitoesimiehen päätöksenteon vertailu tuomioistuimen päätöksentekoon olisi mahdollinen lähestymistapa, mutta tällä tavoin toteutettuna tutkimus kohdistuisi pääasiassa seuraamuskäytännön yhtenäisyyteen. Tarkoitus on myös arvioida kurinpitomenettelyn laadun viimeaikaista kehitystä ja sitä, kuinka hyvin menettelylle asetettuja tavoitteita soveltamiskäytännössä saavutetaan. Työssä käytetään sekä oikeusdogmaattista että empiiristä tutkimusmetodia. Kurinpitomenettelyn laatua käsiteltäessä nämä menetelmät pyritään yhdistämään.

Oikeustieteen teoreettisessa tarkastelussa on vakiintuneesti erotettu normatiivinen oikeustiede eli lainoppi muista tavoista lähestyä oikeutta. Oikeusdogmaattista eli lainopillista tutkimusta pidetään yleisimpänä oikeustieteen tutkimusmenetelmänä. Muissa oikeuden tutkimukseen sovelletuissa menetelmissä katsotaan olevan yhteiskuntatieteellisiä ja sosiologisia piirteitä.⁶⁰ Empiirisen oikeustutkimuksen kehitystä on ohjannut tarve selvittää oikeuden sisällöstä muutakin kuin lainopillista normien systematisointia ja niiden tulkintaa. Näistä tiedontarpeista voidaan mainita ainakin halu selvittää sääntelyn vaikutuksia ja normien toimivuutta reaali-maailmassa.⁶¹ Empiirinen oikeustutkimus suuntautuukin lainsäädännön antaman mallin (*sol-*

⁵⁹ Savela 2006, s. 14-19.

⁶⁰ Laitinen 2010, s. 1-2.

⁶¹ Ervasti 2004, s. 11-12

len) ja oikeuden käytännön toteutumisen (*sein*) väliin.⁶² Empiiristä oikeustutkimusta on perinteisesti sovellettu lähinnä tutkimustöissä, jotka perustuvat oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta kerättyyn tutkimusaineistoon.⁶³ Pelkästään oikeuslähteiden, kuten esimerkiksi ratkaisukäytännön reflektointi, ei ole empiiristä oikeustutkimusta silloin kun se tehdään oikeuden ja oikeussääntöjen systematisoimiseksi.⁶⁴ Empiiriselle tutkimusotteelle on ominaista pyrkimys kattavan kokemukseräisen tiedon hankkimiseen ja tulkintaan.⁶⁵ Empiirinen tutkimus voidaan oikeustieteessäkin jakaa laadulliseen ja määrälliseen tutkimukseen.⁶⁶

Kurinpitoratkaisut muodostavat kokemukseräisen tapausaineiston oikeuden ilmentymisestä reaali maailmassa. Käsillä olevassa tutkimuksessa tätä ilmiötä selvitetään analyysillä, jossa on sekä laadullisia että määrällisiä osia. Toisaalta oikeuden vaikutuksia ei voida tutkia tulkitsematta oikeussääntöjä. Oikeusdogmatiikka tutkimusmenetelmänä ja oikeuslähdeoppi ovat olennainen osa myös tätä tutkimusta siltä osin, kun työssä on selvitetty kurinpitomenettelyä koskevaa sääntelyä ja sen systematisointia (*sollen*) ja kun havaintoaineistoa (*sein*) on siihen verrattu. Sekä empiirisen että oikeusdogmaattisen tutkimusmenetelmän käyttäminen samassa tutkimuksessa on pidetty hyödyllisenä ja jopa välttämättömänä.⁶⁷

1.7 Tutkimusaineisto ja tutkimuksen metodi

Edellä käsitelty kurinpitomenettelyn määrittäminen rikosprosessiksi sekä siitä seuraavat oikeusturvan vaatimukset ovat merkityksellisiä tutkimusaineiston valinnan ja käsittelyn kannalta. Käytetty tutkimusaineisto voidaan jakaa kahteen erilliseen kokonaisuuteen. Tutkimuksen oikeusdogmaattisen osion lähdeaineisto koostuu lainsäädännöstä, säädösten valmistelutöistä sekä säädöksiä tarkentavista viranomaismääräyksistä ja viranomaisen sisäisestä ohjeistuksesta. Jonkin verran aineistona on käytetty myös oikeuskirjallisuutta ja aihepiiriin liittyviä oikeustapauksia. Työn empiirisen aineiston analysoinnissa on hyödynnetty myös edellä mainittuja lähteitä. Pääosan empiirisestä aineistosta kuitenkin muodostaa tutkimusta varten kerätty tapausaineisto ja siihen liittyvät viranomaisasiakirjat.

⁶² Kultalahti 2010, s. 29-30. *Ervasti* 2004, s. 14

⁶³ *Ervasti* Oikeus 1/2003, s. 48-49.

⁶⁴ *Korkea-aho* 2004, s. 83-84.

⁶⁵ *Kultalahti* 2010, s. 15.

⁶⁶ *Korkea-aho* 2004, s. 84-85. Laadullisessa tutkimuksessa selitetään satunnaistettu ilmiö, määrällisessä puolestaan selitetään ilmiötä yleistämällä se aineiston perusteella.

⁶⁷ *Ervasti* 2004, s. 14-15. *Kultalahti* 2010, s.31-32.

1.7.1 Empiirisen tutkimusaineiston otanta

Tutkimus kohdistuu vuoden 2015 kurinpitopäätöksiin. Kaikkien kyseisen vuoden kurinpitomenettelyjen tarkastelu ei tässä työssä ole mahdollista, vaan tutkimusta varten tapausaineistoksi on otettava pienempi määrä menettelyjä. Kurinpitomenettelyn yleistä laatua arvioidaan tästä otoksesta tehtyjen havaintojen perusteella. Otoksen ja näytteen muodostamisessa joudutaan ratkaisemaan kuinka monta havaintoyksikköä tarkasteluun otetaan. Otokselle ei ole mitään täsmällistä vaatimusta, mutta suhteessa perusjoukkoon se yleensä on sitä pienempi mitä suurempi perusjoukko on. Tilastotieteellisessä tutkimuksessa otoskoko on yleensä selvästi alle viidesosa perusjoukosta, laajoissa aineistoissa vielä huomattavasti tätäkin pienempi.⁶⁸

Otantaan perustuvaan empiriseen tutkimusmenetelmään liitetään vakiintuneesti kysymysmittauksen validiteetista ja reliabiliteetista. Mittauksen validiteetissa on kyse siitä, kohdistuuko mittaus siihen mitä on tarkoitettu mitata. Reliabiliteetilla puolestaan tarkoitetaan mittauksen toistettavuutta eli sitä, saataisiinko uudella mittauksella samanlaisia tuloksia.⁶⁹ Jotta otoksen perusteella voitaisiin esimerkiksi kurinpitomenettelyn laatua arvioida yleisesti, tulisi aineiston edustaa kaikkia kurinpitomenettelyjä riittävän laajasti ja kattavasti.⁷⁰ Varsinaista tilastotieteellistä tutkimusta varten otos muodostetaan erilaisilla satunnaisuuteen perustuvilla otantamenetelmillä. Mikäli otanta perustuu osittainkin valikointiin, on oikeampaa puhua perusjoukosta otetusta näytteestä kuin otoksesta.⁷¹

Tämän tutkimuksen tapausaineistoksi suunniteltiin otettavaksi 200 kurinpitoaineistoa 2780 kurinpitokratkaisun perusjoukosta.⁷² Aineisto koottiin kolmesta Maavoimien ja yhdestä Rajavartiolaitoksen joukko-osastosta. Maavoimista kohteeksi valittiin eri puolella Suomea sijaitsevat kooltaan suurehkot joukko-osastot. Rajavartiolaitoksen hallintoyksikkö valittiin tutkimuskohteeksi satunnaisesti mutta kuitenkin siten, että siihen kuuluu varusmieskoulutusta antava perusyksikkö. Kärjen vastaavaa aihetta koskeneessa tutkimuksessa otoskoko oli 380 yh-

⁶⁸ Valli 2015, s. 5-6.

⁶⁹ Heikkilä 2014, s. 27-28.

Validiteetista ja reliabiliteetista oikeustieteellisessä tutkimuksessa ks. esim. Vääänen 2010, s. 162-165. Sutela 2016, s. 93-95.

⁷⁰ Laajuudella tarkoitetaan sitä, että otoskoko on riittävän suuri kuvatakseen ilmiötä. Kattavuudella puolestaan sitä, että otos on edustava eli sen ulkopuolelle ei jää jokin ilmiölle merkityksellinen osa.

⁷¹ Valli 2015, s. 5.

⁷² Otoksiko olisi tällöin noin 7 % perusjoukosta, mitä voitaneen pitää kohtuullisena suhteessa perusjoukon kokoon. Edelleen on tietysti huomioitava, että todellisuudessa perusjoukko on edellä esitetystä syystä jonkin verran suurempi.

teensä 5290:stä Puolustusvoimissa vuonna 2007 toteutuneesta kurinpitomenettelystä.⁷³ Otos oli muodostettu yhden Maavoimien joukko-osaston kurinpitomenettelyistä. Rehulan tutkimuksessa otos puolestaan kattoi yhden Merivoimien joukko-osaston kaikki kurinpitomenettelyt vuonna 2010, otoskoon ollessa tällöin yhteensä 441 tapausta.⁷⁴ Kyseisenä vuonna Puolustusvoimissa toteutui 5173 kurinpitomenettelyä, joista 773 Merivoimissa.⁷⁵

Koska tutkimuksen otanta perustuu osin valintoihin, ei aineisto sovellu puhtaasti kvantitatiiviseen tutkimukseen.⁷⁶ Yksittäistapauksessa menettelyyn ja siinä syntyvään ratkaisuun vaikuttavat vain muutamat henkilöt, joiden yksilöllinen vaikutus nyt korostuu aineistossa.⁷⁷ Tätä ongelmaa on pyritty kontrolloimaan kohdistamalla otanta useampaan toisistaan erilliseen toimijajoukkoon ja arvioimalla näistä tehtyjä havaintoja myös suhteessa toisiinsa. Otanta on kohdistettu tutkijasta riippumatta ja jokseenkin satunnaisesti. Tavoitteena ei myöskään ole laadun kuvaaminen täsmällisillä tilastollisilla tunnusluvuilla, vaan laadusta tehtyjen havaintojen kuvaaminen. Aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella voitaneen arvioida myös kurinpitomenettelyn yleistä laatua, kunhan aineiston muodostamistapa ja tulosten yleistettävyyden rajoitteet otetaan huomioon.⁷⁸

1.7.2 Tutkimustulosten esittäminen

Työn oikeusdogmaattisen osion tutkimustuloksina esitetään kurinpitomenettelyä koskeva sääntely ja sen jäsentyminen oikeusjärjestelmässä. Empiirisen osion tutkimustuloksena esitetään tutkimusaineistossa havaitut virheet eli poikkeamat lainsäädännöstä ja menettelyä koskevasta viranomaisohjeistuksesta. Virrehavaintoja verrataan myös Kärjen ja Rehulan tutkimuksissaan kurinpitomenettelystä tekemiin virrehavaintoihin.⁷⁹ Lisäksi analysoidaan virrehavain-

⁷³ *Kärki* Helsinki Law Review 2010/1, s. 21. Otoskoko oli näin ollen myös noin 7 % perusjoukosta.

⁷⁴ Suomenlahden Meripuolustusalueen muistio, s. 1.

⁷⁵ PEOIKOS ilmoitus AJ2533, liite 1. MERIVE kertomus DH7500, s. 2.

Otoskoko oli tällöin noin 9 % perusjoukosta.

⁷⁶ *Valli* 2015, s. 5. *Heikkilä* 2014, s. 38-39.

Toisin sanoen aineiston muodostamistapa ei takaa sitä, että tutkimukseen valikoituneet kurinpitopäätökset edustavat kaikkien kurinpitomenettelyjen laatua tilastollisesti muutoin kuin siinä joukossa josta valinta on tehty.

Aineiston tutkiminen ja tulkinta laadullisesti on kuitenkin laajemminkin mahdollista.

⁷⁷ Näitä henkilöitä ovat ainakin kurinpitoesimies ja tutkija sekä useimmiten myös sotilaslakimies. Asian käsittelyyn osallistuvat mahdollisesti myös oikeusupseeri sekä ylemmät kurinpitoesimiehet.

⁷⁸ Tutkimusaineiston muodostuminen on tarkemmin käsitelty luvussa 4.2.1.

⁷⁹ Myös tapausaineiston käsittelytapa on yhtenevä Kärjen ja Rehulan tutkimuksiin; kurinpitopäätöksissä ja niihin liittyvistä esitutkinta-aineistoissa havaitut virheet ja puutteet luokitellaan ja tilastoidaan niiden laadun perusteella. Luokittelua on jonkin verran muokattu yhdistämällä joitakin Kärjen ja Rehulan erottamia virhetyyppejä sekä nimeämällä joitain virhetyyppejä hieman toisin. Havaittujen virheiden tilastointi pystytään kuitenkin palauttamaan yhteismitalliseksi suhteessa aiempiin tutkimuksiin.

tojen merkitystä kurinpitomenettelyn laadulle ja arvioidaan todettua laatua suhteessa SKRTL:n mukaista menettelyä koskeviin tavoitteisiin, joita lainvalmistelutöissä ja oikeuskirjallisuudessa on asetettu. Tuloksissa on myös erikseen tarkemmin käsitelty muutamia sellaisia havaintoja, joiden merkitys menettelyn kohteen oikeusasemalle on suurin. Syitä laatupoikkeamiin ei valituilla menetelmillä pystytä yksityiskohtaisesti toteamaan, mutta joitakin yleisiä havaintoja niistäkin on aineistoon perustuen esitetty.

1.8 Tutkimuksen rajauksia

Kuten edellä on todettu, tässä työssä kurinpitomenettelyä käsitellään sen laajassa merkityksessä. Tavoitteena on kuitenkin arvioida erityisesti sotilasviranomaisen osuutta menettelyssä. Tutkimuksen painopiste on tällöin kurinpitoesimiehen asiaratkaisussa ja sen muodostumisessa, eli siinä osassa sotilasprosessia joka toteutuu sotilasorganisaation sisäisessä menettelyssä. Tuomioistuimen käsittelemät sotilasrikosasiat rajataan näin ollen tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka ne olisivat sinne sotilaskurinpitoasioina edenneetkin.⁸⁰ Tavanomaiseen rikosprosessiin viitataan niissä kohdin kuin se on tarpeen esimerkiksi menettelyjen erojen ja yhtäläisyyksien vertailemiseksi tai kurinpitoasian jatkokäsittelyn selvittämiseksi. Kurinpitomenettelyn sääntely-ympäristöä kuvattaessa keskitytään viimeisimmän lakiuudistuksen jälkeiseen aikaan, eli SKRTL:n mukaiseen menettelyyn ja sille asetettuihin tavoitteisiin ja vaatimuksiin. Joissain kohdin on kuitenkin välttämätöntä ulottaa käsittely myös aiemman SKL:n mukaiseen menettelyyn, koska osa keskeisestä tutkimusaineistosta liittyy juuri siihen. Toistaiseksi muun muassa ehdoton valtaosa sotilasoikeudenhoitoa käsittelevästä oikeuskirjallisuudesta liittyy kumottuun SKL:iin. Koska kuitenkin menettely ja sen peruslähtökohdat ovat säilyneet pääosin ennallaan, voidaan oikeuskirjallisuuteen varsin hyvin tukeutua myös SKRTL:n mukaista menettelyä ja sen tuloksia tarkasteltaessa.

Edelleen tutkimus rajataan käsittelemään ainoastaan kansallisen lainsäädännön mukaista kurinpitomenettelyä. Kansainvälisesti sotilasoikeudenhoidon järjestämistapa vaihtelee melkoisesti. Keskeisiä eroja on esimerkiksi siinä, miten sotilasrikossäännösten soveltamisala määritellään, säädetäänkö sotilasrikoksista yleisessä vai erillisessä rikoslaissa, sekä siinä, käsitelläänkö sotilasrikokset yleisessä tuomioistuimessa tavanomaista vai erityistä menettelyä nou-

⁸⁰ Kysymyksessä ovat siis SKRTL:ssa säädetyn muutoksenhakumenettelyn kautta yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi tulevat asiat, jotka on erotettava syyttäjän syyteharkinnan kautta tuomioistuimeen edenneistä niinkään SOL:n mukaisessa menettelyssä käsiteltävistä asioista.

dattaen vai kokonaan erillisessä sotilastuomioistuimessa.⁸¹ Kurinpitomenettely voi myös olla säännelty rikosoikeudellisen sijasta hallinnolliseksi menettelyksi, kuten esimerkiksi Ruotsissa on tehty.⁸² Tutkimuksen tavoitteena on kuvata kattavasti nimenomaan kansallinen sotilaskurinpidon sääntelyjärjestelmä ja tarkastella sen oikeuskäytännössä toteutuvaa laatua. Laadun arviointi perustetaan kansalliseen lainsäädäntöön ja viranomais määräyksiin, jolloin myös valtaosa tutkimustuloksista on suhteutettavissa ainoastaan kansalliseen sääntelyyn. Toisen kansallisen sotilaskurinpitojärjestelmän oikeuskäytännön vastaava tarkastelu edellyttäisi havaintojen suhteuttamista kyseiseen kansalliseen sääntelyyn. Näistä syistä laajempi oikeusvertaileva käsittely rajataan tutkimuksen ulkopuolelle.

Sotilaskurinpidon erityispiirre on, että tarve sotilaskurinpidolle, kuten laajasti ajatelleen koko sotilasorganisaatiolle, perustuu yhteiskunnan poikkeusolojen tarpeisiin.⁸³ Nämä erityiset olosuhteet on huomioitu myös sotilasrikosten sääntelyssä. RL 45:21-26 §:ssä on määritelty tiettyjä rikostunnusmerkistöjä, jotka ovat sovellettavissa ainoastaan sota-aikana.⁸⁴ Vaikka kurinpitomenettely itsessään on sääntelyltään tällöinkin samanlainen, voidaan poikkeuksellisten olosuhteiden olettaa vaikuttavan menettelyn toteutumiseen käytännössä niin paljon, että arviointi samassa yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista. Sota-aikana sovellettaviin seuraamuksiin liittyy lisäksi niin paljon omia erityispiirteitään, että ne rajataan tämän työn ulkopuolelle.⁸⁵

SKRTL:n sääntelemää menettelyä on sovellettu noin kolmen vuoden ajan, joten aineistoa soveltamiskäytännöstä on kertynyt jo kohtuullisesti. Myös kurinpitomenettelyn käytännön toteutustavan voidaan olettaa jokseenkin vakiintuneen. Tutkimuksen empiirinen aineisto kokonaisuudessaan, sekä valtaosa viranomaisasiakirja-aineistosta, on kerätty vuoden 2015 tilanteesta. Tähän on syynä se, että tutkimusta tehtäessä kyseinen vuosi oli viimeisin, jolta kaikki oleellinen tukitusaineisto oli saatavissa.⁸⁶ Tutkimusta ei kuitenkaan ajallisesti ole varsinaisesti rajattu vuoteen 2015 eikä edes SKRTL:n voimaantulon jälkeiseen aikaan, koska lähdeaineistoa sekä vertailuaineistoa on runsaasti myös SKL:n voimassaoloajalta.

⁸¹ *Liivoja* 2011, s. 221-222.

⁸² Lag om disciplinansvar inom totalförsvaret (1994:1811)

Förordning om disciplinansvar inom totalförsvaret (1995:241)

Nämä säädökset tosin koskevat nimenomaan asevelvollisina palvelevia.

⁸³ HE 30/2013 vp s. 6-7.

⁸⁴ Sota-ajalla tarkoitetaan puolustustilalain (1083/1991) 2-4 §:en mukaisesti voimaan saatettua oikeustilaa.

⁸⁵ Sota-ajan rikokset ovat tunnusmerkistöltään varsin poikkeavia yhteiskunnan normaalioloihin suhteutettuna. RL 45:20:n mukaan sota-aikana muihinkin sotilasrikoksiin sovelletaan ankarampaa rangaistusasteikkoa.

⁸⁶ Erityisesti puolustushaaraesikuntien kurinpitoasioiden vuotuiset tarkastuskertomukset, jotka julkaistaan useimmiten vasta kohdevuotta seuraavan vuoden loppupuolella.

2. Sotilaskurinpitomenettely prosessilajina

2.1 Kurinpitomenettelyn edellytykset

SKRTL 1.3 §:n mukaisesti sotilaskurinpitomenettelyssä voidaan käsitellä teko, jossa sotilaskurinpitomenettelyn alaisen henkilön epäillään syyllistyneen sotilasrikoksena käsiteltävään tekoon. Kumpikin määrittely on erikseen merkityksellinen. Sotilaskurinpitomenettelyn alaiset henkilöt on yksilöity erityislainsäädännössä, johon lain soveltamisalan määrittelevässä SKRTL 1.2 §:ssa viitataan. Sotilasrikoksista puolestaan säädetään RL 45 luvussa. RL 45 luvun rikosnimikkeet on säädetty siten, että vain sotilas voi syyllistyä näihin rikoksiin. Edelleen RL 45:27:ssä on määritelty se henkilöryhmät, joita laissa tarkoitetaan sotilaalla. RL 45 luvun lisäksi SOL 2.2 §:ssä on säädetty ryhmä rikoksia, jotka käsitellään sotilasoikeudenkäyntiasiana silloin, kun kyseinen teko kohdistuu toiseen sotilaaseen tai sotilasorganisaatioon. Siten RL:n ja SOL:n erityissäännökset yhdessä rajaavat sen henkilö- ja asiajoukon, johon sotilaskurinpitomenettelyä voidaan soveltaa. Menettelyn alaisia henkilöryhmiä ovat asevelvollisuutta suorittavat varusmiehet ja reserviläiset sekä vapaaehtoista asepalvelusta suorittavat naiset, Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen sotilasvirassa palveleva henkilöstö, sotilasvirkaan koulutettavat oppilaat, sotilaallisen kriisinhallinnan tehtävissä toimiva henkilöstö sekä tietyin edellytyksin vapaaehtoisen maanpuolustuksen tehtävissä toimivat henkilöt. Soveltamisalasta on erikseen huomioitava, että sotilasrikoksia koskevien rangaistussäännösten soveltamisalasta annetun valtioneuvoston asetuksen (1153/2000) 1 §:n mukaisesti sotilasrikossäännösten soveltamisalan alkamisajankohdan ratkaisee se ajankohta jona henkilö olisi ollut velvollinen aloittamaan palveluksen, vaikka ei näin olisi tehnyt.

Asian ratkaisemiselle kurinpitomenettelyssä on asetettu erityisiä edellytyksiä. Keskeisimmät edellytykset liittyvät seuraamustason ja näyttökysymyksen arviointiin. SKRTL 46.1 §:n mukaan kurinpitomenettelyssä voidaan käsitellä rikoksia, joista seuraamuksena yleisessä rangaistuskäytännössä on korkeintaan sakkorangaistus. SKRTL:sta ei kuitenkaan suoraan ilmene, mitä rikosta voidaan pitää niin vähäisenä että se soveltuu kurinpitomenettelyyn. Soveltamisalaa jää näin ollen avoimeksi ja viime kädessä kurinpitoesimiehen ratkaisun varaan, mitä voidaan pitää ongelmallisena.⁸⁷ Menettely ei summaarisen luonteensa takia soveltu vakavien rikosten käsittelyyn, eikä myöskään olisi siihen tarkoituksenmukainen.⁸⁸ On hyvä huomata, että edellä

⁸⁷ PeVL 27/2013 vp - HE 30/2013 vp.

⁸⁸ HE 30/2013 vp s. 6.

käsitelty sotilasrikosten soveltamisala sisältää myös tekoja, joista yleisessä ratkaisukäytännössä seuraa sakkoa ankarampi rangaistus.⁸⁹

SKRTL 46.2 §:n mukaan edellytyksenä asian ratkaisemiselle kurinpitomenettelyssä on myös se, että epäilty on tunnustanut teon tai hänen syyllisyyttään voidaan muuten pitää selvänä. Menettely on tarkoitettu ainoastaan tapauksiin, jotka eivät edellytä näytön arviointia. Vaikka tekijä ei tekoa tunnustaisikaan, edellytykset täyttyvät mikäli näyttö ja siihen perustuva tekijän syyllisyys on esitutkinnassa saadun selvityksen perusteella selvä ja riidaton.⁹⁰ Tämän arviointi jää kurinpitoesimiehen tehtäväksi. On myös syytä huomata, että yksinomaan epäillyn tunnustaminen ei riitä syyksilukevan ratkaisun tekemiseen. Tunnustaminen kohdistuu itse tekoon eli tapahtumankulkuun. Teon tunnustaminen ei tarkoita syyllisyyden myöntämistä, vaan kurinpitoesimiehen tulee ratkaista syyllisyyskysymys erikseen.⁹¹

SKRTL 46.3 §:n mukaan kurinpitopäätöstä ei voida tehdä myöskään jos epäilty ei enää ole sotilasrikoslainsäädännön alainen tai jos mahdollinen asianomistaja ei ole antanut suostumustaan kurinpitomenettelyyn. Edelleen myös niissä tapauksissa, joissa samaan asiakokonaisuuteen kuuluvista asioista osa olisi käsiteltävä tuomioistuimessa, on kaikki kokonaisuuteen liittyvät teot toimitettava syyteharkintaan.

Vielä on huomattava, että SKRTL 46 §:n edellytykset koskevat nimenomaan asian ratkaisemista kurinpitomenettelyssä, eivät SKRTL:n mukaisen menettelyn aloittamista. Esitutinnan aloittamisesta on säädetty SKRTL 27 §:ssä. Kurinpitoesimiehen toimenpiteet ja menettely asian suhteen eivät siis alkuvaiheessa varsinaisesti riipu siitä, tullaanko asia ratkaisemaan kurinpitomenettelyssä vai tuomioistuimessa. Luonnollisesti myöskään SKRTL 46 §:ssä säädettyjen edellytysten arviointiin tarvittavia tietoja, kuten epäillyn suhtautumista rikosepäilyyn, ei välttämättä ole saatavissa kuin vasta menettelyn myöhemmässä vaiheessa. Mikäli menettelyn kohde haluaa riitauttaa prosessinedellytykset, tapahtuu se muutoksenhakumenettelyssä.

⁸⁹ Näin on esimerkiksi RL 45:2:ssä tarkoitetun törkeän palvelusrikoksen kohdalla. Muissakin törkeissä sotilasrikoksissa tavanomainen seuraamus on ehdollinen vankeusrangaistus. Soveltamisalaan kuuluu myös rikoksia, joista mahdollinen seuraamus on sakkoa tai vankeutta.

⁹⁰ HE 30/2013 vp s. 62-63.

⁹¹ *Frände* 2016, luku IX 2., Vastauksen sisältö.

2.2 Menettelyn aloittaminen ja esitutkinta

Sotilaskurinpitomenettely aloitetaan, kun on syytä epäillä, että on tapahtunut SOL:ssa tarkoitettu sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävä rikos. Menettelyn aloittamiskynnys vastaa siten tavanomaisen rikosasian esitutkinnan ETL 3:3:ssä määriteltyä aloittamiskynnystä. Esitutkitakynnyksen ylittyessä kurinpitoesimiehen on viipymättä määrättävä esitutkinta toimitettavaksi ja huolehdittava sen toimittamisesta. Myös syyttäjä voi määrätä esitutkinnan toimitettavaksi. Kurinpitomenettelyssä käsiteltävässä asiassa toimitettavaan esitutkintaan sovelletaan ETL:a. Lisäksi SKRTL:ssa on säädetty esitutkintaa koskevia erityissäännöksiä, joita SKRTL 27.1 §:n perusteella noudatetaan ETL:n lisäksi tai sijasta. Esitutkinta toimitetaan lähtökohtaisesti siinä joukko-osastossa, jossa epäilty suorittaa palvelustaan. SKRTL 35 §:ssä säädettyin edellytyksin esitutkinta voidaan kuitenkin myös siirtää Pääesikunnalle toimitettavaksi. Tämä menettely on tarkoitettu vaativien tai jossain suhteessa erityisen merkityksellisten rikosten selvittämiseksi.⁹² Pääesikunnan toimittamassa esitutkinnassa on myös mahdollista ulottaa esitutkinta laajempaan henkilöjoukkoon kuin joukko-osaston esitutkinnassa ja käyttää SKRTL 37 §:ssä määriteltyjä pakkokeinoja, jotka eivät joukko-osaston esitutkinnassa ole käytettävissä.⁹³ SKRTL 39 §:n mukaan myös esitutkinnan siirtäminen poliisille on mahdollista, mikäli asian laatu sitä edellyttää. Tämä vaihtoehto tulee kyseeseen erityisen vakavissa tapauksissa, esim. kuolemantapauksissa, tai jos tutkinnan riippumattomuutta tarvitsee erityisesti korostaa.⁹⁴

SKRTL 28.1 §:n perusteella tutkinnanjohtajana kurinpitoasiassa toimii lähtökohtaisesti kurinpitoesimies itse. Tässä suhteessa kurinpitomenettely poikkeaa huomattavasti tavanomaisesta rikosprosessista, jossa tutkinnanjohtaja ei missään muodossa osallistu tutkittavasta teosta mahdollisesti seuraavan rangaistuksen määräämiseen. Asetelman voi katsoa olevan kurinpitomenettelyn objektiivisuuden kannalta ongelmallinen, mutta muiden menettelyyn liittyvien erityissäännösten on katsottu takaavan asianosaisten oikeusturvan tästä huolimatta.⁹⁵ SKRTL 28 § mahdollistaa myös tutkinnan johtamisen siirtämisen toiselle virkamiehelle. SKRTL 28.4-5 §:en mukaan tutkinnanjohtajuus myös siirtyy asian mukana, mikäli esitutkinta siirretään muualla toimitettavaksi.

⁹² HE 30/2013 vp s. 51. PEOIKOS ohje 302, s. 12-13.

⁹³ HE 30/2013 vp s. 55.

⁹⁴ HE 30/2013 vp s. 51. PEOIKOS ohje 302, s. 13.

⁹⁵ HaVM 5/2014 vp - HE 30/2013 vp s. 6-7. LaVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 4.

SKRTL 29.1 §:n mukaan esitutkinta kurinpitoasiassa toimitetaan asian edellyttämässä laajuudessa. Tämä laajuus riippuu tapauksen laadusta ja siitä, tullaanko asia todennäköisesti ratkaisemaan kurinpitopäätöksellä. Vähäisissä ja selvissä asioissa, joissa asianomistajalla ei ole vaatimuksia, esitutkinta voidaan SKRTL 29.2 §:n mukaisesti päättää jo epäillyn tunnustuksenkin perusteella. Muutoin esitutkinnassa on hankittava se selvitys, joka kurinpitotarkaisun tekemisessä tai syyteharkintaan saattamisessa tarvitaan. Ero näiden välillä on se, että SKRTL 46.2 §:ssä säädetty kurinpitotarkaisun tekemisen edellytys on, että epäilty on esitutkinnassa tunnustanut rikoksen tai hänen syyllisyyttään voidaan muutoin pitää selvänä. Käytännössä vähäisissä asioissa tällaisen selvityksen hankkiminen esitutkinnassa voi onnistua hyvinkin nopeasti ja yksinkertaisesti. Varsinainen ETL 3:14:n mukainen suppea esitutkinta ei kuitenkaan sotilaskurinpitomenettelyssä ole mahdollinen, koska sitä ei SKRTL:ssa ole säädetty.⁹⁶ Mikäli asia siirretään syyteharkintaan, on esitutkinnassa tietysti hankittava SKRTL 29.1 §:n mukaisesti ETL 1:2:ssä tarkoitettu selvitys. Eräs kurinpitomenettelyn erityispiirre on SKRTL 33 §:ssä säädetty kurinpitoesimiehen velvollisuus hankkia sotilaslakimiehen lausunto osana asian esitutkintaa ennen jatkokäsittelystä päättämistä. Lausuntomenettelyn tarkoituksena on parantaa menettelyn osapuolten oikeusturvaa sekä yhdenmukaistaa ratkaisukäytäntöä. Velvollisuutta lausunnon hankkimiseen on pidetty pääsääntönä, vaikka sitä koskevassa säännöksessä asian suhteen onkin jätetty harkinnanvaraa.⁹⁷

Myös pakkokeinojen käyttö kurinpitoasian esitutkinnassa on mahdollista, jolloin SKRTL 2 §:n perusteella noudatetaan PKL:n säännöksiä. Kurinpitomenettelyssä käsiteltävät asiat ovat luonteeltaan sellaisia, että pakkokeinoja tarvitsee esitutkinnassa käyttää varsin harvoin.⁹⁸ Pakkokeinoja ei tässä yhteydessä käsitellä yksityiskohtaisesti, mutta on hyvä huomata, että toimivaltuuksista kurinpitomenettelyyn kuuluvien pakkokeinojen käyttöön säädetään SKRTL:ssa osin eri tavoin kuin PKL:ssa. SKRTL:ssa on tiettyjä pakkokeinoimivaltuuksia säädetty sotilasorganisaation tehtäväjärjestykseen sitoen, jolloin toimivaltuus voi yksittäistapauksissa olla jopa juuri varusmiespalveluksensa aloittaneella alokkaalla.⁹⁹ SKRTL:iin sisältyy myös PKL:sta poikkeavia perusteita tiettyjen pakkokeinojen käyttöön.¹⁰⁰ Edelleen SKRTL:iin sisältyy erityisiä pakkokeinoja, joille ei ETL:ssa ole suoraa vastinetta. Tällaisia ovat SKRTL 23

⁹⁶ PEOIKOS ohje 302, s. 10. SKL:n mukaisessa menettelyssä tämä mahdollisuus oli olemassa.

⁹⁷ HE 30/2013 vp s. 53. PEOIKOS ohje 304, s. 2-4.

⁹⁸ HE 30/2013 vp s. 15.

⁹⁹ Esimerkiksi SKRTL 16.1 §:n 2 kohdan nojalla kiinniottamisen saa suorittaa vartio- tai päivystystehtävää suorittava sotilas. Tällaisia tehtäviä sotilasympäristössä suoritetaan hyvin runsaasti.

¹⁰⁰ Esimerkiksi SKRTL 15 §:n nojalla kiinniottaminen on mahdollista kurin, järjestyksen tai turvallisuuden säilyttämiseksi ja palauttamiseksi. Vrt. PKL 2:1-2 §:t.

§:n säädetty ajotehtävää suorittavan tai siihen ryhtyvän alkoholi- ja huumetestaus sekä SKRTL 25 §:ssä säädetty joukko-osaston komentajan etsintä- ja tarkastusoikeus.

Vaikka kurinpitomenettelyssä onkin kyse summaarisesta prosessista, on asetelma sotilasviranomaisessa sisäisesti toimitetussa esitutkinnassa ongelmallinen. Varusmiehellä on harvoin sellaista kokemusta ja osaamista, että hänellä olisi mahdollisuuksia tehokkaasti vaalia omaa etuaan prosessissa. Avustajan osallistuminen menettelyyn on myös erittäin poikkeuksellista. Lisäksi varusmiehen voi olla sotilasympäristössä ja asemaltaan ylempien sotilashenkilöiden kanssa asioidessaan vaikea mieltää itseään täysin toisenlaiseen asemaan kuin mihin on sotilasorganisaation jäsenenä tottunut. Vaarana on, että menettelyn kohde mieltää kurinpitomenettelyn sotilaskäskyasiaksi eikä osaa hahmottaa asemaansa rikosprosessin asianosaisena sen edellyttämällä tavalla.¹⁰¹

2.3 Menettelyn erityispiirteet

Kurinpitoesimiehellä on tietyn edellytyksin mahdollisuus jättää esitutkinta toimittamatta tai keskeyttää jo aloitettu esitutkinta. Tämä on tietysti ETL 10:2.2:n mukaisesti mahdollista silloin, kun saadun selvityksen perusteella on käynyt selväksi että rikosta ei ole tapahtunut. SKRTL 30.1 §:n nojalla kurinpitoesimiehellä on vastaava toimivalta kuitenkin myös tilanteissa, joissa hän katsoo teon johtuneen olosuhteisiin nähden anteeksiannettavasta huomaamattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai tietämättömyydestä tai jos hän arvioi teon olevan muutoin kurin ja järjestyksen kannalta vähäinen. Tämä mahdollisuus jättää kurinpitoesimiehelle harkintavaltaa siinä, miten hän suhtautuu käsillä olevaan tekoon. Harkintavallan käyttöä ei ole erityisen tarkasti ohjeistettu, vaikka kyseiseen mahdollisuuteen on arvioitu liittyvän vaara sen epätasavertaisesta soveltamisesta.¹⁰² Asetelma on erityisen ongelmallinen, koska päätöksestä ei muodostu ylempien kurinpitoesimiesten säännöllisiin tarkastuksiin sisältyvää aineistoa.¹⁰³ Asian jättäminen kurinpitoesimiehen harkinnan varaan on tietysti siinä mielessä perusteltua, että juuri hänellä voidaan olettaa olevan parhaat edellytykset arvioida asiaa sotilaallisen kurin

¹⁰¹ Varusmiehen asema sotilasorganisaatiossa on monessa suhteessa voimakkaasti riippuvainen hänen lähimmistä esimiehistään ja kouluttajistaan. Osaltaan asemaan vaikuttaa myös sotilasorganisaation vahva organisaatiokulttuuri. Käytännössä voi olla mahdotonta pitää näiden vaikutusta erillään rikosoikeudellisesta kurinpitomenettelystä etenkin, kun kummassakin yhteydessä toimijoina ovat käytännössä samat henkilöt. Ks. esim. *Sundberg* 2003, s. 47-48, *Kettunen* 2008, s. 12-16.

¹⁰² PEOIKOS ohje 302, s. 10, vrt. HE 30/2013 vp s. 52.

¹⁰³ SKRTL 124 §:n mukaan joukko-osaston komentaja tarkastaa alaiensa määräämät kurinpitorangeistukset ja SKRTL 125 §:n mukaan puolustushaarojen komentajat tarkastavat kurinpitorangeistukset. Esitutkintapäätökset eivät sisälly näihin kumpaankaan.

ja järjestyksen sekä alaiensa palvelusaseman kannalta. Esitutinnan lopettamispäätöksen dokumentointia ei ole SKRTL:ssa erikseen säännelty, mutta ETL 11:1:n mukaisesti siitä tulisi tehdä kirjallinen päätös perusteluineen. Asia on myös huomioitu esitutinnan toimittamista koskevassa ohjeessa.¹⁰⁴

Sisällöltään kurinpitoesimiehen mahdollisuus jättää esitutkinta toimittamatta tai lopettaa se vastaa jokseenkin ETL 3:9:ssä säädettyä tutkinnanjohtajan toimivaltuutta. Luonnollisesti myös esitutinnan keskeyttäminen ja rajoittaminen ovat kurinpitoasiassa mahdollisia ETL:ssä säädetyllä tavalla. Huomattakoon kuitenkin, että esitutinnan lopettamisesta päättää kurinpitoesimies mutta keskeyttämisestä tutkinnanjohtaja, jotka siis eivät välttämättä ole sama henkilö. ETL 11:1.1:n mukaisesti esitutinnan lopettaminen, keskeyttäminen ja rajoittaminen dokumentoidaan esitutkinta-aineistoon. Näiden päätösten tarkastaminen ja siten soveltamiskäytännön yhdenvertaisuuden kontrolli jää kuitenkin SKRTL 126 §:ssä säädetyn ylemmän kurinpitoesimiehen yleisen valvontavelvollisuuden varaan.¹⁰⁵

Kurinpitomenettelyn erityispiirteinä voidaan pitää myös ylemmän kurinpitoesimiehen asemaa kurinpitoasian käsittelyssä, mille ei ole samansisältöistä vastinetta tavanomaisessa rikosprosessissa. SKRTL 10.2 §:n mukaan ylemmällä kurinpitoesimiehellä tarkoitetaan sitä esimiestä, joka sotilasorganisaatiossa virka-asemaansa perustuen toimii asiaa käsittelevän henkilön kurinpitoesimiehenä. SKRTL 28.2 §:n perusteella ylemmällä kurinpitoesimiehellä on toissijainen velvollisuus huolehtia esitutinnan toimittamisesta, jos alempi kurinpitoesimies ei siihen ryhdy. Asia voidaan SKRTL 11 §:n nojalla myös siirtää ylemmän kurinpitoesimiehen ratkaistavaksi, jos samassa asiassa on useita eri kurinpitoesimiesten alaisia osallisia tai jos esimies-suhteet ovat teon jälkeen muuttuneet. SKRTL 47 §:n perusteella siirto ylemmälle kurinpitoesimiehelle tulee kyseeseen myös milloin kurinpitoesimies on esteellinen käsittelemään asiaa tai jos hänellä ei ole SKRTL 12 §:ssä määriteltyä toimivaltaa määrätä teosta siitä seuraavaa rangaistusta. Ylemmällä kurinpitoesimiehellä on myös jälkikäteen varsin laajat mahdollisuudet puuttua alaisensa kurinpitoesimiehen tekemiin kurinpitopäätöksiin. Sen lisäksi että kurinpitopäätökseen liittyvä muutoksenhaku ohjautuu yleensä ensivaiheessaan ylemmälle kurinpitoesimiehelle, on kurinpitoesimiehellä SKRTL 126 §:n nojalla velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin virheellisiksi tai kohtuuttomiksi katsomiensa päätösten oikaisemiseksi.

¹⁰⁴ PEOIKOS ohje 303, s. 7.

¹⁰⁵ Käytännössä joukko-osastojen komentajien tarkastuksiin sisältyy myös kurinpitopäätöksen johtaneiden menettelyjen esitutkinta-aineisto. Ongelmallisia ovat tilanteet, joissa esitutkinta on kurinpitoesimiehen päätöksellä päätetty jättää toimittamatta tai lopetettu.

Sotilasoikeudenkäyntiasiat on SOL 15.2 §:ssä erikseen säädetty sakon tai rikesakon määräämismenettelyn ulkopuolelle, joten sotilasrikosta ei voida käsitellä tavanomaisessa sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa (754/2010) säädettyssä menettelyssä rikesakolla, sakkomääräyksellä taikka sakko- tai rangaistusvaatimuksella. Sotilaskurinpitoasian käsittelylle tuomioistuimessa pääkäsittelyä toimittamatta eli rikosasioiden oikeudenkäynnistä annetun lain 5 a luvussa säädettyssä kirjallisessa menettelyssä ei ole estettä. Näin ollen esitutkinnassa tulee hankkia selvitys myös kirjallisen menettelyn edellytyksistä.¹⁰⁶ Sovittelun suhteen aselema on ongelmallisempi. Sovittelu saattaisi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) 3.1 §:ssä säädettyjen edellytysten perusteella tulla kysymykseen tietyissä sotilasrikoksissa, kuten esimerkiksi toiseen sotilaaseen kohdistuneissa pahoinpitelyrikoksissa. Sovittelumenettelyn käyttökelpoisuuteen sotilasrikosasioissa on kuitenkin lainvalmistelutöissä suhtauduttu torjuvasti, koska niiden on katsottu luonteensa puolesta soveltuvan huonosti soviteltaviksi.¹⁰⁷

2.4 Esitutinnan päättäminen ja kurinpitoasian jatkokäsittely

ETL 10:1:ssä säädettyä loppulausuntomenettelyä osana esitutkintaa ei ole sotilaskurinpitoasiassa poissuljettu. Loppulausuntomenettely on tarkoituksenmukainen, mikäli on todennäköistä että asia tullaan siirtämään syyteharkintaan.¹⁰⁸ Sotilaskurinpitomenettelyyn sisältyy kuitenkin SKRTL 34 §:ssä säädetty erityinen loppulausuntomenettelyä jokseenkin vastaava välivaihe, jossa epäillylle ja pyynnöstä myös asianomistajalle varataan tilaisuus perehtyä esitutkinta-aineistoon ja antaa siitä lausuntonsa. Tätä on erityisesti kurinpitomenettelyssä pidetty tärkeänä siksi, että epäilty varmasti tulisi tietämään, mistä häntä epäillään. Lisäksi on haluttu, että epäillyllä olisi ainakin kerran menettelyn aikana tosiasiallinen mahdollisuus perehtyä esitutkinta-aineistoon ja tulla asiassa kuulluksi. On myös katsottu, että kuuleminen saattaa tuoda asiaan lisätietoa.¹⁰⁹

Mikäli asia ratkaistaan kurinpitomenettelyssä, on asian ratkaisevan kurinpitoesimiehen vielä SKRTL 51 §:n perusteella kuultava epäiltyä henkilökohtaisesti ennen ratkaisun tekemistä. Tässä kuulemisessa on siis kysymys eri asiasta kuin edellä käsitellyssä perehtymisessä esitut-

¹⁰⁶ PEOIKOS ohje 302, s. 7.

¹⁰⁷ LaVM 13/2005 vp - HE 93/2005 vp s. 5.

¹⁰⁸ PEOIKOS ohje 302, s. 35-36.

¹⁰⁹ HE 30/2013 vp s. 54.

kinta-aineistoon. SKRTL 51 §:n mukaisen kuulemisen tarkoitusta tai suhdetta SKRTL 34 §:ssä säädettyyn kuulemiseen ei ole erityisesti tarkennettu. Lainkohdan perusteluissa on viitattu perustuslailliseen oikeuteen tulla kuulluksi ja muuten osin samoihin perusteluihin kuin SKRTL 34 §:n perusteluissa.¹¹⁰ Kuulemista asian käsittelyn tässä vaiheessa voi pitää perusteltuna perustuslaillisen näkökulman lisäksi lähinnä seuraamusharkinnan kannalta. Tässä kuulemisessa kurinpitoesimiehellä on mahdollisuus hankkia tietoa teon merkityksestä kurin ja järjestyksen kannalta sekä tekijän motiiveista ja suhtautumisesta tekoon, joilla voi olla merkitystä rangaistuksen mittaamisessa.

Sotilaskurinpitomenettelyyn erityisesti liittyvänä periaatteena on pidetty menettelyn joutuisuusvaatimusta.¹¹¹ Asian nopea käsittely ja ratkaiseminen on katsottu sotilaskurinpitoasioissa erityisen tärkeäksi siksi, että menettelyn keskeisenä tavoitteena olevan kurin ja järjestyksen palauttamisen ja säilyttämisen kannalta hyödyllisempänä voidaan pitää välitöntä puutumista ja nopeaa seuraamusta rikkeistä kuin ankaria rangaistuksia.¹¹² ETL 3:11:n mukaisesti esitutkinnan viivytyksetön toimittaminen liittyy myös tavanomaisten rikosasioiden käsitteelyyn, mutta kurinpitomenettelyssä joutuisuusvaatimus on kohdistettu koko menettelyyn esitutkinnan aloittamisesta seuraamuksen täytäntöönpanoon asti ja siitä on SKRTL:ssa useita erityissäännöksiä.¹¹³ SKRTL:ssa säädettyjen lisäksi viranomaisohjeistuksessa on joutuisuudelle asetettu ohjeellisia aikarajoja.¹¹⁴ Sotilasoikeudenkäyntiasian joutuisuusvaatimus on SOL 15-16 §:ssä ulotettu myös syyttäjän ja tuomioistuimen toimintaan.

Esitutkinnan laajuudesta on säädetty SKRTL 29 §:ssä. Vähäisten sotilasrikosten esitutkinta voidaan päättää kun asiasta on sellainen selvitys että esitutkinnan jatkaminen on tarpeetonta, epäilty on tunnustanut teon, eikä mahdollisella asianomistajalla ole vaatimuksia. Säännöksen tarkoitus on rajata esitutkintaan käytettäviä resursseja silloin kun teko on täysin selvä. Sen soveltaminen edellyttää kuitenkin huolellisuutta. Ensinnäkin lainvalmistelutöiden voidaan katsoa edellyttävän, että näissä tapauksissa esitutkinnan kuitenkin oltava laajempi kuin ETL 3:14:n mukaiselta suppealta esitutkinnalta edellytetään. Säännös on myös tarkoitettu sovellettavaksi vain silloin, kun kaikkien lainkohdassa mainittujen edellytysten täyttyminen on täysin

¹¹⁰ HE 30/2013 vp s. 64 vrt. HE 30/2013 vp s. 54.

¹¹¹ HE 30/2013 vp s. 26. PEOIKOS ohje 302, s. 19-20,

¹¹² HE 30/2013 vp s. 63-64. PEOIKOS ohje 302, s. 41.

SKRTL 50 §:ssä on nimenomaisesti säädetty lievemmän rangaistuksen etusijasta. Historiallisesti rangaistukset sotilasrikoksista ovat sitä vastoin olleet jopa huomattavan ankaria, ks. Nuutila – Ojala 2014, 32. luku: Säädöshistoria.

¹¹³ Ks. esim. SKRTL 27.1 §, SKRTL 34.3 §, SKRTL 59.3 §, SKRTL 61 §, SKRTL 70 §.

¹¹⁴ Ks. esim. PEOIKOS ohje 302, s. 9, PEOIKOS ohje 302, s. 20, PEOIKOS ohje 302, s. 41.

selvää. Epäillyn tunnustaminen ei myöskään voi olla ainoa asiasta esitutkinnassa hankittava selvitys, vaikka se prosessiekonomian näkökulmasta tietysti tuntuisi houkuttelevalta. Tunnustamisen pätevyys tulee lisäksi kiinnittää erityistä huomiota. Vähäisyyden arvioinnille ei ole täsmällisiä kriteerejä, mutta epäillyn teon tulisi olla myös sotilasrikoksena vähäinen.¹¹⁵

Esitutinnan valmistuttua ja SKRTL:n 34 §:n ja 51 §:n mukaisten kuulemisten jälkeen kurinpitoesimiehen on SKRTL 45 §:n perusteella viipymättä ratkaistava asia tai päätettävä sen jatkokäsittelystä. SKRTL 41.1 §:n mukaisesti asia tulee kurinpitoesimiehen ratkaistavaksi myös niissä tapauksissa, joissa Pääesikunta tai poliisi on toimittanut esitutinnan. Kurinpitoesimiehen toimenpiteenä tässä vaiheessa kyseeseen voi olla kurinpitopäätöksen tekeminen, asian siirtäminen ylemmälle kurinpitoesimiehelle tai asian siirtäminen syyteharkintaan. Mahdollista on tietenkin myös tutkinnan siirtäminen Pääesikunnan tai poliisiin toimitettavaksi, jos edellytykset tähän ovat ilmenneet vasta asian käsittelyn tässä vaiheessa.¹¹⁶ Esitutkinta voidaan ETL 10:2.2:n perusteella päättää missä vaiheessa tahansa, mikäli tutkinnassa on selvitetty, että rikosta ei ole tapahtunut tai ketään vastaan ei voida nostaa syytettä.¹¹⁷ Jos esitutkinta on kuitenkin jo toimitettu loppuun, ei tämä enää ole tarkoituksenmukaista ja kurinpitoasiassa tulisi tällöin ennemmin tehdä vapauttava kurinpitopäätös.¹¹⁸

2.5 Kurinpitoasian päättyminen

Kurinpitoasian siirtäminen syyteharkintaan tulee ratkaistavaksi, mikäli asia ei sovi kurinpitomenettelyssä päätettäväksi. Kurinpitoesimies siis harkitsee viimeistään tässä vaiheessa, täytyvätkö SKRTL 46 §:ssä säädetyt kurinpitomenettelyn edellytykset. Kurinpitoesimies arvioi ja ratkaisee itse edellytysten täyttymisen. Tämä ratkaisu ei erillisenä ole muutoksenhakukelpoinen, vaan rangaistun on haettava muutosta itse kurinpitopäätökseen. Menettelyn laillisuusvalvonnassa sitä vastoin voidaan tähänkin ratkaisuun puuttua ja SKRTL 126.2 §:n nojalla kumota kurinpitopäätös, jos katsotaan että menettelyn edellytykset eivät ole täyttyneet.¹¹⁹ Vaikka kurinpitoesimies katsoisikin menettelyn edellytysten täyttyvän, ei tämä saisi samalla johtaa loppupäätelmään epäillyn syyllisyydestä. Menettelyn edellytysten täyttyminen ei ratkaise syyllisyyksymystä, vaan tämä arviointi kurinpitoesimiehen tulee tehdä erikseen.

¹¹⁵ HE 30/2013 vp s. 52.

¹¹⁶ Ks. edellä luvussa 2.2. Jos tämä pyyntö tehdään vasta menettelyn tässä vaiheessa, voitaneen katsoa että asian laatu on alun perin arvioitu väärin.

¹¹⁷ ETL 10:2.2

¹¹⁸ PEOIKOS ohje 302, s. 11.

¹¹⁹ Käytännössä menettelyn edellytysten puuttumista pidetään momentissa tarkoitettuna olennaisena virheenä.

Esimerkiksi pelkkä esitutkinnassa tapahtunut teon tunnustaminen ei automaattisesti ratkaise syyllisyyskysymystä.¹²⁰ Erityisesti varusmiesten kurinpitoasioissa sotilasorganisaation hierarkian aiheuttama asetelma esitutkinnassa ja seuraamuksen merkityksen vähäisyys voivat johtaa aiheettomiin rikosten tunnustamisiin.

Asian siirtämisestä syyteharkintaan päättää joukko-osaston komentaja tai häntä ylempi kurinpitoesimies.¹²¹ Huomionarvoista on, että joukko-osaston komentaja päättää asian lähettämisestä syyteharkintaan myös niissä tapauksissa, joissa esitutkintaa ei ole toimitettu joukko-osastossa eli myös silloin, kun poliisi on toimittanut esitutkinnan. Komentajalla on SOL 14.2 §:n mukaisesti vielä tässä vaiheessa mahdollisuus päättää asian käsittely samoilla perusteilla, joilla kurinpitoesimies voi jättää esitutkinnan toimittamatta tai lopettaa jo aloitetun esitutkinnan. Kun asia siirretään syyteharkintaan, se siirtyy kurinpitomenettelyn ulkopuolelle.¹²²

Kurinpitoesimiehen asian ratkaiseva kurinpitopäätös voi SKRTL 52.1 §:n mukaan olla joko syylliseksi toteava tai vapauttava. Syylliseksi toteavan päätöksen sisältönä voidaan SKRTL 52.2 §:n nojalla myös jättää seuraamus määräämättä samoilla perusteilla, joilla kurinpitoesimies voi SKRTL 30.1 § mukaisesti jättää esitutkinnan käynnistämättä tai päättää jo aloitetun esitutkinnan. Kurinpitopäätöksen tekemistä ja sisältöä käsitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 3.2.

2.6 Muutoksenhaku ja täytäntöönpano kurinpitoasiassa

Muutoksenhaun käsittely kuuluu sotilaskurinpitomenettelyn piiriin sen laajassa merkityksessä siihen asti, kunnes muutoksenhakuasia siirtyy sotilasviranomaisen ulkopuolelle eli tuomioistuimeen käsiteltäväksi.¹²³ SKRTL 55 §:n mukaan alempien kurinpitoesimiesten kurinpitopäätökseen haetaan muutosta ylemmälle kurinpitoesimiehelle osoitettavalla ratkaisupyynnöllä. Joukko-osaston komentajan ja tätä ylempien kurinpitoesimiesten ratkaisusta haetaan muutosta suoraan tuomioistuimelle tehtävällä kurinpitovalituksella. Muutoksenhakuoikeus koskee myös

¹²⁰ *Kärki Helsinki Law Review* 2010/1, s. 16-17. Kärki on käyttänyt asetelmasta nimitystä "seuraamusautomaatti".

¹²¹ Valtaosassa käytännön tapauksia joukko-osaston komentaja on myös päätöksen tehneen kurinpitoesimiehen ylempi kurinpitoesimies.

¹²² Selvyyden vuoksi on huomioitava, että tällöinkin asiaa edelleen voidaan kutsua sotilaskurinpitoasiaksi, mutta ratkaisua asiaan ei tehdä kurinpitomenettelyssä vaan SOL:ssa säädettyssä sotilasoikeudenkäyntimenettelyssä.

¹²³ Ks. määritelmä edellä luvussa 1.1.

syyksilukevaa kurinpitopäätöstä, jossa seuraamus on jätetty määräämättä.¹²⁴ Mikäli ratkaisupyynnö esitetään, on ylempään kurinpitoesimiehen hankittava asiassa selvitystä ja tehtävä asiassa päätös. SKRTL 59 §:n mukaan ylempi kurinpitoesimies voi pysyttää päätöksen, kumota sen tai lieventää määrättyä seuraamusta. Kurinpitoesimiehen ratkaisupyynnöön tekemästä päätöksestä voi SKRTL 55.2 §:n mukaisesti hakea muutosta tuomioistuimelta kurinpitovalituksella, jolloin asia siirtyy kurinpitomenettelyn ulkopuolelle. Muutoksenhaun vaiheille on kurinpitomenettelyn joutuisuusvaatimuksen toteuttamiseksi SKRTL 58-59 §:ssä asetettu varsin kireät määräajat. Tästä syystä sotilasviranomaiselle on myös SKRTL 61-62 §:ssä säädetty erityisiä velvoitteita edesauttaa muutoksenhaun käynnistämistä.

Syyttäjällä ei yleensä ole osuutta sotilasrikoksen käsittelyssä, ellei asia tule joukko-osaston komentajan päätöksellä syyteharkintaan.¹²⁵ Syyttäjän ratkaisun perusteella asia etenee syyteharkinnasta sotilastuomioistuimen oikeudenkäyntiin. Syyttäjä ei ole asianosaisena myöskään silloin, kun asia on kurinpitovalituksella edennyt tuomioistuinkäsittelyyn. On tosin mahdollista, että SKRTL 46 §:ssä säädettyjen kurinpitomenettelyn edellytysten puuttuminen ilmenee vasta muutoksenhaun yhteydessä. Tällöin syyttäjän tulisi toimittaa asiassa syyteharkinta.¹²⁶ Tuomioistuimen ratkaisu perustuukin kurinpitoasiasta jo olemassa olevaan kirjalliseen aineistoon, jota tosin yleensä täydentää kurinpitoesimiehen SKRTL 63.3 §:n perusteella asiasta antama lausunto. Kurinpitoesimies kutsutaan pääkäsittelyyn vain erityisestä syystä. Muutoksenhakija sen sijaan voi nimetä asiaan uuttakin näyttöä. Tuomioistuin ei myöskään viran puolesta voi hankkia asiasta selvitystä muutoksenhakijan vahingoksi.

Muutoksenhaun tuloksena tuomioistuin voi kumota tai poistaa kurinpitopäätöksen. Nämä eroavat siinä, kurinpitopäätöksen poistaminen perustuu SKRTL 46 §:ssä säädettyjen prosessinedellytysten puutteeseen tai muuhun prosessivirheeseen, kumoaminen puolestaan kurinpitopäätöksen virheelliseen aineelliseen sisältöön. Kumoamisen suhteen tulee sovellettavaksi vaatimistaakka, mutta prosessinedellytykset tuomioistuin tutkii SKRTL 65.1 §:n nojalla viran puolesta. Mikäli kurinpitopäätös poistetaan, palautuu asia uudelleen käsiteltäväksi. Tällöin kysymykseen tulee lähinnä asian siirtäminen syyteharkintaan, koska menettelyn edellytyksiä

¹²⁴ Kumotussa SKL:ssa muutoksenhakuoikeus ei ulottunut ko. lain mukaisiin kurinpito-ajennuksiin niiden vähäisen merkityksen takia. Muutoksenhakuoikeuden ulottaminen koskemaan kaikkia kurinpitoratkaisuja oli uuden SKRTL:n säätämisen keskeisiä tavoitteita.

¹²⁵ SKL:n mukaisessa menettelyssä syyttäjä osallistui muutoksenhakuoikeudenkäyntiin, koska kurinpitovalitusasiassa ei muutoin ollut rangaistusvaatimusta ajavaa asianosaista. Syyttäjän tehtävänä pidettiin julkisen kannevallan valvomista eli varsinaisen syytteen nostamista mikäli asia sitä olisi edellyttänyt.

¹²⁶ Valtakunnansyyttäjänviraston ohje VKS:2015:3, s. 4. Myös rikosvastuun toteuttaminen voi edellyttää syytteen nostamista, mikäli tässä suhteessa oleellinen näyttö ei ilmene asiakirja-aineistosta.

ei alun perinkään ole ollut. Oikeuskäytännössä tosin tämän suhteen on ollut horjuvuutta.¹²⁷ Kurinpitovalitusasiassa annettua tuomiota koskee SKRTL 65.3 §:ssä säädetty muutoksenhakukielto, tosin ylimääräinen muutoksenhaku on mahdollinen.

Myös kurinpitomenettelyssä määrätyn rangaistuksen täytäntöönpano liittyy läheisesti itse menettelyyn, koska rangaistus pannaan täytäntöön SKRTL:ssa säädettyssä järjestyksessä ja SKRTL 69.1 §:n perusteella lähtökohtaisesti kurinpitoesimies huolehtii rangaistuksen täytäntöönpanosta. Kurinpitoesimiehen määräämä rangaistus pannaan täytäntöön sotilasviranomaisessa kurinpitosakkoa lukuun ottamatta.¹²⁸ Myös tuomioistuimen määräämä seuraamus voi tulla kurinpitoesimiehelle täytäntöön pantavaksi, ellei täytäntöönpanoa ole säädetty siviiliviranomaiselle.¹²⁹ Huomionarvoista on, että muiden kurinpitoseuraamusten kuin varoituksen täytäntöönpanoon voidaan SKRTL 70 §:n perusteella ryhtyä ennen päätöksen tulemistä lainvoimaiseksi. Itse asiassa menettelyn joutuisuusvaatimukseen perustuen tätä jopa edellytetään, ellei ylempi kurinpitoesimies tai tuomioistuin SKRTL 71 §:n nojalla lykkää tai keskeytä täytäntöönpanoa. On myös hyvä huomata, että rangaistuksen tosiasiallisen merkityksen kannalta täytäntöönpanon ajankohdalla ja järjestämisellä voi olla huomattavia vaikutuksia. Tästä syystä eri rangaistuslajien täytäntöönpanosta on SKRTL:iin sisällytetty erityisiä määräyksiä, kuten esimerkiksi SKRTL 74.1 §:ssä säädetty erityinen rajoitus enintään kolmen vuorokauden poistumiskieltorangaistuksen täytäntöönpanolle.¹³⁰

¹²⁷ Oikeuskäytännön horjuvuudesta ks. HelHO päätös 12.6.2015 SO 15/582. Hovioikeus oli valittajan vaatimuksesta *kumonnut* kurinpitorangeistuksen sillä perusteella, että asia ei ole ollut yksinkertainen ja selvä eikä sitä näin ollen olisi tullut käsitellä kurinpitomenettelyssä.

¹²⁸ Tarkalleen sanottuna lukuun ottamatta kurinpitosakkoa ja kurinpitosakoksi muunnettua arestia tai poistumiskieltorangaistusta.

¹²⁹ PEOIKOS ohje 305, s. 4.

¹³⁰ Kyseinen rajoitus ja sen muotoilu jakoi SKRTL:n valmisteluvaiheessa voimakkaasti näkemyksiä. Ks. HaVM 5/2014 vp s. 9-11.

3. Rangaistuksen määrääminen sotilasrikoksista kurinpitomenettelyssä

3.1 Sotilasrikokset

3.1.1 Sotilasrikosten ryhmittely

Sotilasrikokset jaetaan vakiintuneesti varsinaisiin ja epävarsinaisiin sotilasrikoksiin. Varsinaisia sotilasrikoksia ovat RL 45 luvussa säädetty rikokset. Epävarsinaisiksi sotilasrikoksiksi luetaan muut sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävät rikokset.¹³¹ RL 45 luvussa säädettyjen rikosten lisäksi normaalitilanteessa sotilasoikeudenkäyntiasiana käsitellään RL 21:1–3 ja 5–14:ssä, 25:7-8:ssä, 28 luvussa, 31 luvussa, 33 luvussa, 35 luvussa, 36:1–3:ssä, 37:8–10:ssä, 38:1–7, 7 a, 7 b, 8 ja 8 a:ssä, 40:1–3 ja 5:ssä sekä asevelvollisuuslain (1438/2007) 118 §:ssä säädetty rikokset silloin, kun tekijänä on sotilas ja teko on kohdistunut toiseen sotilaaseen tai Puolustusvoimiin.¹³²

Sotilasrikoksille yhteisenä erityispiirteenä on hyvä kiinnittää huomiota käskyvaltasuhteen merkitykseen mahdollisena vastuuvapausperusteena. Esimiehen käskystä tehty rikos tulee RL 45:26 b.1:n mukaan rangaistavaksi vain silloin, kun käskynalainen on ymmärtänyt tai hänen olisi ainakin pitänyt ymmärtää tekonsa oikeudenvastaisuus. Vaikka näin olisikin, voi vastuuvapaus silti RL 45:26 b.2:n perusteella erityisissä olosuhteissa tulla kysymykseen.¹³³ Seuraavassa tarkastellaan lähemmin joitakin tavanomaisimpia varsinaisia sotilasrikoksia ja niihin liittyviä erityisiä huomioita.¹³⁴

3.1.2 Palvelusrikokset ja vartiorikokset

Palvelusrikos on selvästi tavanomaisin sotilaskurinpitomenettelyssä käsiteltävä rikosnimike. Vuosittain hieman alle puolessa kaikista asioista nimikkeenä on palvelusrikos eri tekemu-

¹³¹ *Ojala* 2002, s. 8. *Kiiski* Lakimies 2/2006, s. 169.

¹³² Soveltamisala ulottuu vastaavasti myös tilanteisiin, joissa teko on kohdistunut Rajavartiolaitokseen. Liittymäsäännös on Rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain 31 §:ssä.

¹³³ Säännöksen voisi ajatella tulevan kyseeseen lähinnä sota-aikana, mutta se on mahdollinen myös tavanomaisissa olosuhteissa. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi esimiehen käskiessä alaistaan toimimaan jonkin sellaisen varomääräyksen vastaisesti, jonka sisältöä alaisen ei voida olettaa tietävän. Säännöksen 2. momentissa mainitut olosuhteet viittaavat vahvemmin poikkeusolojen tilanteisiin.

¹³⁴ RL 45:16-17:ssä tarkoitettuja esimiesrikoksia ja RL 45:19:ssä tarkoitettua luvatonta poliittista toimintaa ei niiden harvinaisuudesta johtuen lähemmin käsitellä. Näiden sisällöstä tarkemmin ks. *Nuutila – Ojala* 2014, 32. luku: Esimiesrikokset, Luvaton poliittinen toiminta. Kriitikistä *Kiiski* Lakimies 2/2008 s. 248-268.

doissaan.¹³⁵ Tämä on luonnollista siksi, että palvelusrikos kattaa hyvin laajan joukon erityyppisiä tekoja. RL 45:1:n mukainen palvelusrikos on käsillä, kun sotilas rikkoo tai jättää täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden tai sotilaallista järjestystä koskevan määräyksen. Palvelusrikoksesta on kysymys myös silloin, kun sotilas on palvelustehtävässä siten päihtynyt, että kyky suorittaa palvelusta on alentunut. Edelleen palvelusrikoksesta tuomitaan sotilas joka itseään vahingoittamalla tai sitä yrittämällä tai valheellisen tiedon esittämällä pyrkii välttämään palvelustehtäviä. Palvelusrikos on RL 45:4:n mukaisesti rangaistava myös tuottamuksellisenä ja siitä on RL 45:2-3:ssä säädetty lievä ja törkeä tekomuoto. RL 45:1.1:ssä säädetty palvelusrikos sisältää tyyppillisiä ns. blankorangaistussäännöksiä, joissa rikottu normi saa sisältönsä muualta kuin rangaistussäännöksestä. Palvelusrikos on myös toissijainen suhteessa muihin sotilasrikoksiin.¹³⁶

Palvelusrikosta lähemmin tarkasteltaessa on huomattava, että RL 45:1.1 sisältää kaksi merkittävästi erilaista tunnusmerkistöä. Sotilaallisesta järjestyksestä annetaan määräyksiä tavallisesti kirjallisesti sotilaskäskyinä ja ohjesäännöillä. Tavallisimpia määräyksiä, joihin rikkomukset myös yleisimmin kohdistuvat, ovat yleinen palvelusohjesääntö sekä eri toimituksia koskevat lukuisat varomääräykset.¹³⁷ Kuitenkin määräyksiä voidaan antaa myös muulla tavoin, esimerkiksi sotilasaluetta koskevilla liikennemerkkeillä. Jos kuitenkin rikottu määräys on annettu suullisesti, kyseessä on RL 45:14:ssä tarkoitettu niskoittelu. Tunnusmerkistön täyttymisen kannalta oleellista on, että tekijä on tietoinen siitä, että rikkoo häntä velvoittavaa määräystä. Määräyksen yksityiskohtaisesta sisällöstä ei tarvitse olla selvillä, mutta jonkinlaista tietämystä määräyksen olemassaolosta ja sisällöstäkin kuitenkin voitaneen edellyttää jotta teko tulisi rangaistavaksi. Käytännössä voidaan joutua arvioimaan esimerkiksi sitä, onko rikottua määräystä koulutettu tai selvitetty sitä rikkoneelle.¹³⁸ On myös varmistuttava siitä, että kyseessä on nimenomaan sitova määräys eikä jokin muu asiakirja, jollaisia sotilasviranomaisessa on erit-

¹³⁵ *Sundberg* Sotilasaikakauslehti 11/2016, s. 17. MAAVE kertomus MK17924, s. 3. ILMAVE kertomus CK9095, s. 3.

¹³⁶ Syllistyessään muuhunkin sotilasrikokseen sotilas rikkoo samalla myös palvelusrikoksen tunnusmerkistön mukaisesti palvelusmääräyksiä tai palvelusvelvollisuuttaan. Tällöin tekoon kuitenkin sovelletaan ensisijaisesti sitä koskevaa nimenomaista rikosnimikettä.

¹³⁷ Ks. esim. Pääesikunnan varomääräys PVVAROM D1.2 HI540.

¹³⁸ *Nuutila – Ojala* 2014, 32. luku: Suullinen määräys laillisuusperiaatteen kannalta.

täin runsaasti eri toimintoihin liittyen.¹³⁹ Tässä suhteessa on ongelmallista, jos velvoittavaan määräykseen sisältyy suositusluontoisia ilmauksia.¹⁴⁰

RL 45:1.1:iin sisältyvä toinen tunnusmerkistö on palvelukseen kuuluvan velvollisuuden rikkominen. Olennainen osa palvelusvelvollisuutta on tietysti noudattaa sotilaalle määrättyä palvelusohjelmaa ja suorittaa siinä määritellyt tehtävät. Palvelusvelvollisuudeksi katsotaan myös tehtävien suorittaminen siten, että ne tulevat viivytyksettä ja asianmukaisesti tehdyksi.¹⁴¹ Tiettyyn palvelukseen voi myös kuulua toiminnan luonteesta johtuvia velvollisuuksia, vaikkei niitä kirjallisella tai edes suullisella määräyksellä olisi annettu. Sotilaan palvelusvelvollisuus on palvelustehtävässään noudattaa myös yleisiä kaikkia koskevia normeja. Jotta tällaisten normien rikkominen tulisi palvelusrikoksena rangaistavaksi, on niiden kuitenkin liityttävä nimenomaan suoritettuun palvelustehtävään. Tällaisia normeja ovat esimerkiksi tieliikennelain (267/1981) ja maastoliikennelain (1710/1995) säännökset kuljettajatehtävää suorittavalle sekä ympäristönsuojelulain (257/2014) ja luonnonsuojelulain (1096/1996) säännökset maastoharjoituksessa toimivalle.¹⁴² Viimekädessä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden laajuus määritellään oikeuskäytännössä.

Sotilaan esiintyminen palvelustehtävässä päihtyneenä on RL 45:1.2:n 1 kohdan perusteella rangaistavaa, jos kyky suorittaa palvelustehtävää on alentunut. Rangaistavuus riippuu siis palvelustehtävän laadusta, koska päihtyneenä palveluksessa oleminen ei sinällään ole rangaistavaa. Päihtymys voi aiheutua myös huumausaineista, jolloin samassa yhteydessä voi käsillä olla sotilasrikosasia käsiteltävä huumausaineen käyttörikos.¹⁴³ RL 45:1.2:n 2 kohdassa tarkoitetun palveluksen välttämisen rangaistavuus puolestaan edellyttää, että teon tarkoituksena on nimenomaan ollut palveluksen välttäminen. Rangaistavuus edellyttää siis poikkeuksellisesti nimenomaan tarkoitustahallisuutta.

RL 45:5:ssä tarkoitettu vartiorikos on kyseessä, kun vartio- tai päivystystehtävään määrätty sotilas ei saavu kyseiseen tehtävään, poistuu siitä, jättää täyttämättä tehtävästä annettuja mää-

¹³⁹ Nuutila – Ojala 2014, 32. luku: Määräyksiltä edellytettävä täsmällisyys.

¹⁴⁰ Esimerkiksi Yleisen palvelusohjesäännön kohdan 546 mukaan ammattisotilaiden tulee välttää puuttumista puoluepoliittisiin kiistakysymyksiin. Tällaisen ilmaisun velvoittavuutta voidaan pitää kyseenalaisena. Ks. Sipilä Sotilasaikakauslehti 1/2017, s. 24-25. Sotilaiden poliittisen toiminnan ja ilmaisun kriminalisoinnin ongelmista tarkemmin ks. Kiiski Lakimies 2/2008, s. 248-268.

¹⁴¹ Yleinen palvelusohjesääntö, s. 15-16.

¹⁴² Nuutila – Ojala 2014, 32. luku: Palvelukseen kuuluva velvollisuus.

¹⁴³ Kyseeseen voi tietysti tulla myös huumausainerikos. Käsittely sotilasrikosasia edellyttää SOL 8 §:ssä säädettyjen edellytysten täyttymistä.

räyksiä tai rikkoo niitä. Vartioitehtävää pidetään sotilasorganisaatiossa korostuneen tärkeänä palvelustehtävänä, koska vartioitehtävän laiminlyönti voi aiheuttaa normaaliolosuhteissakin vaaraa toisille sotilaille tai omaisuudelle. Vaikka vartioitehtävä on Yleisessä palvelusohjesäännössä erikseen määritelty, ei käytännön tilanteissa aina ole yksiselitteistä milloin kyse on vartioitehtävästä ja milloin tavanomaisesta palvelustehtävästä.¹⁴⁴ Myös vartiorikoksesta on säädetty törkeä ja lievä tekomuoto ja se tulee rangaistavaksi myös tuottamuksellisena.

3.1.3 Poissaolorikokset

Palvelusvelvollisuuteen kuuluu sotilaan velvollisuus olla läsnä hänelle määrättyssä palvelupaikassa palvelusaikana. Oikeudeton poissaolo joko poistumalla palvelupaikasta tai jäämällä saapumatta sinne on RL 45:9:ssä säädetty rangaistavaksi. Se mikä katsotaan sotilaan palvelupaikaksi, riippuu olosuhteista ja palvelustehtävän laadusta.¹⁴⁵ Jos poissaolon tarkoituksena on välttää jonkin tietyn palvelustehtävän suorittaminen, voidaan tekoa arvioida poissaolorikoksen lisäksi myös RL 45.1.1:n mukaisena palvelurikoksena.¹⁴⁶ Ollakseen rangaistavaa on poissaolon oltava oikeudetonta. Oikeudettomuuden poistaa yleisesti hyväksytyt laillinen este, kuten julkisen liikenteen häiriötilanteet sekä viranomaistoimenpiteen kohteena oleminen. Myös yleiset oikeuttamisperusteet voivat tulla kyseeseen.¹⁴⁷ Luvatun poissaolo on rangaistava vain tahallisuudella. Mikäli luvatun poissaolo on kestänyt yli 5 vuorokautta ja poissaolosta on aiheutunut tai voinut aiheutua olennainen keskeytys koulutuksessa tai olennaista haittaa palvelukselle, tulee teko rangaistavaksi RL 45:10:n mukaisena karkaamisena. Erityisesti on huomioitava, että tahallisuuden tulee kattaa myös kyseinen olennainen keskeytys tai haitta. Tekijän on siis täytynyt olla tietoinen myös keskeytyksestä tai haitasta ja niiden merkityksestä.¹⁴⁸ Poissaolorikos voi tulla kysymykseen myös asevelvollisuudesta kieltäytymisen yhteydessä.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Yleinen palvelusohjesääntö, s.50-56. Nuutila – Ojala 2014, 32. luku: Palvelukseen kuuluva velvollisuus. Vrt. *Kärki Helsinki Law Review* 2010/1, s. 26.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen muistio Dnro 1766/3/08.

¹⁴⁵ Tavanomainen palvelupaikka on kasarmialue, mutta viime kädessä palvelupaikka riippuu siitä missä palvelustehtävä kulloinkin on tarkoitettu suoritettavaksi. Näin ollen palvelupaikka voi olla vaikkapa tietty maastoalue (harjoitusalue) tai liikkeessä oleva junavaunu.

¹⁴⁶ Vastaava päättely sopinee vartioitehtävän kyseessä ollessa vartiorikokseen.

¹⁴⁷ Nuutila – Ojala 2014, 32. luku: Poissaolon rangaistavuus.

¹⁴⁸ Ojala 2002, s. 55.

¹⁴⁹ Nuutila – Ojala 2014, 32. luku: Totaalikieltäytyminen.

3.1.4 Käskyvaltasuhteeseen kohdistuvat rikokset

Sotilasorganisaation toiminnan perustavanlaatuinen ominaisuus on esimiesten valtuus käskyjen antamiseen ja oletama että alaiset pyrkivät käskyt täyttämään. Itse asiassa annettujen käskyjen tehokasta noudattamista pidetään sotilaallisen kurin ja järjestyksen ydinsisältönä, jolloin käskyvaltasuhteen toteutuminen on olennaista koko SKRTL:n tavoitteiden kannalta.¹⁵⁰ Organisaation tehokkaan toiminnan etenkin kriisiaikana on katsottu edellyttävän, että käskynalaisella on varsin vähän harkintavaltaa saamiensa käskyjen noudattamisessa.¹⁵¹ Selvästi lainvastaisia käskyjä ei tarvitse eikä pidäkään noudattaa.¹⁵² Käskyvaltasuhteen toteutumista turvataan säätämällä käskyjen vastainen toiminta rangaistavaksi. Käskyvalta on lähtökohtaisesti esimiehellä, mutta käskyvaltasuhde voi muodostua tilapäisesti myös sotilasarvosta ja esimiehuhteesta riippumatta.¹⁵³ Esimiehen käskyjä voidaan vastustaa usealla vakavuudeltaan toisistaan poikkeavalla tavalla.

Vakavimpana vastustamisen muotona pidetään RL 45:11:ssä tarkoitettua esimiehen väkivaltaista vastustamista, joka voidaan toteuttaa suoranaisten väkivallan lisäksi sillä uhkaamalla. Ollakseen tässä lainkohdassa tarkoitettua, vastustamisen tulee olla aktiivista ja kohdistua nimenomaan esimiehen esimiesasemansa perusteella tekemään toimeen. Muunlainen väkivalta tai uhkaaminen voi tulla arvioitavaksi esimerkiksi toiseen sotilaaseen kohdistuneena pahoinpitelyrikoksena tai laittomana uhkauksena. Toisaalta väkivallan tai sen uhan ei tarvitse kohdistua nimenomaan esimieheen itseensä, jos sen tarkoituksena on kuitenkin vaikuttaa hänen toimeensa esimiehenä. Myös esimiehen toiminnasta johtuva jälkikäteen tehty teko kuuluu rangaistavuuden piiriin. Pakottamisen ei myöskään tarvitse onnistua ollakseen rangaistavaa.¹⁵⁴ Teosta on RL 45:14-15:ssä säädetty myös törkeä ja lievä tekomuoto. Lievässä tekomuodossa tosin varsinaista väkivaltaa tai sen uhkaa ei käytetä, mutta virkatoimeen kuitenkin vaikutetaan jollain aktiivisella teolla.

Tavanomaisin käskyvaltasuhteeseen kohdistuva rikos lienee RL 45:14:n mukainen niskoittelu, jossa käsky jätetään passiivisella toiminnalla täyttämättä tai sen täyttämistä viivästellään. Teko edellyttää tahallisuutta. RL 45:15:ssä tarkoitettuna niskoittelun törkeässä tekomuodossa teko

¹⁵⁰ Yleinen palvelusohjesääntö, s. 5, s. 13-14.

¹⁵¹ HE 30/2013 vp s. 5.

¹⁵² Yleinen palvelusohjesääntö, s. 15.

¹⁵³ Yleinen palvelusohjesääntö, s. 13-16. Tilapäisestä käskyvallasta ks. esim. perusyksikön päivystäjän käskyvalta, Yleinen palvelusohjesääntö, s. 40.

¹⁵⁴ Nuutila – Ojala 2014, 32. luku: Esimiehen pakottaminen.

tehdään yhteisesti toisten sotilaiden kanssa tehtyyn sopimukseen perustuen. Koska käskyjen noudattaminen on sotilaallisen kurin ja järjestyksen keskeinen sisältö, kohdistuu niskoittelu nimenomaan kuriin ja järjestykseen.¹⁵⁵ Näin ollen yksittäisen teon vakavuutta arvioitaessa on erityisen oleellista se, miten kyseinen teko on vaikuttanut tai voinut vaikuttaa kurin ja järjestyksen ylläpitämiseen.¹⁵⁶

Kuuliaisuusrikoksilla suojataan esimiehen käskyvaltasuhdetta alaiseen, mutta myös alaisen suhde esimieheen on rangaistussäännöksillä suojattu käskyvallan väärinkäytösten estämiseksi. Esimiesasemaa voidaan RL 45:16:ssä säädetyllä rangaistavalla tavalla käyttää väärin aiheuttamalla alaiselle palveluksen kannalta tarpeetonta kärsimystä tai terveydenvaaraa, teettämällä palvelukseen kuulumatonta työtä, kohtelemalla alaista nöyryyttävästi tai rankaisemalla syytöntä alaista. Kaikki teot edellyttävät tahallisuutta. Sotilaskoulutukseen tarkoitus ja tavoitteet huomioiden sisältyy siihen väistämättä tilanteita, joissa koulutettaville aiheutuu fyysistä ja henkistäkin kärsimystä ja jopa suoranaista terveydenvaaraa.¹⁵⁷ Yksittäistapauksissa joudu- taankin arvioimaan, onko näiden aiheuttaminen ollut palvelukseen kuuluvaa ja missä määrin palvelustehtävä on niitä edellyttänyt. Nöyryyttävän kohtelun arvioinnin erityispiirre puolestaan on kokemuksen subjektiivisuus. Jotta nöyryyttävää kohtelua voitaisiin arvioida yhtenevästi, on käsite ja sen ilmentymät sotilasorganisaatioissa pyritty määrittelemään objektiivisesti.¹⁵⁸ Esimiesaseman väärinkäytännöstä on RL 45:17:ssä säädetty myös törkeä tekemuo- to.

3.1.5 Sopimaton käyttäytyminen

RL 45:18:ssä säädetty sotilaan sopimaton käyttäytyminen on siinä mielessä erityinen sotilas- rikos, että siihen sotilas voi syyllistyä ainoastaan palvelustehtäviensä ulkopuolella. Tällöin sivullisille ei välttämättä ole tiedossa tai edes pääteltävissä, että tekoon syyllistynyt on sotilas. Lisäksi yleisellä mittapuulla arvioituna tekoon voi syyllistyä melko helposti; esiintymällä jul- kisella paikalla ilmeisen päihtyneenä tai aiheuttamalla häiriötä tai pahennusta. Pelkkä päihty- mystilakin siis riittää, kunhan se on selvästi havaittavissa.¹⁵⁹ Käytännössä näitä tekoja kuiten-

¹⁵⁵ Yleinen palvelusohjesääntö, s. 8.

¹⁵⁶ PEOIKOS ohje 303, s. 24-26.

¹⁵⁷ Aidoilla ampumatarvikkeilla toteutettaviin taisteluumunntoihin osallistuminen on yleisesti käytetty esimerk- ki.

¹⁵⁸ Yleinen palvelusohjesääntö, s. 20. PEHENK-OS ohje PVOHJEK koulutus 021, s. 22.

¹⁵⁹ Rangaistussäännös on poikkeuksellisen avoin ja sitä on pidetty laillisuusperiaatteen näkökulmasta ongelmalli- sena. Ks. esim. Nuutila – Ojala 2014, 32. luku: Palvelustehtävien ulkopuolinen rikos. Hämeenaho 2009, s. 54-55.

kin tulee ilmi yleensä silloin, kun henkilön käytös aiheuttaa yleistä häiriötä ja tämä tulee kurinpitoesimiehen tietoon.¹⁶⁰ Sen sijaan muualla kuin julkisella paikalla tapahtunut sopimaton käyttäytyminen ei ole tämän lainkohdan perusteella rangaistavaa, vaikka tietysti voi jonkin muun rikoksen tunnusmerkistön täyttääkin.

3.2 Rangaistuksen määrääminen kurinpitomenettelyssä

Kurinpitotarkoituksen tekeminen on kurinpitomenettelyn olennaisin osa. Tarkalleen ottaen vasta kurinpitopäätöksen olemassaolo määrittelee sen, onko asia käsitelty kurinpitomenettelyssä.¹⁶¹ Mikäli prosessinedellytyksiä ei ole, siirtyy sotilasprosessissa aloitetun asian käsittely menettelyn ulkopuolelle ennen kurinpitopäätöksen muodostumista tai kurinpitopäätös poistetaan muutoksenhaussa. Kurinpitomenettelyn rinnastuessa edellä todetulla tavalla rikosprosessiin, voidaan kurinpitopäätös sotilasprosessin asiaratkaisuna rinnastaa rikosprosessissa tehtävään asiaratkaisuun, jossa ratkaistavat kysymykset ovat tunnusmerkistön mukaisuus, syyllisyys, oikeudenvastaisuus ja moitittavuus.¹⁶² Näiden elementtien mukaan rikokseen syyllistyneelle määrätään rangaistus. Rangaistuksen funktiona sotilasrikoksista rangaistaessa on erityis- ja yleisestävän tavoitteen lisäksi erityinen tavoite; sotilaallisen kurin ja järjestyksen palauttaminen ja ylläpito. Tämän erityisen tavoitteen vuoksi rangaistuksen määräämistä ohjaavat RL:n yleisten säännösten lisäksi teon merkitykseen kurin ja järjestyksen kannalta sekä tekijän sotilaalliseen palvelusasemaan liittyvät erityissäännökset.¹⁶³ Menettelyn kohteen palvelusaseman merkityksen sekä sotilaalliseen kurin ja järjestyksen yksilön kohdistuvan sisällön on katsottu painottavan sotilasrikoksista rankaisemisen erityisestävää ulottuvuutta suhteessa muihin rikoksiin.¹⁶⁴

SKRTL 1.3 §:n perusteella kurinpitomenettelyssä voidaan seuraamuksena rikoksesta määrätä kurinpitorangeistus.¹⁶⁵ RL 6:1.4:ssa säädettyjä kurinpitorangeistuksia ovat muistutus, ylimääräinen palvelus, varoitus, poistumiskielto, kurinpitosakko ja aresti. Vastaavat seuraamukset

¹⁶⁰ Tavallinen tapa on henkilön joutuminen juopumuksen takia poliisiin kiinniottamaksi poliisilain (872/2011) 2 luvun 2 §:n nojalla, kun henkilö on poliisiin arvion mukaan kykenemätön huolehtimaan itsestään. Poliisilla on lisäksi PKL 11:2 perusteella velvollisuus ilmoittaa joukko-osastolle sotilaan kiinniottamisesta, pidättämisestä ja vangitsemisesta.

¹⁶¹ Tällöin kurinpitopäätöksellä käsitetään myös tuomioistuimen kurinpitovalituksen johdosta antamaa sellaista tuomiota, jossa asia on ratkaistu aineellisesti.

¹⁶² *Frände* 2012, s. 7-11.

¹⁶³ HE 30/2013 vp s. 5-6, 63.

¹⁶⁴ *Lindstedt* 1986, s. 29-30.

¹⁶⁵ Kumotun SKL:n mukaisia kurinpitomenettelyn rangaistuslajeja olivat lievempi kurinpito-ohjennus ja vakavampi kurinpitorangeistus. Tämä erottelu poistettiin SKRTL:ssa.

voidaan SOL:n mukaisessa järjestyksessä tuomita myös tuomioistuimessa. SKRTL 3.4 §:n perusteella arestirangaistus voidaan tuomita ainoastaan tuomioistuimessa. Mikäli kurinpitomenettelyssä käsitelty asia myöhemmin siirtyy käsiteltäväksi tuomioistuimeen, voidaan teosta tuomita myös muita rangaistuslajeja, kuten useimmiten tapahtuukin. Sakkorangaistus lienee tavanomaisin tuomioistuimessa määrättävä rangaistus myös SOL:n mukaisessa menettelyssä. Sakkorangaistus rinnastuu SKRTL 4 §:n mukaisesti rangaistuksena kurinpitorangeistukseen, ja koska asian käsittely tuomioistuimessa aiheuttaa aikaviivettä, ei varsinaisen kurinpitorangeistuksen tuomitseminen useinkaan olisi tarkoituksenmukaista. Varusmiehille se ei välttämättä enää olisi mahdollistakaan, koska rangaistu usein ehtii kotiutua varusmiespalveluksestaan eikä enää tuomioistuinratkaisun aikana ole sotilaskurinpitosaännösten alainen.¹⁶⁶ Sotilasoikeudenkäynnissä mahdollisia rangaistuksia ovat myös RL 2:14 a:ssä tarkoitettu sotilasarvon menettäminen ja virkasuhteessa palvelevalle RL 6:1.3:n mukaiset varoitus ja viraltapano virkamiehen erityisinä rangaistulajeina. Jatkossa keskitytään kuitenkin yksinomaan kurinpitomenettelyssä kurinpitoesimiehen päätöksellä määrättäviin rangaistuksiin.

Kurinpitorangeistusta ei SKRTL 3.6 §:n mukaan voida määrätä ehdollisena. Rikosoikeudellisessa vanhentumisessa kurinpitorangeistus rinnastuu SKRTL 7 §:n mukaisesti sakkorangeistukseen, vaikka vanhentumisen ei tietenkään pitäisi tulla kurinpitomenettelyssä kysymykseen menettelyn joutuisuusvaatimus huomioituna. SKRTL 9 §:n mukaan sotilasvirassa palvelevalle henkilökuntaan kuuluvalle voidaan kurinpitomenettelyssä määrätä vain muistutus, varoitus ja kurinpitosaakko.

Kurinpitoesimiehellä on myös SKRTL 52.2 §:n mukaan toimivalta jättää rangaistus määräämättä, vaikka ratkaiseekin asian syyksilukevalla kurinpitopäätöksellä. Edellytykset tälle päätökselle ovat samat kuin SKRTL 30 §:n mukaiset erityiset edellytykset jättää asian esitutkinta kokonaan toimittamatta tai lopettaa jo aloitettu esitutkinta. Erona tietysti on se, että esitutkinnan suhteen tehdyllä päätöksellä ei ratkaista syyllisyyskysymystä, toisin kuin varsinaisella kurinpitopäätöksellä. Toisaalta muutoksenhaku kurinpitopäätökseen, jolla rangaistus on jätetty määräämättä, mahdollistaa myös syyllisyyskysymyksen saattamisen viime kädessä tuomioistuimen arvioitavaksi. Prosessiekonomian näkökulmasta SKRTL 30 §:n mukaisen ratkaisun tekeminen on perusteltua lähinnä prosessin alkuvaiheessa. Mikäli esitutkinta on toimitettu, tulisi asia ratkaista kurinpitopäätöksellä. Kurinpitoesimiehen toimivaltaan liittyy tässäkin vai-

¹⁶⁶ Tästä huolimatta asia käsitellään sotilasoikeudenkäyntiasiana, mutta rangaistuksena tuomitaan RL 6:1.4:n perusteella sakkorangeistus.

heessa kysymys siitä, toteutuuko menettelyn kohteiden yhdenvertaisuus säännöstä sovellettaessa. Kuitenkin SKRTL 52.2 §:n soveltamiskäytännön yhdenvertaisuutta voidaan arvioida menettelyn sisäisessä kontrollissa, koska päätökset sisältyvät säännöllisesti tarkastettavaan aineistoon.¹⁶⁷

3.3 Kurinpitörangaistuksen määrääminen useammasta rikoksesta

SKRTL 5.3 §:n mukaan kurinpitomenettelyssä määrätään useammasta samaan aikaan käsiteltävästä teosta vain yksi kurinpitörangaistus. Kyseessä ei tässä tapauksessa ole RL 7:1:n tarkoittama yhteisen rangaistuksen määrääminen, vaan samalla kertaa käsiteltävänä olevien tekojen arviointi rangaistusta korottavana perusteena, josta on säädetty SKRTL 49.2 §:n 1 kohdassa. Edellytyksenä tietenkin on, että kaikki erilliset teot voidaan käsitellä ja ratkaista kurinpitomenettelyssä. Mikäli jotain tekoa ei voida käsitellä kurinpitomenettelyssä, tulee harkittavaksi, onko rikoksilla SKRTL 46.3 §:n 3 kohdassa tarkoitettulla tavalla sellaista yhteyttä keskenään, että mitään niistä ei voida ratkaista kurinpitomenettelyssä. Myös tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat voivat tällöin puoltaa koko asiakokonaisuuden siirtämistä syyteharkintaan, vaikka osa teoista sinällään voitaisiinkin ratkaista kurinpitomenettelyssä.¹⁶⁸ Tuomioistuimen sotilasoikeudenkäynnissä erillisistä rikoksista tuomitaan yhteinen rangaistus RL 7 luvun mukaisesti.¹⁶⁹

Käytännössä tilanteessa jossa käsiteltävänä on useampia kurinpitomenettelyssä ratkaistavia rikoksia, mitataan rangaistus siten, että lähtökohdaksi valitaan ankarimmin rangaistava rikos. Tästä rikoksesta määrättävään seuraamukseen lisätään 10-20 % samalla päätöksellä ratkaistavista rikoksista määrättävistä rangaistuksista laskettuna siitä, jos nämä seuraamukset määrättäisiin erillisinä. Kuitenkaan korotuksen ei tulisi muodostua suuremmaksi kuin 30 % verrattuna lähtökohtana olevaan seuraamukseen.¹⁷⁰ SKRTL 49.1 §:n mukaan kurinpitörangaistuksen tulee kokonaisuutena olla oikeudenmukainen suhteessa rikoksiin joista se määrätään. Edellä mainituin laskentatavan oikeudenmukaisuutta voi tietysti kritisoida ainakin tilanteissa, joissa yhtä aikaa on ratkaistavana useita vakavuudeltaan jokseenkin samantasoisia rikoksia. Tällöin

¹⁶⁷ Vrt. edellä luvussa 2.6.

¹⁶⁸ PEOIKOS ohje 302, s. 15-16.

¹⁶⁹ Kurinpitörangaistuksesta ei kuitenkaan SKRTL 5.1 § perusteella voida tuomita yhteistä rangaistusta sakon tai vankeusrangaistuksen kanssa eikä sitä voida yhdistää vankeusrangaistukseen.

¹⁷⁰ PEOIKOS ohje 303, s. 6-7.

osa rikoksista ei ehkä vaikuta seuraamukseen lainkaan. Esitelty laskentaperiaate tosin on ohjeellinen, eikä sido kurinpitoesimiestä yksittäistapauksissa.

3.4 Rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen

RL 6:3:n mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rangaistuskäytännön yhtenäisyyden vaatimus on toistettu SKRTL 49.1 §:ssa. Tämän vaatimuksen täyttämiseksi sotilasviranomaisen on antanut kurinpitomenettelyssä ratkaistavia asioita varten erityisen ohjeen, jonka tavoitteena on seuraamuskäytännön valtakunnallinen ohjaaminen yhtenäisyyden edistämiseksi. Ohjetta kutsutaan yleisesti seuraamussuosituksiksi. Siinä asetetaan eri teoille ja tekotavoille eräänlainen normaaliseuraamus, johon nähden kurinpitoesimies arvioi kulloinkin ratkaistavaa tapausta. Seuraamussuositus ei ohjeena ole kurinpitoesimieheen nähden oikeudellisesti sitova, mutta siitä poikkeaminen merkitsee lähtökohtaisesti poikkeamista yhtenäisestä rangaistuskäytännöstä, jolloin siltä edellytetään erityisiä perusteluja.¹⁷¹

Kurinpitorangaistuksen lajia ja määrää harkittaessa tulee SKRTL 49 §:n nojalla ottaa huomioon rangaistavuuteen RL:n mukaan vaikuttavat perusteet. Rangaistusta lieventäviä perusteita ovat tällöin RL 6:8.1:n 2 kohdan mukainen teon jääminen yritykseen ja saman säännöksen 3 kohdan mukainen tekijän kanssatekijöitään vähäisempi osallisuus tekoon sekä RL 6:6:n mukaiset yleiset rangaistuksen lieventämisperusteet. Luonnollisesti myös RL:n mukaiset vastuu- vapausperusteet voivat tulla kysymykseen, mutta mikäli näiden soveltamista joudutaan harkitsemaan, voidaan tapauksen katsoa soveltuvan huonosti kurinpitomenettelyssä ratkaistavaksi.¹⁷² Rangaistusta korottavia perusteita puolestaan ovat RL 6:5:ssa säädettyt yleiset rangaistuksen koventamisperusteet. Näidenkin soveltaminen kurinpitomenettelyssä ratkaistavaan asiaan voi olla kyseenalaista selvyysvaatimuksen takia.¹⁷³

RL:n mukaisten lieventämis- ja koventamisperusteiden lisäksi SKRTL:ssa on erikseen säädetty nimenomaan kurinpitorangaistuksiin sovellettavista perusteista. SKRTL 49.3 §:n 3 kohdassa säädetty erityinen lieventämisperuste on esimiehen moitittava menettely, joka on ollut omi-

¹⁷¹ PEOIKOS ohje 303, s. 3-4. Seuraamussuositus on luonteeltaan samantyyppinen kuin yleisessä rikosprosessissa käytössä oleva ns. sakkokäsikirja. Ks. Poliisihallituksen asiakirja POHAno/2010/2119.

¹⁷² PEOIKOS ohje 303, s. 5.

¹⁷³ PEOIKOS ohje 303, s. 6.

aan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia.¹⁷⁴ Tällaista moitittavaa menettelyä ei ole täsmällisemmin määritelty. Säännös voisi tulla sovellettavaksi, jos esimiesaseman käyttäminen on myötävaikuttanut rikoksen tapahtumiseen, vaikka esimiehen toiminta ei suoranaisesti lainvastaista olisi ollutkaan. Kurinpitorangaistusta koventavia perusteita ovat edellä selvitetyn useamman rikoksen samanaikaisen käsittelyn lisäksi SKRTL 49.1 §:n mukaan tekijän aiemmat kurinpitorangaistukset.¹⁷⁵ Kuten jo useasti on todettu, on SKRTL:n keskeinen tavoite osaltaan mahdollistaa kurin ja järjestyksen ylläpitäminen sotilasorganisaatiossa. Tästä johtuen SKRTL 49.2 §:n 2 kohdan mukaan myös rikoksen tekeminen koolla olevien sotilaiden läsnä ollessa on rangaistuksen erityinen korottamisperuste, jos teolla voi olla kuria ja järjestystä vaarantava vaikutus. Soveltamiskynnys on asetettu varsin matalalle, koska pelkkä mahdollisuus kurin ja järjestyksen vaarantumiseen riittää. Toisaalta SKRTL 49.2 §:n 3 kohdan mukaan myös esimiesaseman väärinkäyttäminen rikoksen yhteydessä on rangaistuksen erityinen korottamisperuste. Tämä peruste tulee sovellettavaksi silloin, kun esimiesaseman väärinkäyttäminen liittyy johonkin muuhun tekoon kuin RL 45:16-17:ssä säädettyihin rikoksiin joissa esimiesaseman väärinkäyttäminen sisältyy itse teon tunnusmerkistöön.

Lieventävät perusteet vaikuttavat rangaistuksen mittaamiseen siten, että kukin lieventämisperuste vähentää teosta muutoin määrättävää rangaistusta 10-25 % riippuen perusteen merkityksestä. Korottavat perusteet puolestaan lisäävät muutoin määrättävää rangaistusta vastaavan harkinnan mukaan 10-20 %.¹⁷⁶ SKRTL 3 §:ssä säädettyjä rangaistusten enimmäismääriä tai SKRTL 12 §:n mukaista kurinpitoesimiehen toimivaltaa ei tietenkään voida korottamisperusteillakaan ylittää.

RL 6:3:ssä tarkoitettu erityinen rangaistuksen lajiin ja määrään vaikuttava laissa säädetty peruste on SKRTL 50 §:n mukainen lievemmän kurinpitorangaistuksen ensisijaisuus.¹⁷⁷ Kuten aiempaan on todettu, rangaistusten ankaruuden ei katsota olevan merkittävin tekijä kurin ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta.¹⁷⁸ Osaltaan lievemmän rangaistuksen ensisijaisuus myös

¹⁷⁴ Kumotun SKL:n mukaan seuraamuksen lajiin ja määrän harkinnassa vaikuttavana perusteena oli myös "*syyllisen aikaisempi palvelus ja muu käyttäytyminen*", ks. SKL 32.2 §. Käytännössä tekijän aikaisempaa kiitettävää palvelusta sovellettiin lieventämisperusteena. Tämä harkintaperuste poistettiin SKRTL:sta, koska sitä pidettiin yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallisena.

¹⁷⁵ Edellisessä viitteessä mainitun SKL:n mukaista harkintaperustetta käytettiin seuraamusta korottavana perusteena käytännössä silloin, kun tekijää oli ojennettu tai rangaistu aiemmin.

¹⁷⁶ PEOIKOS ohje 303, s. 5,7.

¹⁷⁷ Toinen tällainen säännös on tietysti aiempaan käsitelty SKRTL 9 §.

¹⁷⁸ Ks. edellä luku 2.4. Sääntely vastaa kumotun SKL:ssa säädettyä kurinpito-ojennuksen ensisijaisuutta, SKL 33 §.

edistää menettelyn joutuisuusperiaatetta, koska SKRTL 12 §:n mukaisesti myös perusyksikötason kurinpitoesimiehillä on toimivalta näiden seuraamusten määräämiseen.

RL 6:4:n mukaan rangaistus on mitattava siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Näiden lisäksi SKRTL 49.1 §:n mukaan kurinpitörangaistuksen tulee olla tarkoituksenmukainen rikokseen syyllistyneen palvelusaseman kannalta. Palvelusasema voi vaikuttaa seuraamusharkintaan eri tavoin. Kokeneen ja ylemmässä asemassa olevan sotilaan voidaan edellyttää tuntevan määräykset paremmin ja noudattavan niitä täsmällisemmin kuin alemmassa asemassa olevan. Näin ollen erityisesti kuuliaisuusrikosten arvioinnissa kokeneen henkilön tekoihin suhtaudutaan ankarammin kuin kokemattoman.¹⁷⁹ Rangaistuksen mittaamisen lisäksi palvelusasemalla voi olla merkitystä myös rangaistusmuodon valinnan kannalta. Esimerkiksi kurinpitosakkoa pidetään epätarkoituksenmukaisena varusmiehen taloudellisen aseman vuoksi.¹⁸⁰ Reserviläisen palvelusasemaan sopivina rangaistuksina pidetään lähtökohtaisesti vain muistutusta ja varoitusta.¹⁸¹ Myös kriisinhallintatehtävissä palveleville muistutusta ja varoitusta pidetään tarkoituksenmukaisimpina seuraamuksina, vaikkakin myös kurinpitosakko on monissa tapauksissa mahdollinen.¹⁸² Palkatun henkilöstön poistumiskieltorangaistukset puolestaan ovat SKRTL 9 §:n perusteella kokonaan poissuljettuja, koska niiden on katsottu olevan epäsopivia ja vaikeasti täytäntöön pantavia.¹⁸³

Kurinpitomenettelyssä kokonaisuutena ja siten myös seuraamusharkinnassa tulisi etusijalla olla sääntelyn tarkoitus eli kurin ja järjestyksen säilyttäminen.¹⁸⁴ Näin ollen rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen tulee tehdä tapauskohtaisesti siten, että se parhaiten edistää kurin ja järjestyksen palauttamista ja säilyttämistä. Tästä näkökulmasta merkittävä harkintaperuste on tekijän suhtautuminen tekoonsa. Tekijän välinpitämättömyys tekonsa ja sen seurausten suhteen sekä sotilaallisen kurin ja järjestyksen suhteen ylipäänsä puoltaisivat ankaramman seuraamuksen määräämistä. Kurinpitoesimiehen liikkumavaraa rajoittaa kuitenkin rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Toisaalta rangaistuksen ankaruus ei usein ole menettelyn kohteelle merkityksellistä, vaan syyksilukeva päätös sinänsä. Näin ollen myös kurinpitoesi-

¹⁷⁹ PEOIKOS ohje 303, s. 4.

¹⁸⁰ PEOIKOS ohje 303, s. 9.

¹⁸¹ PEOIKOS ohje 303, s. 4.

¹⁸² PEOIKOS ohje 303, s. 37-44.

¹⁸³ HaVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 7.

¹⁸⁴ HE 30/2013 vp s. 5-6.

miehen SKRTL 52.2 §:n mukaisella päätöksellä jättää seuraamus määräämättä on tosiasiallinen merkitys.¹⁸⁵

3.5 Kurinpitomenettelyn rangaistusmuodot ja niiden sisältö

3.5.1 Muistutus ja varoitus

Muistutus on lievimpänä mahdollisena rangaistuksena tavanomainen seuraamus esimerkiksi tuottamuksellisista tai vähäisistä palvelusvelvollisuuksien tai järjestysmääräyksien rikkomisista, joista ei ole aiheutunut erityistä haittaa sekä vähäisistä liikenne rikkomuksista, joista ei ole aiheutunut vaaraa.¹⁸⁶ Muistutus annetaan rangaistulle henkilökohtaisesti ja kirjallisesti, mikä on samalla myös rangaistuksen SKRTL 72 §:ssä säädetty täytäntöönpanotoimi. Käytännössä kurinpitoesimies antaa muistutuksen tiedoksi samalla asiakirjalla jolla kurinpitopäätös ratkaistaan.¹⁸⁷ Muistutuksen henkilökohtaisuus on sen keskeinen ominaisuus, eikä muistutusta pidä julkaista muodollisesti taikka muutoinkaan saattaa yleisesti tietoon.¹⁸⁸ Nimenomaan tämä yksityinen luonne erottaa muistutuksen varoituksesta. Käytännössä kurinpitomenettelyssä henkilölle määrätyn rangaistuksen tulemistä sotilasyhteisön muidenkin jäsenten tietoon voi tietysti olla vaikea kokonaan estää.

Varoitus on julkinen kurinpitorangeistus ja se pannaan SKRTL 75 §:n mukaan täytäntöön julkaisemalla se joukko-osaston tai Pääesikunnan päiväkäskyssä. Päiväkäskyllä tarkoitetaan joukko-osastossa tai Pääesikunnassa yleisesti kaikkien tietoon saatettavaa asiakirjaa.¹⁸⁹ Rangaistuksesta julkaistaan rangaistun nimi ja sotilasarvo sekä syyksiluetut teot lainkohtineen. Teonkuvausta tai muita tapaustietoja ei julkaista.¹⁹⁰ Kurinpitorangeistuksia keskenään vertailtaessa varoitus on varsin ankara rangaistus. Varoitus katsotaan ankarammaksi seuraamukseksi kuin 1-10 vrk poistumiskieltorangaistus ja se on SKRTL 12.3 §:n perusteella ankarin seuraamus, jonka perusyksikkötason kurinpitoesimies voi asevelvolliselle määrätä.¹⁹¹ Palkattuun henkilökuntaan kuuluvalla varoituksen voi määrätä vain joukko-osaston komentaja ja häntä

¹⁸⁵ Rangaistuslajin valinnan ja rangaistuksen mittaamisen merkitys riippuu myös menettelyn kohteesta. Varusmiehelle eniten merkitystä lienee varusmiehen vapaa-aikaan kohdistuvilla seuraamusmuodoilla sekä rahamääräisellä seuraamuksella. Kantahenkilökuntaan kuuluvalla puolestaan merkityksellisintä voi arvioida olevan syyksilukevan ratkaisun sinänsä. Sotilaskurinpitorangeistuksen erityisiä merkityksiä on käsitelty luvussa 3.6.

¹⁸⁶ PEOIKOS ohje 303, s. 14-16.

¹⁸⁷ PEOIKOS ohje 306, s. 9-10, s. 21.

¹⁸⁸ HE 30/2013 vp s. 72. PEOIKOS ohje 305, s. 12.

¹⁸⁹ HE 30/2013 vp s. 74.

¹⁹⁰ PEOIKOS ohje 305, s. 10.

¹⁹¹ HE 30/2013 vp s. 41.

ylempi kurinpitoesimies. Varoitus on normaalikäytännössä mahdollinen seuraamus palvelusvelvollisuuden tai järjestysmääräysten tahallista rikkomisesta, josta on aiheutunut haittaa tai teoista, joista on aiheutunut vaaraa.¹⁹²

Muistutusta ja varoitusta voidaan pitää epätarkoituksenmukaisina tapauksissa, joissa rangaistus on ilmeisen välinpitämätön tekojensa suhteen. Vaikka muistutuksella ja varoituksella ei välttämättä tällaisissa tapauksissa erityistä kuria ja järjestystä ylläpitävää vaikutusta olisikaan, ovat ne luonnollisesti mahdollisissa myöhemmissä kurinpitoratkaisuissa SKRTL 49.1 §:n mukaisesti rangaistuksen korottamisperusteena huomioitavia. Lisäksi on hyvä huomata, että sotilaskurinpitomenettelyssä määrättyjä seuraamuksia voidaan käyttää harkintaperusteena osana palkattua henkilökuntaa koskevaa virkamiesoikeudellisessa tai työsopimusoikeudellisessa hallintomenettelyssä tehtävää kokonaisharkintaa.¹⁹³

3.5.2 Ylimääräinen palvelus

Ylimääräinen palvelus tarkoittaa erikseen määrättyjä tehtäviä, jotka rangaistus on palvelusvelvollisuutenaan velvollinen suorittamaan. Kysymys on siis muista tehtävistä kuin perusyksikölle ja sen sisäisille koulutusosastoille vahvistetussa palvelusohjelmassa määrätystä palveluksesta. Ylimääräinen palvelus pannaan SKRTL 73 §:n mukaisesti täytäntöön siinä perusyksikössä, jossa rangaistus palvelee ja kyseisen perusyksikön päällikkö määrää palvelusvelvollisuuden sisältävät tehtävät.¹⁹⁴ Yksi kerta ylimääräistä palvelusta muodostuu kahden tunnin suorituksesta. Palvelukseen sisältyvien tehtävien tulee olla tarkoituksenmukaisia suhteessa rangaistun palvelusasemaan, eivätkä ne saa vaarantaa hänen terveyttään tai haitata muiden palvelustehtävien suorittamista.¹⁹⁵ Tavanomaisissa olosuhteissa täytäntöönpanoa ei tulisi toimittaa yöaikana. Tarkoituksena on myös, että tehtävien suorittaminen säästää vastaavan työn muilta. Ylimääräisen palveluksen järjestämistä koskevat samat velvoitteet kuin palvelusvelvollisen palveluksen järjestämistä yleensäkin mm. palvelusturvallisuuden suhteen.¹⁹⁶

¹⁹² PEOIKOS ohje 303, s. 12-17.

¹⁹³ Kokonaisharkinnasta ks. *Koskinen – Kulla* 2016, s. 410-420.

¹⁹⁴ PEOIKOS ohje 305, s. 11.

¹⁹⁵ Yhden suorituskerran tulee olla täsmälleen kahden tunnin mittainen. Tätä on korostettu yhdenvertaisuussyihin vedoten. Ks. HE 30/2013 vp s. 73.

¹⁹⁶ PEOIKOS ohje 305, s. 11.

Ankaruudeltaan ylimääräinen palvelus on muistutusta ankarampi mutta poistumiskieltoa lievämpi rangaistusmuoto.¹⁹⁷ Sisältönsä perusteella se on tarkoituksenmukainen seuraamus lähinnä varusmiehille ja vapaaehtoista palvelusta suorittaville naisille. Ylimääräinen palvelus on mahdollinen seuraamus lähes nimikkeestä riippumatta vakavimpia rikoksia lukuun ottamatta. Yleensä sitä käytetään tilanteissa, joissa seuraamusta tulee olosuhteista johtuen arvioida lievempään suuntaan.¹⁹⁸

Käytännössä ylimääräistä palvelusta rangaistusmuotona voidaan kritisoida siksi, että siinä rangaistuksena käytetään sellaista asiaa, joka rangaistu voitaisiin muutenkin velvoittaa suorittamaan hänen tahdostaan riippumatta. Perusyksikön päällikkö tai häntä ylempi esimies käskää palvelusohjelman ja voi tarvittaessa myös muuttaa sitä omalla ratkaisullaan. Palvelusohjelma on laadittava palveluksen järjestämisen ja koulutuksen kannalta tarkoituksenmukaisesti, mutta sen sisältö ja sisällön muutokset voivat olla palvelusvelvollisille erilaisia riippuen mm. heidän tehtävästään ja palveluksen järjestämisen tarpeista.¹⁹⁹ Käytännössä palvelusohjelman sisällöt erilaisilla koulutusryhmillä poikkeavat huomattavasti toisistaan.²⁰⁰ Siksi ylimääräisen palveluksen järjestämisessä on vaarana, että koulutuksen tavoitteellinen suunnittelu ja järjestäminen sekoittuvat rikoksesta rankaisemiseen tai päinvastoin.

Ylimääräistä palvelusta voidaan pitää ongelmallisena myös yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Rangaistuksena se SKRTL 73.4 §:n mukaisesti raukeaa rangaistun palveluksen päättyessä. Tällöin jo rangaistusta määrättäessä joudutaan arvioimaan sitä, miten rangaistuksen täytäntöönpano voidaan toteuttaa. Täytäntöönpano voi estyä mm. rangaistun terveydellisistä syistä tai muiden palvelusjärjestelyjen takia pitkäksi aikaa tai useita erillisiä kertoja.²⁰¹ Täytäntöönpano on myös riippuvainen siitä, pystytäänkö sopivia erillisiä palvelustehtäviä osoittamaan rangaistulle ja teettämään niitä palveluksen järjestämistä koskevien velvoitteiden mukaisesti.²⁰² Tällöin voidaan joutua tilanteeseen, jossa ylimääräisellä palveluksella lähellä palveluksen päättymisajankohtaa rangaistut pääsevät raukeamisen myötä edullisempaan asemaan kuin palveluksen aiemmassa vaiheessa tai muulla seuraamusmuodolla rangaistut.

¹⁹⁷ HE 30/2013 vp s. 41.

¹⁹⁸ PEOIKOS ohje 303

¹⁹⁹ PEHENKOS määräys PVHSM koulutus 033, s. 3-4.

²⁰⁰ PEHENKOS ohje HG325, s. 5-7.

²⁰¹ Koska rangaistus on palvelusta, on sen suorittaminen riippuvainen mm. rangaistun palveluskelpoisuudesta.

²⁰² HE 30/2013 vp s. 73.

3.5.3 Poistumiskielto ja kurinpitosakko

Poistumiskielto on vakiintuneesti ollut yleisin kurinpitomenettelyssä määrättävä seuraamuslaji.²⁰³ Poistumiskieltoa voidaan SKRTL 3.3 §:n mukaan määrätä 1-15 vuorokautta. Koska rangaistuksen mittaamisväli on laaja, riippuu poistumiskieltorangaistuksen ankaruus oleellisesti poistumiskiellon pituudesta. Näin ollen se on myös mahdollinen seuraamus valtaosassa kurinpitomenettelyssä käsiteltäviä rikoksia.²⁰⁴ Rangaistusmuotona se on kuitenkin ylimääräistä palvelusta ankarampi.²⁰⁵ Eräänlainen raja on yli 10 vuorokauden poistumiskielto, jonka voi SKRTL 12 §:n mukaan määrätä vain joukkoyksikön komentaja ja häntä ylempi kurinpitoesimies. Tämä 11-15 vuorokauden poistumiskieltorangaistus katsotaan varoitusta ankarammaksi seuraamukseksi.²⁰⁶

Tällä jaottelulla on merkitystä siinäkin suhteessa, että SKRTL 74.5 §:n mukaan 10 vuorokauden ja sitä lyhyemmät poistumiskieltorangaistukset raukeavat rangaistun palveluksen päättyessä. Pidemmät poistumiskiellot eivät raukea, vaan ne muunnetaan SKRTL 84 §:n mukaisesti palveluksen päättyessä kurinpitosakoksi. Näin siis tehdään myös niille alun perin yli 10 vuorokauden poistumiskieltorangaistuksille, joita palveluksen päättyessä on täytäntöönpanematta enää 10 vuorokautta tai vähemmän. Tällöin kukin täysi täytäntöönpanematta oleva poistumiskieltovuorokausi muunnetaan yhden vuorokauden kurinpitosakoksi. Kurinpitosakoksi muunnettu poistumiskieltorangaistus pannaan SKRTL 76 §:n mukaisesti täytäntöön kuten sakko-rangaistus. Yli 10 vuorokauden poistumiskieltorangaistus ja kurinpitosakko ovat näin ollen sellaisia kurinpitomenettelyssä määrättäviä seuraamuksia, joiden vaikutus voi ulottua suoraan myös palveluksen päättymisen jälkeiseen aikaan.²⁰⁷

Kurinpitosakko on rahamääräinen seuraamus, jonka suuruus suhteutetaan SKRTL 3.5 §:n mukaisesti rangaistun tuloihin tai päivärahaan. Kurinpitosakkojen lukumäärä mitataan samoilla perusteilla kuin poistumiskiellon määrä. Kurinpitosakon katsotaan soveltuvan lähinnä palkatun henkilökunnan ja kriisinhallintapalveluksessa palvelevien seuraamukseksi. Sitä voidaan pitää tarkoituksenmukaisena myös tilanteissa joissa asevelvollisena palvelevan palveluksen

²⁰³ MAAVE kertomus MK17924, s. 2. ILMAVE kertomus CK9095, s. 2.

²⁰⁴ PEOIKOS ohje 303

²⁰⁵ HE 30/2013 vp s. 41.

²⁰⁶ HE 30/2013 vp s. 41. Kumotussa SKL:ssa 11-15 vrk poistumiskieltoa nimitettiin kurinpitorangeistukseksi, kun 1-10 vrk:n poistumiskielto oli kurinpito-ohjennus.

²⁰⁷ Jollei myös varoitusta haluta mieltää tällaiseksi. Maksamatonta kurinpitosakkoa tosin ei SKRTL 6 §:n kiellon takia voida muuntaa vankeudeksi.

tiedetään päättyvän samaan aikaan kun rangaistus määrätään.²⁰⁸ SKRTL 76 §:n perusteella kurinpitosakon panee täytäntöön Oikeusrekisterikeskus sikon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) mukaisesti.

Poistumiskielto tarkoittaa SKRTL 74.2 §:n mukaan sitä, että poistumiskiellon aikana rangaistuu ei ilman erityistä lupaa saa poistua poistumiskieltoalueeksi määrätystä palveluspaikasta edes vapaa-ajallaan. Muutoin rangaistuu osallistuu palvelustehtäviin normaalisti. Rangaistus kohdistuu siis rangaistun vapaa-ajan käyttöön; palvelusaikanahan palvelusvelvollinen ei muutoinkaan saa poistua palveluspaikastaan. Tästä johtuen rangaistuksen tosiasiainen vaikutus riippuu merkittävästi palvelusjärjestelyistä poistumiskiellon täytäntöönpanon aikana. Mitä enemmän rangaistulla vapaa-aikaa olisi, sitä enemmän hänelle määrätty poistumiskielto sen käyttöä rajoittaa. Käytännössä suurin merkitys on sillä, jos poistumiskiellon täytäntöönpano ajoittuu ajalle jolloin rangaistulla muutoin olisi mahdollisuus poistua palveluspaikasta pidemmäksi yhdenjaksoiseksi ajaksi, kuten esimerkiksi pyhäpäiviksi tai viikonlopuksi.²⁰⁹

Poistumiskieltorangaistuksen täytäntöönpanoon liittyykin erityinen rajoite. SKRTL 74.1 §:n mukaan enintään kolmen vuorokauden poistumiskieltorangaistusta ei lähtökohtaisesti saa panna täytäntöön rangaistun palvelusohjelman mukaisen viikonlopun, juhlapyhän tai vastaavan vapaan aikana. Ilman tällaista rajoitetta lyhyitä poistumiskieltorangaistuksia on pidetty liian ankarina ja täytäntöönpanoon liittyvän sattumanvaraisuuden vuoksi yhdenvertaisuutta vaarantavina.²¹⁰ Kuitenkin jos rangaistuksen ajoittaminen heti teon jälkeen on painavasta syystä perusteltua, voidaan täytäntöönpanoon ryhtyä rajoitteesta huolimatta. Samassa lainkohdassa säädetyn erityisen perusteluvollisuuden takia tätä harkinta ei voikaan pitää osana täytäntöönpanoa, vaan seuraamusharkinnan osana.²¹¹ Lainkohdassa tarkoitettuna painavana syynä on pidetty esimerkiksi toistuvia kurinpitörangaistuksia ja niihin johtanutta piittaamattomuutta tai välinpitämättömyyttä, joiden perusteella kurin ja järjestyksen vastaisen toiminnan voidaan olettaa jatkuvan.²¹² Poistumiskiellon täytäntöönpanoon liittyvä sääntely oli yksi näkyvimmistä SKRTL:n säätämiseen liittyneistä kiistakysymyksistä. Vielä valiokuntakan-

²⁰⁸ PEOIKOS ohje 303, s. 9-10. Tällainen tilanne on yleensä silloin, kun teon seurauksena palveluksen aloittamiselle tai sen jatkamiselle ei ole edellytyksiä. Rangaistus sinällään ei välttämättä ole varsinainen syy asevelvollisuuslain 40 §:n mukaiselle palveluksen keskeyttämiselle, vaan asevelvollisen tilanne ja olosuhteet kokonaisuutena.

²⁰⁹ HE 30/2013 vp s. 73.

²¹⁰ HE 30/2013 vp s. 73.

²¹¹ PEOIKOS ohje 303, s. 8.

²¹² HaVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 7. PEOIKOS ohje 305, s. 10.

nanotoissakin tämän rajoitteen tarpeellisuudesta oltiin erimielisiä.²¹³ Lyhyidenkin poistumiskielto- ja rangaistusten viivytyksetöntä täytäntöönpanoa perusteltiin prosessin joutuisuusvaatimuksella ja sen merkityksellä kurin ja järjestyksen ylläpitämiseksi sekä täytäntöönpanomenettelyn yhtenäisyydellä.²¹⁴

SKRTL 74.1 §:ssä säädetty rajoite on ongelmallinen siksi, että se tuo uuden ja suurimmaksi osaksi itse tekoon liittymättömän näkökohdan kurinpitoesimiehen seuraamusharkintaan. Yksittäistapauksessa on mahdotonta sanoa, onko teosta rangaistukseksi määrätty 4 vuorokautta poistumiskieltoa siinä tarkoituksessa, että sen merkitys rangaistulle olisi tuntuvampi, jos ilman tätä näkökohtaa rangaistukseksi olisikin määrätty vain 3 vuorokauden poistumiskielto. Mikäli näin menettellään, määrätään teosta siis ankarampi rangaistus kuin siitä olisi kuulunut seurata. Tällaisen menettelyn ennaltaehkäisemiseen on kiinnitetty runsaasti huomioita, mutta ilmiön olemassaoloa on mahdollista tarkastella vain jälkikäteen tilastollisesti.²¹⁵ Toisaalta vähemmälle huomiolle on jäänyt poistumiskielton sisältävän kurinpitopäätöksen tekemisen ajankohta, joka on käytännössä rangaistulle aivan yhtä merkityksellinen. Päätöksentekoaikakohdan valinnalla kurinpitoesimies voi käytännössä määrittellä myös täytäntöönpanon alkamisen ajankohdan. Kurinpitoesimiehen motiivia tämän suhteen on yksittäistapauksessa mahdotonta luotettavasti arvioida, koska kurinpitopäätöksen tekemisen ajankohtaa ei ole sitovasti määritelty.²¹⁶

Poistumiskielton sisällön vuoksi SKRTL 71.3 §:ssä säädetty täytäntöönpanon lykkääminen ja keskeyttäminen erityisistä tarpeista johtuen tulevat useimmiten juuri siinä harkittavaksi. Koska rangaistun vapaa-ajan rajoittaminen kuitenkin on seuraamuksen keskeinen sisältö, tulisi rangaistun intressistä johtuvan lykkäämis- ja keskeyttämisperusteen harkintakynnys asettaa melko korkealle.

²¹³ HaVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 7

²¹⁴ PuVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 3-4. LaVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 6.

²¹⁵ HaVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 7. LaVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 6. PEOIKOS ohje 303, s. 8.

²¹⁶ SKRTL 45 § mukaan kurinpitopäätös tulee tehdä ilman aiheutonta viivytystä ja SKRTL 70 § mukaan täytäntöönpano on aloitettava viipymättä. SKRTL 70 §:n perusteella voidaan katsoa, että ellei täytäntöönpanoa ole aloitettu samana päivänä kun kurinpitopäätös on tehty, on siihen oltava täytäntöönpanon aloittamisen tosiasiallisesti estävä syy. Tällä ei kuitenkaan välttämättä ole varsinaista merkitystä, koska kurinpitopäätöksen tekemisen ajankohta on lyhyellä aikavälillä kurinpitoesimiehen kohtalaisen vapaassa harkinnassa ja se näin ollen suuresti vaikuttaa siihen, miten poistumiskielto suhteutuu rangaistun palvelusohjelmaan. Ks. myös PEOIKOS ohje 305, s. 3.

3.6 Kurinpitoseuraamuksen muu merkitys

Sotilaskurinpitomenettelyssä määrätty kurinpitorangaistus on luonteeltaan rikosoikeudellinen seuraamus.²¹⁷ Rikokseksi laissa säädetty teko sovitetaan suorittamalla siitä seuraava rangaistus eli tässä tapauksessa siis kurinpitorangaistus. Rangaistukseen yleisesti liitetyn sovitusteorian mukaisesti rangaistuksen suorittamisen jälkeen rikos tulisi olla sovitettu, eikä siitä tulisi aiheutua enempää negatiivisia vaikutuksia tekijälle.²¹⁸ Käytännössä asia ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen, vaan rikokseen syyllistymisellä voi olla myös muita merkityksiä tekijälleen. Muut merkitykset liittyvät rikokseen vain välillisesti, eikä sellaisia useinkaan ole erikseen säädetty laissa. Yleisesti tällaisia merkityksiä voivat olla esimerkiksi sosiaalisen aseman heikkeneminen ja työnsaantimahdollisuuksien heikkeneminen.²¹⁹ Myös sotilaskurinpitorangaistuksiin voidaan liittää tällaisia merkityksiä, joskin ne kohdistuvat lähinnä kantahenkilökuntaan. Sotilasviranomaisen hallinnon ja sotilasorganisaation hierarkian järjestämiseen liittyvät olennaisesti eritasoiset esimiestehtävät ja henkilöstön tehtävämääräykset. On selvää, että kurinpitorangaistukset eivät ole rangaistulle eduksi valittaessa henkilöstöä jatkokoulutukseen tai uusiin tehtäviin, vaikka ne eivät muodollisesti harkintaperusteena olisikaan.²²⁰ Varusmiesten ja naisten vapaaehtoista palvelusta suorittavien kohdalla kurinpitorangaistusten merkitys rajoittuu yleensä palvelusaikaan.

Tieto annetusta kurinpitorangaistuksesta merkitään SKRTL 118 §:n mukaan kurinpitoratkaisurekisteriin, jota pidetään ratkaisujen tallentamista ja valvontaa sekä tilastointia varten. Tiedot poistetaan rekisteristä varsin pian. SKRTL 120 §:n mukaan tieto varoituksesta ja yli 10 vuorokauden poistumiskieltorangaistuksesta sekä ankarammista seuraamuksista poistetaan viiden ja näitä lievemmistä seuraamuksista kolmen vuoden kuluttua lainvoimaisesta päätöksestä. Jos kuitenkin kurinpitorangaistuksia on määrätty samalle henkilölle useampia, poistetaan tiedot kaikista rangaistuksista vasta viiden vuoden kuluttua viimeisimmästä ratkaisusta. Kurinpitorekisterin tietojen säilyttämisajan pituuteen kiinnitettiin huomiota SKRTL:n valmistelutöissä, koska katsottiin, että vähäisten tekojen kohdalla tietojen säilyttämisajan ei tulisi olla kovin pitkä.²²¹ Kurinpitoratkaisurekisterin tiedoilla voi käytännössä olla merkitystä arvioidessa henkilön palveluksen järjestämistä, vaikka tämä ei rekisterin varsinainen käyttötär-

²¹⁷ RL 6:1.4

²¹⁸ Ks. esim. *Nousiainen* 1961, s. 22-25, *Lappi-Seppälä* 2000, s.16-18.

²¹⁹ Ks. esim. *Frände* 2012, s. 328, *Lappi-Seppälä* Lakimies 8/1998, s. 1294-1296.

²²⁰ Kurinpitorangaistuksilla on kuitenkin myös itsenäistä merkitystä päätöksentekoperusteena esim. varusmiesten jatkokoulutusvalinnoissa, ks. PEHENKOS määräys 046, liite 9.

²²¹ HaVM 5/2014 vp - HE 30/2013 vp, s. 11-12.

koitus olekaan.²²² Kurinpitomenettelyn aikana tarvittavat ja käsiteltävät tiedot tallennetaan sotilasoikeudenhoidon tietojärjestelmään, josta niitä voidaan erikseen säädetyissä tilanteissa luovuttaa myös muihin rangaistun palveluksen järjestämisen kannalta merkityksellisiin tietojärjestelmiin.²²³

Valtion viranhaltijan virkasuhdetta koskevat virkasuhteen kannalta tarpeelliset tiedot merkitään nimikirjalain (1010/1989) 1 §:n mukaan nimikirjaan. Saman säädöksen 2 §:n mukaan ratkaistaessa palvelussuhteen etuuksia ja velvollisuuksia sekä henkilöstövalintoja, käytetään aineistona nimikirjaan merkittyä tietoa. Näin ollen mm. sotilaan virkauralla etenemisen kannalta nimikirjatiedoilla on keskeinen merkitys.²²⁴ Nimikirjalain 4.2 §:n mukaan kurinpitomenettelyssä määrättyt kurinpitorangeistukset merkitään nimikirjaan muistutusta lukuun ottamatta. Tietojen poistamisesta on säädetty nimikirjalain 8 §:ssä siten, että varoitusta koskeva tieto poistetaan kolmen vuoden ja kurinpitorangeistusta koskeva tieto kuuden vuoden kuluttua päätöksen tai tuomion lainvoimaisuudesta. Käytännössä tietenkään henkilön kannalta merkityksellistä ei kuitenkaan välttämättä ole se, onko tieto kurinpitorangeistuksesta merkitty nimikirjaan vai ei, vaan se, että asia kuitenkin tosiasiallisesti on hänen virkasuhteeseensa liittyviä päätöksiä tekevien esimiesten tiedossa.

Kuten aiempana luvussa 2.1 todettu, kurinpitorangeistus voi kohdistua vain erikseen määrättyyn henkilöpiiriin. Sotilasorganisaation olennainen osa on sotilasvirkaan nimetty henkilöstö eli sotilasvirkamiehet, jotka kuuluvat sotilaskurinpitomenettelyn piiriin.²²⁵ Toisaalta Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen viranhaltijoina tämä henkilöstö kuuluu myös valtion virkamieslain (750/1994) 1 §:n mukaisesti kyseisen lain soveltamisalaan. Sotilasviranhaltijoihin on lainsäädännössä liitetty erityinen luotettavuusvaatimus, joka on Puolustusvoimien sotilashenkilöstölle säädetty Puolustusvoimista annetun lain 37 §:ssä ja Rajavartiolaitoksen sotilashenkilöstölle Rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain 10 §:ssä. Tällä on haluttu osaltaan varmistaa yleinen luottamus sotilasviranomaisen ja sen henkilöstön toiminnan asianmukaisu-

²²² Rekisteri vastaa aiempaa manuaalisesti pidettyä ojennus- ja rangaistusarkistoa, jossa tieto on helposti joukko-osaston ja perusyksikön käsiteltävissä eli rangaistun lähimpien esimiesten käsillä. Näin tieto henkilölle määrättyistä rangaistuksista ei tavallisesti jää ainoastaan kurinpitoesimiehen tietoon. Tietyin edellytyksin tietoja voidaan luovuttaa myös muihin tietojärjestelmiin kuten esim. asevelvollisuuslain 94 §:n mukaisesti asevelvollisrekisteriin.

²²³ SKRTL 106 §. Tällainen tietojärjestelmä on esimerkiksi puolustusvoimien turvallisuustietojärjestelmä.

²²⁴ LaVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 7-8.

²²⁵ Puolustusvoimien viroista on säädetty Puolustusvoimista annetun valtioneuvoston asetuksen (1319/2007) 2 luvussa ja Rajavartiolaitoksen viroista Rajavartiolaitoksesta annetun valtioneuvoston asetuksen (651/2005) 5 luvussa. On kuitenkin huomioitava, että kurinpitorangeistusten kokonaismäärään suhteutettuna henkilökuntaan kohdistuvia ratkaisuja on erittäin vähän.

teen. Luotettavuusvaatimuksen eräs sisältö on sotilaan käyttäytymisvelvoite, joka ulottuu koskemaan myös vapaa-aikaa. Sotilasviranhaltijan käyttäytymisen moitteettomuuden taso on lainsäädännössä määritelty korkeammaksi kuin virkamiehen yleinen käyttäytymisvelvoite.²²⁶ Tämä käyttäytymisvelvoite voi RL 45:18:n perusteella ulottua myös muihin sotilaisiin kuin sotilasviranhaltijoihin, mutta virkamiesoikeudelliset toimenpiteet tulevat tietysti kyseeseen vain viranhaltijoiden kohdalla.

Valtion virkamieslakiin perustuen sotilasviranhaltijoihin voidaan heidän moitittavan menettelynsä seurauksena kohdistaa virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä, kuten esimerkiksi kyseisen lain 24 §:ssä tarkoitettu varoitus, 25 §:n mukainen irtisanominen ja 33 §:n mukainen virkasuhteen purkaminen. Lisäksi sotilasvirkamiesten kohdalla mahdollisia ovat myös erityinen Puolustusvoimista annetun lain 48 §:n sekä Rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain 20 a §:n mukainen määräaikainen virantoimituksesta erottaminen. Nämä seuraamukset ovat luonteeltaan hallinnollisia. Toisaalta moitittava käyttäytyminen voi tulla myös rikoksena rangaistavaksi joko tavanomaisessa rikosprosessissa tai SKRTL:n mukaisessa menettelyssä. On siis täysin mahdollista, että rikosoikeudellinen ja virkamiesoikeudellinen seuraamus seuraavat samasta virkamiehen menettelystä.²²⁷ Yksittäistapauksen käsittelyssä onkin ensin ratkaistava, käsitelläänkö asia rikosasiaana vai hallinnollisena asiana vai mahdollisesti molempina.²²⁸ Tällä valinnalla on tietysti merkitystä myös henkilön prosessuaalisen aseman kannalta, koska rikosasiaan ja hallinnolliseen asiaan hankitaan selvitystä eri tavoin ja henkilön oikeudet ja velvollisuudet menettelyssä ovat erilaiset. Rikosprosessissa hankittua selvitystä ei myöskään sellaisenaan voi hyödyntää hallinnollisessa menettelyssä. Rikosasian loppuratkaisu puolestaan on merkityksellinen myös hallinnollisen asian ratkaisuharkinnassa.²²⁹ Käytännössä kurinpitomenettelyn toimijoilla voi tällaisessa tilanteessa olla vaikeuksia hahmottaa rikosoikeudelli-

²²⁶ Valtion virkamiehen yleinen käyttäytymisvelvoite on säädetty valtion virkamieslain 14 §:n 2 momentissa. Tähän verrattuna Puolustusvoimien sotilasvirkamiehelle Puolustusvoimista annetun lain 42 §:ssä ja Rajavartiolaitoksen sotilasvirkamiehelle Rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain 20 §:ssä säädetty käyttäytymisvelvoite on ankarampi.

²²⁷ Koskinen – Kulla 2016, s. 285-287.

²²⁸ Tavanomaisessa rikosprosessissa kyseeseen tulevat tietysti erityisesti RL 40 luvun mukaiset virkarikokset, mutta rikosnimike sinällään voi olla mikä tahansa. Virkamiesoikeudellista menettelyä ajatellen oleellista on se, mikä merkitys teolla on tekijän virka-aseman ja viranhoidon kannalta.

²²⁹ Rikosasian lopputuloksen tuleminen lainvoimaiseksi ei ole ehdoton edellytys sen ottamiselle hallinnollisen asian ratkaisuperusteeksi, koska hallinnollinen asia ratkaistaan kokonaisharkinnan perusteella. Tietty menettely voi olla sotilasvirkamiehelle moitittavaa, vaikka se ei minkään tunnusmerkistön mukainen rikos olisikaan. Yleensä kuitenkin tapahtumankulun edellytetään olevan ainakin varsin luotettavasti selvitetty, ennen kuin siihen vedotaan hallinnollisen asian ratkaisuperusteena.

sen ja hallinnollisen menettelyn välistä suhdetta ja vaarana on niissä suoritettavien toimenpiteiden perusteen ja tarkoituksen sekoittuminen.²³⁰

Sotilaskurinpitorangaistuksella voi siis olla merkitystä virkamieheen kohdistuvia virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä harkittaessa, vaikka seuraamusten peruste ja säädöstausta onkin erilainen. Sotilaskurinpitosääntelyn tavoitteena on sotilaallisen kurin ja järjestyksen palauttaminen ja ylläpitäminen, kun taas virkamiesoikeudellisen sääntelyn tarkoituksena on viranhoitoon liittyvän luottamuksen ja viranhoidon asianmukaisuuden turvaaminen.²³¹ Toisaalta kurinpitorangaistus tai useat kurinpitorangaistukset voivat antaa aihetta virkamiehen aseman arviointiin myös virkamiesoikeudellisessa menettelyssä, tai olla hallinnollisen menettelyn kokonaisuudessa huomioon otettavia seikkoja. Kurinpitorangaistuksen puolestaan ei tulisi saada virkamiesoikeudellisia piirteitä, vaan sen tulisi perustua yksinomaan rikostunnusmerkistön mukaiseen menettelyyn.²³²

3.7 Kurinpitomenettelyn kontrolli ja laillisuusvalvonta

Menettelyn erityispiirteistä ja sitä soveltavien toimijoiden suuresta määrästä johtuen sotilasviranomaisen on ohjeistanut menettelyn eri vaiheineen melko yksityiskohtaisesti ja erityistä huomiota on pyritty kiinnittämään soveltamiskäytännön yhtenäisyyteen.²³³ Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi soveltamiskäytännön tulisi olla yhtenäinen kaikissa menettelyn vaiheissa menettelyn käynnistämisestä aina seuraamuksen täytäntöönpanoon asti. Tästä näkökulmasta tarkka ohjeistus lukuisine yksityiskohtaisine kirjaamisvaatimuksineen on perusteltua. Myös kurinpitomenettelyn soveltamiseen kohdistuva kontrolli ja laillisuusvalvonta on järjestetty varsin kattavaksi suhteessa tavanomaisen rikosprosessin laillisuusvalvontaan.

Ylemmällä kurinpitoesimiehellä on SKRTL 126 §:n mukainen yleisvelvoite valvoa alaistensa kurinpitoesimiesten kurinpitovallan käyttöä ja ryhtyä toimenpiteisiin havaitsemiensa merkittävien virheiden oikaisemiseksi. Kurinpitopäätöksen kumoamiseen tai muuttamiseen johtavina virheinä on pidetty ainakin kurinpitotoimivallan ylittämistä, olennaista poikkeamista vaikiintuneesta seuraamuskäytännöstä, merkittäviä täytäntöönpanovirheitä rangaistun vahingoksi

²³⁰ Ks. esim. *Hämeenaho* 2009, s. 103-104.

²³¹ PuVL 22/2013 vp - HE 30/2013 vp s. 5

²³² *Koskinen – Kulla* 2016, s. 285-286. Käytännössä menettelyn kohteen voi olla vaikea erottaa seuraamusten luonnetta toisistaan. Tämä voi olla vaikeaa myös menettelyjen muille toimijoille. Ks. myös *Hämeenaho* 2009, s. 103-104.

²³³ Ks. PEOIKOS ohje 302, PEOIKOS ohje 303, PEOIKOS ohje 305, PEOIKOS ohje 306.

sekä kurinpitomenettelyn edellytysten puuttumista.²³⁴ Kurinpitoratkaisun muuttaminen jälki-
käteen rangaistun vahingoksi edellyttää SKRTL 126.3 §:n mukaan tuomioistuimelle tehtävää
hakemusta kurinpitopäätöksen purkamisesta tai poistamisesta.²³⁵ Ylempien kurinpitoesimies-
ten ohella muita kurinpitomenettelyä yleisesti valvovia tahoja ovat Puolustusvoimien asessori,
puolustusministeriö ja eduskunnan oikeusasiamies.²³⁶

SKRTL 124.1 §:n mukaan joukko-osaston komentajan on tarkastettava alaistensa kurinpi-
toesimiesten kurinpitoratkaisut vähintään neljännesvuosittain.²³⁷ Tätä tarkastusta pidetään
SKRTL:n tavoitteiden kannalta tehokkaimpana, koska havaittuihin virheisiin voidaan puuttua
heti ja ne on mahdollista oikaista kurinpitopäätöksen kohteen vielä ollessa palveluksessa.²³⁸
Vaikka tarkastusvelvoite onkin asetettu joukko-osaston komentajalle, käytännössä tarkastuk-
sen toteuttavat joukko-osastojen oikeusupseerit. Oikeusupseeri myös esittelee tarkastusha-
vainnot komentajalle. Oikeusupseerit ovatkin keskeisessä asemassa joukko-osastoissa tapah-
tuvassa kurinpitomenettelyn kontrollissa. Tämän lisäksi kurinpitoratkaisurekisterit on SKRTL
125 §:n mukaan tarkastettava vuosittain puolustushaaraesikunnissa. Tarkastuksen totuttavat
käytännössä puolustushaaran sotilaslakimiehet ja tulokset esitellään puolustushaaran kome-
ntajalle.²³⁹ SKRTL:n sanamuodon mukaan joukko-osaston komentajan tarkastusvelvollisuus
kohdistuu kurinpitoratkaisuihin ja puolustushaaran komentajan tarkastusvelvollisuus kurinpi-
toratkaisurekisteriin. Vaikka SKRTL:ssa säädetty tarkastusvelvollisuus kohdistuukin siis ai-
noastaan kurinpitoratkaisuihin, kattaa joukko-osastojen komentajien tarkastus käytännössä
yleensä kaikki joukko-osaston kurinpitomenettelyistä kertyneet asiakirjat.²⁴⁰

Kuten aiempaan luvussa 2.6 todettiin, kurinpitomenettelyssä annettujen kurinpitopäätösten
täytäntöönpanoon ryhdytään SKRTL 70 §:n nojalla lähtökohtaisesti odottamatta päätöksen
lainvoimaiseksi tuloa. Vaikka SKRTL:n säätämisen yksi keskeisistä tavoitteista oli muutok-

²³⁴ MAAVE kertomus MK17924, s. 5.

²³⁵ Tähän liittyen on huomioitava myös ylemmän kurinpitoesimiehen mahdollisuus määrätä esitutkinta toimitet-
tavaksi tai ottaa asia käsiteltäväkseen SKRTL 28.2 §:n nojalla.

²³⁶ HE 30/2013 vp s. 98.

²³⁷ Mahdollista on jopa tarkastaa kukin kurinpitopäätös heti kun sen täytäntöönpanoon on ryhdytty, mikä menet-
tely on joissakin joukko-osastoissa käytössä.

²³⁸ MAAVE kertomus MK17924, s. 4. MERIVE kertomus DK6404, s. 3.

²³⁹ Tarkastus siis kohdistuu joukko-osastoissa jo tarkastettuihin kurinpitoratkaisuihin sekä käytännössä yleensä
myös näistä tarkastuksista joukko-osaston tekemiin tarkastushavaintoihin.

²⁴⁰ Jos tarkastus kohdistuisi pelkästään kurinpitoratkaisuihin, jäisi suuri osa menettelystä, kuten esimerkiksi esi-
tutkinnan aloittamisharkinta ja itse esitutkinta erityispiirteineen, kontrollin ulkopuolelle. Toisaalta on epäselvää,
kuuluvatko kontrollin piiriin tapaukset, joissa esitutkinta on SKRTL 30 §:n perusteella päätetty jättää toimitta-
matta tai lopettaa. Näistä tapauksista ei synny kurinpitoratkaisua eikä välttämättä mitään asiakirja-aineistoakaan.
Nämäkin tapaukset tulisi olla dokumentoitu ETL 11:1:n mukaisina esitutkintapäätöksinä, mutta on epävarmaa,
missä määrin kirjallisia esitutkintapäätöksiä käytännössä tehdään.

senhakumahdollisuuden ulottaminen koskemaan kaikkia kurinpitomenettelyssä määrättyjä seuraamuksia, katsottiin kuitenkin lain tavoitteiden ja menettelyn toimivuuden kannalta välttämättömäksi mahdollistaa nopea täytäntöönpano. Jos seuraamuksilta edellytettäisiin lainvoimaisuutta ennen täytäntöönpanoa, ei menettelyn erityinen joutisuusvaatimus voisi toteutua. Erityisesti poistumiskieltorangaistuksia koskevien muutoksenhakujen arvioitiin lisääntyvän huomattavasti, jos muutoksenhaulla pystyisi viivyttämään täytäntöönpanoa jopa rangaistuksen raukeamiseen asti.²⁴¹

Välittömän täytäntöönpanon kääntöpuolena on tietysti mahdollisuus oikeudenmenetykseen, jos kurinpitopäätös myöhemmin muutoksenhaussa tai laillisuusvalvontaprosessissa kumotaan. Tämän oikeudenmenetyksen kompensoimiseksi on SKRTL 68 §:ssä säädetty erityinen hyvitys jo täytäntöönpanantujen mutta myöhemmin kumottujen, poistettujen tai lievennettyjen kurinpitoseuraamusten varalle. Hyvitykselle on asetuksella säädetty kiinteät rahamäärät seuraamuslajeittain ja sitä suoritetaan siltä osalta, jolta seuraamusta on täytäntöön pantu yli sen mitä lainvoimaisessa ratkaisussa on määrätty.²⁴² Hyvityksen suorittaminen ei ole harkinnanvaraisista, vaan se tehdään viran puolesta edellytysten täytyessä. Hyvitys koskee ainoastaan kurinpitomenettelyssä määrättyjä kurinpitorangeistuksia.²⁴³

3.8 Näkökohtia kurinpitoesimiehen päätöksentekoon vaikuttavista tekijöistä

3.8.1 Kurinpitoesimiehen henkilöön ja organisaatioon liittyvät tekijät

Kurinpitoesimies on haasteellisen tehtävän edessä ryhtyessään ratkaisemaan rikosasiaa kurinpitomenettelyssä. Kurinpitoratkaisun tehdessään kurinpitoesimies lähemmin tarkasteltuna ratkaisee useita erillisiä ja eri tosiseikkoihin perustuvia asioita. Ensimmäkin tehdessään syyksilukevan tai vapauttavan ratkaisun kurinpitoesimies on jo ratkaissut, että menettelyn edellytykset täyttyvät. Toiseksi hän on samalla ratkaissut olevansa toimivaltainen ratkaisemaan asian ja määräämään ratkaisuun sisältyvän seuraamuksen. Samoin hän on arvioinut, ettei ole esteellinen ratkaisemaan asiaa ja että menettelyn kohde kuuluu nimenomaan hänen kurinpitovaltansa alaisuuteen. Valitessaan syyksilukevan tai vapauttavan päätöksen väliltä kurinpitoesimies

²⁴¹ HE 30/2013 vp s. 71-72. Tämä näkemys on perusteltu, koska varusmiesten palvelusajan puitteissa muutoksenhakuja tuskin pystyttäisiin lainvoimaiseen päätökseen asti käsittelemään.

²⁴² Ks. Valtioneuvoston asetus sotilaskurinpitorangeistuksiin liittyvistä täytäntöönpanokirjoista, ilmoituksista ja hyvityksistä (285/2014) 4 §.

²⁴³ HE 30/2013 vp s. 71.

arvioi, täyttääkö kohteen menettely päätöksen mukaisen rikoksen tunnusmerkistön ja jääkö hänen syyllisyydestään esitutkinta-aineistossa esitetyn perusteella varteenotettavaa epäilyä. Lisäksi kurinpitoesimies ratkaisee, voidaanko seuraamus jättää määräämättä SKRTL 52.2 §:n erityisillä perusteilla. Seuraamuksen määrätessään kurinpitoesimies valitsee rangaistusmuodon ja mittaa rangaistuksen määrän. Samoin hän arvioi, onko tapauksessa käsillä rangaistusta lieventäviä tai ankaroittavia perusteita sekä määrittelee näiden vaikutuksen rangaistukseen. Ratkaisustaan kurinpitoesimies laatii kirjallisen päätöksen, jonka sisältö on säädetty SKRTL 53 §:ssä ja jonka muoto viranomaisessa on vakioitu.²⁴⁴ Kurinpitorangaistuksen määräämiseen sisältyy näin ollen jopa enemmän osaratkaisuja kuin rangaistuksen määräämiseen yleisesti.²⁴⁵

Edellä lueteltujen nimenomaan päätökseen kohdistuvien havaintojen lisäksi kurinpitoesimiehellä on keskeinen asema menettelyn käynnistämisessä sekä tutkinnanjohtajana toimiessaan myös esitutkinnassa. Huomiotta ei voida jättää myöskään kurinpitoesimiehen mahdollista asemaa SKRTL 69 §:ssä säädettyä kurinpitopäätöksen täytäntöönpanosta vastaavana virkamiehenä.²⁴⁶ Kurinpitoesimiehillä ei tavallisesti ole oikeudellista peruskoulutusta ja kokemus kurinpitomenettelyn soveltamisesta voi olla vähäinen. Kurinpitomenettelyn kirjallisen luonteen sekä varsin laajan ja yksityiskohtaisen menettelyohjeistuksen takia kurinpitoesimies saattaa käytännössä kokea sotilasrikosasioiden käsittelyn häntä ja sotilasorganisaatiota kuormittavana hallinnollisena työnä, jonka tekeminen vähentää tärkeämpiin tehtäviin käytettävissä olevaa työpanosta. Tällöin ei hahmoteta menettelyn rikosoikeudellista luonnetta, eikä tämän prosessille ja siinä tehtäville toimenpiteille asettamia vaatimuksia. Luonteeltaan ja perusteeltaan kurinpitomenettely poikkeaa olennaisesti kurinpitoesimiehen hallinnollisista tehtävistä.²⁴⁷ Näiden sekoittuminen voi monessa suhteessa vaikuttaa haitallisesti kurinpitomenettelyn laatuun ja menettelyn kohteen oikeusasemaan.

Sotilasesimiesten peruskoulutukseen ja kurinpitovaltaa sisältäviin tehtäviin valmistavaan täydennyskoulutukseen sisältyy myös sotilasoikeudenhoidon osuus. Myös tehtävään perehdyttämisen tulisi sisältää siihen kuuluvat keskeiset sotilasoikeudenhoidon sisällöt.²⁴⁸ Kurinpitoesimiehen tehtävään liittyvien muiden asiakokonaisuuksien suuren määrän takia oikeudenhoidon osuus koulutuksesta ei kuitenkaan käytännössä voi olla kovin suuri. Lisäkoulutusta kurinpi-

²⁴⁴ PEOIKOS ohje 306. Ohjeeseen on myös kirjattu useita yksityiskohtaisia kirjausesimerkkejä tavallisimpiin soveltamistilanteisiin.

²⁴⁵ *Tapani – Tolvanen* 2016, s. 15-16.

²⁴⁶ Valtaosassa tapauksia perusyksikön päällikkö toimii täytäntöönpanosta vastaavana virkamiehenä.

²⁴⁷ *Sundberg* Sotilasaikakauslehti 11/2016, s. 18.

²⁴⁸ PEHENK-OS määräys 055, s. 19-22.

toesimiehelle on voitu antaa puolustushaarassa tai joukko-osastossa.²⁴⁹ Tämä koulutus on usein käytännönläheistä keskittyen laillisuusvalvonnassa ja käytännön soveltamistilanteissa todettuihin tarpeisiin. Arvioitaessa koulutuksen mahdollistamia valmiuksia oikeudenhoitoon on kuitenkin huomioitava toisaalta edellä käsitelty kurinpitomenettelyn osin yksityiskohtainenkin kokonaissääntely, ja toisaalta kurinpitoesimiehen tehtävää hoitavan muu toimenkuva. Oikeudenhoitoon liittyvien tehtävien osuus kokonaistyöpanoksesta on erittäin pieni. Luonnollisesti varusmiesyksiköissä palvelevilla esimiehillä osuus tehtäväsällöstä on suurempi ja myös kokemus aihepiiristä kertyy nopeammin.

Kurinpitoesimiesten edellytyksiä arvioitaessa on hyvä huomioida myös sotilasesimiehen tehtävänkuvan ja sotilasorganisaation tehtäväkierron merkitys. Kurinpitoasioiden käsittely on useimmiten erittäin vähäinen osa kurinpitoesimiehen tehtävänkuvan kokonaisuudessa.²⁵⁰ Kuitenkin juuri sotilaskurinpito on yksityiskohtaisesti säädelty ja ohjeistettu. Sotilasorganisaation tehtäväkierrosta johtuen kurinpitoesimiehen tehtävään voi joutua ryhtymään hyvin vähäisellä aikaisemmalla kokemuksella sotilaskurinpidosta. Lisäksi henkilöstöjärjestelyjen takia tehtävän hoitaja voi vaihtua suhteellisen lyhyellä aikavälillä. Edelleen menettelyn joutuisuusvaatimuksen seurauksena myös kurinpitoesimiehen sijainen joutuu usein huolehtimaan kurinpitoasioiden käsittelystä, josta hänellä usein on vielä vähemmän kokemusta kuin varsinaisella kurinpitoesimiehellä.

Kurinpitoesimiesten henkilökohtaisten valmiuksien oikeudenhoidon tehtäviin voidaan arvioida vaihtelevan melkoisesti. Suurin osa kurinpitomenettelyistä ja menettelyn vaiheista tapahtuu perusyksiköissä ja joukko-osastoissa. Käytännössä perusyksikköjen päälliköt ja joukko-osastojen komentajat ovat eniten tekemisissä kurinpitomenettelyn kanssa. Muilla organisaatiotasoilla toimiville kurinpitoesimiehille soveltamistilanteita voi tulla käsille hyvin harvoin, joskin heillä tietysti voi olla kertynyt kokemusta kurinpitomenettelystä myös aiemmissa tehtävissään. Ylemmillä organisaatiotasoilla on myös paremmin mahdollisuuksia käsitellä yksittäistä tapausta laajemmin ja syvällisemmin kuin perusyksikössä ja asian käsittelyyn on mahdollista käyttää enemmän voimavaroja kuin perusyksikössä, jossa yksikön päällikkö on muiden velvoitteidensa ohella usein ainoa kurinpitoasioita käsittelevä henkilö. Toisaalta perusyksikön päälliköllä ja joukko-osaston komentajalla on muita paremmat mahdollisuudet kerryttää kokemusperäistä osaamista käytännön soveltamistilanteista. Tehtävän vaihtumisen myötä

²⁴⁹ HE 30/2013 vp s. 14. Ks. esim. Maavoimien koulutusjärjestelyistä MAAVE kertomus MM13225, s. 4-5.

²⁵⁰ Ks. esim. Yleinen palvelusohjesääntö s. 25.29. ILMAVE kertomus CK9095, s. 9.

tämä kokemusperäinen tieto on kuitenkin usein vaarassa siirtyä poislähtevän tehtävänhoitajan mukana, mahdollisuudet osaamisen siirtämiseen perehdyttämisen yhteydessä ovat käytännössä rajalliset.

Kurinpitoesimiehen henkilökohtaisten valmiuksien lisäksi hänen muodollinen asemansa sotilasviranomaisen edustajana ja hallinnollisena toimijana on ongelmallinen. Vaikka menettelyssä käsiteltävät rikokset onkin otettu RL:iin, ovat useat ja käytännössä eniten sovelletut niistä luonteeltaan blankorangaistussäännöksiä, jotka saavat sisältönsä sotilasviranomaisen sisäisesti lakia alemmantasoisesta sääntelystä.²⁵¹ Tällöin tosiasiallinen rangaistavuuden ala jää valtaosin sotilasviranomaisen itsensä päättämien ja toimeenpanemien ohjesääntöjen ja määräysten varaan. Näin ollen sotilasviranomaisen toiminnassa yhtyvät toimeenpanovallan ja tuomiovaltan käyttö. Asetelman voidaan katsoa olevan ristiriidassa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kanssa.²⁵² Tilannetta ei lainkaan paranna se, että kurinpitomenettelyssä rangaistavuuden alan määritelleen organisaation jäsenet myös yksittäistapauksessa ratkaisevat teon tunnusmerkistön mukaisuuden ja määräävät seuraamuksen eli käyttävät tuomiovaltaa. Tällöin sotilasviranomaisen toiminnassa puolestaan yhdistyvät lainsäädäntövallan ja tuomiovaltan käyttö, mikä on varsin poikkeuksellista yhteiskunnan yleisen vallanjaon periaatteiden kannalta.²⁵³ Nämä lienevät osaltaan syitä myös kurinpitomenettelylle säädettyyn varsin kattavaan jälkikäteiskontrolliin, joka kuitenkin tapahtuu sotilasviranomaisessa sisäisesti eli menettelyn omassa soveltamispiirissä. Näin erityisestä asetelmasta johtuvien, menettelyyn kohdistuvien vaatimusten ja odotusten hallitseminen on kurinpitoesimiehelle haastavaa, varsinkin kun jälleen huomioidaan oikeudenhoidon osuus kurinpitoesimiehen tehtävänkuvassa.

3.8.2 Kurinpitorkaisuuksiin liittyvät muut toimijat

Kurinpitoasiassa esitutkintatoimenpiteet suorittaa tutkija tutkinnanjohtajan valvonnassa ja määräämällä tavalla. Tutkijoina voivat SKRTL 28.3 §:n mukaan toimia Puolustusvoimissa palvelevat virkamiehet, joilla on tehtävän edellyttämä koulutus. Käytännössä tutkijoina toimivat yleensä perusyksiköiden kouluttajat. Epäillyn suoranaisten esimiehen ei yleensä tulisi suorittaa esitutkintatoimenpiteitä.²⁵⁴ Menettelyn kohteelle tosin tässä suhteessa ei välttämättä ole juurikaan merkitystä, toimiiko tutkijana hänen suoranaisten esimiehensä vai joku muu ylem-

²⁵¹ *Kärki* Helsinki Law Review 2010/1, s. 9.

²⁵² *Kiiski* Defensor Legis N:o 2/2007, s. 276-277.

²⁵³ *Kiiski* Defensor Legis N:o 2/2007, s. 276-277.

²⁵⁴ PEOIKOS ohje 302 s. 16-17.

piarvoinen yksikön henkilökuntaan kuuluva sotilas. Hierarkkinen asetelma on joka tapauksessa lähes samanlainen. Tutkijoiden esitutkintaan ja rikosprosessiin liittyvä osaaminen voivat vaihdella paljonkin. Merkittävin tekijä lienee kokemus, koska nimenomainen koulutus tehtävään voi rajoittua yhteen koulutustilaisuuteen josta siitäkin voi olla jo kulunut pitkä aika.²⁵⁵ Puolustushaarat ja joukko-osastot pyrkivät tosin järjestämään tutkijoille myös täydennyskoulutusta. Tavallisimmin kokemuskin kuitenkin kohdistuu tavanomaisiin ja usein toistuviin juttutyyppeihin ja esitutkintatoimenpiteistä lähinnä yksinkertaisten kuulustelujen suorittamiseen ja esitutkintapöytäkirjan kokoamiseen. Esimerkiksi pakkokeinojen toimittaminen ja tapahtumapaikkatutkinta joukko-osastoissa ovat harvinaisia.²⁵⁶

Kurinpitoesimiesten tukena oikeudenhoitoon liittyvissä asioissa ovat ylempien esimiesten lisäksi joukko-osastojen oikeusupseerit sekä puolustushaaraesikuntien ja Pääesikunnan sotilaslakimiehet. Joukko-osaston oikeusupseerien tehtävänä on toimia sotilasorganisaation oikeudellisen asiantuntijatuen ensimmäisenä kontaktihenkilönä joukko-osastossaan. Lisäksi oikeusupseeri toimii joukko-osaston komentajan oikeudellisena neuvonantajana ja ensisijaisena yhteyshenkilönä sotilaslakimiehiin.²⁵⁷ Oikeusupseeri voi opastaa kurinpitoesimiehiä sekä yksittäistapauksen asianosaisia menettelyn kulusta ja henkilöiden asemasta ja asemaan liittyvistä säännöksistä. Käytännössä oikeusupseerilla on joukko-osastossa keskeinen asema kurinpitomenettelyn valvonnassa, menettelytapojen sekä seuraamuskäytännön koordinoinnissa, oikeudenhoidon koulutuksessa sekä oikeudenhoidon asioiden esittelyssä. Oikeusupseeri esimerkiksi tavanomaisesti valmistelee ja esittelee SKRTL 124.1 §:ssa tarkoitetun joukko-osaston komentajan tarkastuksen asiasisällön. Koska oikeusupseerin tehtävään kuuluu menettelyn kaikkien osapuolien opastaminen, on hänen pysyttävä menettelyssä puolueettomana. Näin ollen oikeusupseeri ei yksittäistapauksessa voi ottaa kantaa kurinpitoesimiehen kurinpitotratkaisuun tai sen sisältöön.

Sotilaslakimiehet sitä vastoin voivat tukea ja opastaa kurinpitoesimiehiä myös yksittäistapausten ratkaisussa. Sotilaslakimiehen lausunnon hankkiminen ennen kurinpitopäätöksen tekemistä on itse asiassa SKRTL 33 §:ssä säädetty pääsääntöiseksi menettelyksi; kurinpitoesimiehen on hankittava lausunto, jollei siitä aiheudu asian käsittelylle huomattavaa viivästymistä ja

²⁵⁵ Sundberg 2003, s. 49-50.

²⁵⁶ Hämeenaho 2009, s. 103-105. Tästä syystä asiantuntemusta vaativissa jutuissa suositellaan että joukko-osasto pyytää esitutkinnan toimittamista Pääesikunnalta, ks. PEOIKOS ohje 302 s.12. Pääesikunnan oikeudellisen osaston tutkijoilla on poliisikoulutus.

²⁵⁷ PEOIKOS ohje 001, s. 8-9.

kyse ole yksinkertaisesta ja selvästä asiasta. Lausuntomenettelyn on katsottu parantavan menettelyn osapuolten oikeusturvaa sekä edesauttavan ratkaisukäytännön yhdenmukaisuutta ja käytännössä lausunto useimmiten hankitaan.²⁵⁸ Lausunto voidaan hankkia myös tapauksissa, joissa seuraamus ollaan jättämässä määräämättä SKRTL 30 §:n nojalla tai asia ollaan siirtämässä syyteharkintaan. Lausunto on vakiomuotoinen ja siitä käy ilmi, voidaanko asia ratkaista kurinpitomenettelyssä, rikosnimike lainkohtineen sekä kannanotto seuraamusta lieventävien ja korottavien perusteiden soveltamisesta. Lausunto perustuu valmiiseen esitutkintapöytäkirjaan sekä muuhun kerättyyn selvitykseen.²⁵⁹ Lausunto ei siis varsinaisesti ole osa esitutkinta-aineistoa, mutta se liitetään esitutkinta-aineistoon ja SKRTL 34.1 §:n mukaisesti rikoksesta epäillylle on varattava tilaisuus tutustua myös siihen esitutkinta-aineiston yhteydessä.²⁶⁰ Lausunnon hankkimisesta huolimatta kurinpitoesimies ei ole etukäteen oikeudellisesti sidottu tekemään ratkaisuaan asiassa sen mukaisesti. Käytännössä lausunnota poikkeaminen kuitenkin lienee erittäin harvinaista ja on selvää, että tällaisen ratkaisun tulisi olla poikkeuksellisen hyvin perusteltu. Lausuntomenettelyn lisäksi kurinpitoesimiehiä kannustetaan muutoinkin tukeutumaan sotilaslakimiehiin käytännön ongelmatilanteissa.²⁶¹

²⁵⁸ *Sundberg* Sotilasaikakauslehti 11/2016, s. 18. HE 30/2013 vp s. 53.

²⁵⁹ PEOIKOS ohje 304, s. 3-5.

²⁶⁰ PEOIKOS ohje 304, s. 5. Vastaava oikeus on myös mahdollisella asianomistajalla hänen pyynnöstään.

²⁶¹ MAAVE kertomus MK17924, s. 8. ILMAVE kertomus CK9095, s. 9-10.

4. Tapausaineistoon perustuvat tutkimustulokset

4.1 Virheiden luokittelu

Tutkimuksessa käytetty virheiden luokittelu ja luokittelukriteerit muotoiltiin ennen tapausaineiston käsittelyä. Tällä pyrittiin välttämään liukumat virhetyyppien välillä eli kriteeristön muokkautuminen kesken aineiston käsittelyn. Tästä tosin aiheutui myös se, että kaikkia virhetyyppien kuvauksessa käsiteltyjä tilanteita ei aineistossa lainkaan esiintynyt. Toisaalta tällä tavoin muodostettuna kriteeristö on käytettävissä vastaavissa selvityksissä myöhemminkin.

Virheiden luokittelu määriteltiin yhteensopivaksi luvussa 1.4. käsiteltyjen Kärjen ja Rehulan tutkimusten kanssa. Suurimpana erona luokittelussa on kaikkien täytäntöönpanoon liittyvien virheiden lukeminen tässä tutkimuksessa yhteen virheluokkaa. Kärjen ja Rehulan tutkimuksessa näille oli neljä eri luokkaa, joskin liian ankariksi tai lieviksi katsotut seuraamukset oli nimetty täytäntöönpanovirheiksi. Seuraamuksen lajin ja määrän ratkaisemisessa on kyse ensisijaisesti rangaistuksen mittaamisesta SKRTL 49 - 50 §:en mukaisesti, jolloin se on osa kurinpitopäätöstä eikä täytäntöönpanoa. Täytäntöönpanomerkintöjen tekniset puutteet ja virheet puolestaan ovat luonteeltaan samanlaisia muoto- ja merkintävirheitä kuin muutkin vastaavat virheet, mikäli itse täytäntöönpanomenettelyn kuitenkin voidaan todeta tapahtuneen oikein.²⁶²

Viivästysvirheen soveltamisala vaikuttaisi tässä tutkimuksessa jonkin verran laajemmalla kuin Kärjen tutkimuksessa. Tämän tosin joutuu arvioimaan pelkästään virheluokan kuvauksen perusteella. Laajuus on vastaava kuin Rehulan tutkimuksessa, jossa virheluokittelun tarkastelu on muutenkin helpompaa luokitteluun kirjattujen yksityiskohtaisempien tapaustietojen perusteella. Tuloksia tarkasteltaessa onkin huomioitava, että käytännössä jotkin samanlaiset virhehavainnot on Kärjen tutkimuksessa ja Rehulan tutkimuksissa ja tässä työssä saatettu luokitella eri tavoin.

²⁶² Tuloksien vertailun mahdollistamiseksi Kärjen ja Rehulan erittelemät virhetyypit "Täytäntöönpanovirhe, liian ankara" ja "Täytäntöönpanovirhe, liian lievä" on yhdistetty tässä tutkimuksessa rangaistuksen mittaamisvirheiden luokkaan. "Täytäntöönpanomerkintävirhe" -virhetyypin puolestaan on tässä tutkimuksessa yhdistetty muoto- ja merkintävirheiden luokkaan.

4.1.1 Muoto- tai merkintävirhe

Tapauksen asiakirja-aineistossa on jokin sisällöllisesti merkityksellinen merkintä tehty toisin kuin siitä Puolustusvoimien ohjeistuksessa on ohjeistettu, merkintä on tehty väärään kohtaan tai asiakirjojen merkinnöissä on ristiriitaisuuksia. Myös virheelliset ja puuttuvat merkinnät katsotaan kuuluviksi tähän luokkaan, mikäli asiakirjoista kuitenkin ilmenee, että merkinnän tarkoittama seikka on menettelyssä tosiasiaassa tapahtunut oikein. Tämä pyritään selvittämään tapaukseen liittyvän muun aineiston perusteella, mutta ellei se ole selvitettävissä, katsotaan virhe ensisijaisesti menettelyvirheeksi.²⁶³ Puhtaita kirjoitus- tai kielivirheitä ei rekisteröidä virheeksi, ellei se muuta merkinnän tarkoittaman asian merkitystä.

Muoto- ja merkintävirheitä ennakoitiin olevan aineistossa ehdottomasti eniten jo siksikin, että menettelyä koskevaa viranomaisen sisäistä ohjeistusta on varsin runsaasti ja se on osin erittäin yksityiskohtaista. Tämän tyyppisillä virheillä ei menettelyssä ole juurikaan merkitystä menettelyn kohteen oikeusasemalle. Muoto- ja merkintävirheiden merkitys menettelyn laadulle on ensisijaisesti se, että niiden voidaan katsoa heikentävän yleistä luottamusta menettelyn oikeellisuuteen, ainakin mikäli niitä on huomattavan runsaasti. Näin ollen muoto- ja merkintävirheiden merkitystä on arvioitava niiden kokonaismäärän perusteella.

4.1.2 Viivästysvirhe

Asian käsittely on menettelyn jossakin vaiheessa kestänyt kauemmin kuin Puolustusvoimien ohjeistuksessa siltä on edellytetty, ilman että sille on ollut hyväksyttävää perustetta. Virheeksi katsotaan myös tavanomaisesta poikkeavan pitkä käsittelyaika prosessin niissäkin vaiheissa, joista nimenomaista ohjeistusta ei ole annettu. Tällaisia vaiheita ovat esitutkinnan toimittaminen, johon käytettävä aika on suhteutettava käsiteltävänä olleen asian laatuun ja siinä hankittuun selvitykseen, kurinpitopäätöksen tekemisen ajankohta suhteessa esitutkinnan valmistamiseen sekä ylimääräisen palveluksen täytäntöönpanon ajankohta suhteessa kurinpitopäätöksen tekemiseen.²⁶⁴ Edelleen virheenä pidetään sitä, jos viivästymisen syytä ei ole kirjattu si-

²⁶³ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä että ellei asiakirjoista muuta selviä, katsotaan että merkinnän puuttuessa sitä vastaavaa seikkaa ei ole menettelyssä tapahtunut. Toisaalta ellei edelleen aineiston perusteella muuta selviä, katsotaan menettelyssä tapahtuneen siten kuin merkintä osoittaa vaikka se olisikin johtanut menettelyssä virheelliseen lopputulokseen jolloin kyseessä on jokin muu virhetyyppi.

²⁶⁴ Käytännössä ylimääräisen palveluksen täytäntöönpano on luvussa 3.5.2 esitettyllä tavalla riippuvainen palvelusjärjestelyistä ja sille on lisäksi asetettu erityisiä rajoituksia. Nämä näkökohdat on huomioitu täytäntöönpanon viivästymistä arvioitaessa ja vain ilmeisen pitkät viivästykset on katsottu virheiksi.

ten, että sen merkitystä asialle voidaan arvioida tai syytä ei voida pitää hyväksyttävänä. Hyväksyttäväksi syyksi katsotaan kurinpitoesimiehen vuosiloma tai muut virkatehtävät silloin, kun kyse on muutamien päivien viivästyksestä.²⁶⁵ Menettelyn kohteen lomasta, virkavapaudesta tai muista palvelustehtävistä johtuvaa tätäkin pitempää viivästystä voidaan pitää hyväksyttävänä, koska vakavuudeltaan vähäisen asian käsittelyn ei tulisi aiheuttaa kohtuutonta haittaa.²⁶⁶

Menettelyn joutuisuus on eräs menettelyn keskeisistä tavoitteista ja perusteista. Kuten aiempänä luvussa 2.4 on selvitetty, on menettelyn joutuisuuteen siksi kiinnitetty runsaasti huomiota. Vaikka viivästysvirheitä tällä perusteella voitaisiinkin pitää vakavina, kohdistuu niiden merkitys lähinnä menettelyn sisäisiin tavoitteisiin. Suhteutettuna vakavuudeltaan vähäisten rikosasioiden käsittelyaikoihin tavanomaisessa rikosprosessissa, eivät muutamien päivien tai viikkojenkaan viivästykset ole huomattavia. Näin ollen viivästysvirheitä ei lähtökohtaisesti voida pitää vakavina virheinä, ellei niistä ole aiheutunut muuta vakavampaa seurausta.²⁶⁷

4.1.3 Teonkuvausvirhe

Teonkuvaus ja syyksiluettun teon tunnusmerkistö ovat ristiriitaisia tai teonkuvaus ei kata tunnusmerkistöä kokonaisuudessaan. Teonkuvausvirheeksi katsotaan myös ne tapaukset, joissa seuraamusta määrättäessä on sovellettu väärää tunnusmerkistöä jos syyksiluettu rikosnimike on kuitenkin ollut oikea. Edelleen teonkuvausvirheeksi katsotaan ne tapaukset, joissa teonkuvaus sinällään kattaa tunnusmerkistön, mutta teonkuvauksessa on tämän lisäksi myös olennaisesti tunnusmerkistöstä poikkeavaa sisältöä, kuten esimerkiksi johonkin muuhun rikokseen viittaavaa teonkuvausta.

Teonkuvausvirheen merkitys liittyy rikosoikeuden laillisuusperiaatteeseen. Kurinpitopäätöksen ymmärrettävyyden ja hyväksyttävyyden kannalta on tärkeää, että päätöksen kohteelle on selvää mistä menettelystä rangaistus on määrätty ja että liittymä rangaistussäännökseen on selvä. Sotilaskurinpitopäätöksessä näiden merkitys korostuu sikäli, että päätökselle ei kirjoiteta erillisiä perusteluja. Virheellinen teonkuvaus saattaa antaa vaikutelman, että menettelyn

²⁶⁵ Sinällään täytäntöönpanon tosin ei tulisi viivästyä kurinpitoesimiehen lyhyenkään poissaolon johdosta, vaan siltä edellytetty viivytyksettömyys tulisi toteuttaa tavanomaisin sijaisuusjärjestelyin.

²⁶⁶ Kohtuuttomana voisi pitää esimerkiksi vähäisen asian esitutkinnassa ETL 6:1:n mukaisen saapumisvelvollisuuden asettamista varusmiehen loman ajankohdalle.

²⁶⁷ Tällainen vakavampi seuraus olisi esimerkiksi viivästysvirheestä johtuva seuraamuksen täytäntöönpanon raukeaminen, koska se asettaa menettelyn kohteet eriarvoiseen asemaan.

kohdetta on rangaistu sellaisesta teosta johon hän ei ole syyllistynyt. Näillä perusteilla teonkuvausvirhe ei ole vähämerkityksinen. Toisaalta teonkuvauksessa saattaa myös olla ainoastaan varsin vähäisiä puutteita. Edelleen vaikka teonkuvaus olisi vääräkin, ei tällä kuitenkaan ole menettelyn kohteelle konkreettista merkitystä jos seuraamus kuitenkin määritetty oikeasta teosta. Näin ollen teonkuvausvirheidenkään ei voida katsoa kuuluvan vakavimpiin virhetyyppeihin.

4.1.4 Blankorangaistusvirhe

Tapauksen asiakirja-aineistosta ei käy ilmi, minkä käskyn tai määräyksen rikkomiseen rangaistussäännöksen soveltaminen tapauksessa perustuu tai sitä ei aineistossa ole riittäväällä tarkkuudella yksilöity. Luonnollisesti virheenä pidetään myös sitä, jos soveltaminen perustuu johonkin mihin se ei voi perustua, kuten esimerkiksi ohjeeseen tai vakiintuneeseen toimintatapaan. Edelleen virheeksi katsotaan se, että rikotun seikan velvoittavuus ei ilmene aineistosta eikä sen voida katsoa olevan yleisesti tiedossa.²⁶⁸

Blankorangaistusvirheisiin liittyvät ongelmat on varsin yleisesti tunnistettu.²⁶⁹ Tavallisimpia määräyksiä, joihin rikkomukset myös yleisimmin kohdistuvat, ovat yleinen palvelusohjesääntö sekä eri toimintoja koskevat lukuisat varomääräykset.²⁷⁰ Blankorangaistusvirhettä voidaan pitää vakavana virhetyyppinä. Ellei kurinpitopäätöksestä tai vähintäänkin kurinpitomenettelyn asiakirjoista ilmene sen lähteen luonne, johon rangaistus perustuu, voidaan asettaa kyseenalaiseksi onko menettely ollut lainkaan rangaistavaa. Puute tulisi korjata hankkimalla selvitystä sovelletun blankettinormin luonteesta ja sisällöstä sekä menettelyn kohteen suhteesta siihen, mikä käytännössä tarkoittaisi koko menettelyn toimittamista uudelleen. Myös sen suhteen, mitä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden laajuuteen katsotaan kuuluvan, on perusteltua suhtautua varauksellisesti jotta asevelvollisuuslakiin perustuvaan palvelusvelvollisuuteen ei sekoittuisi siihen kuulumattomia tarkoituksia.

²⁶⁸ Esimerkiksi Yleisen palvelusohjesäännön velvoittavuuden voidaan katsoa olevan yleisesti tiedossa kun taas joukko-osastojen ja yksiköiden omien palvelusohjeiden luonteesta edellytettiin jotain selvitystä.

²⁶⁹ *Frände* 2012, s. 35-41

²⁷⁰ Yleinen palvelusohjesääntö, s. 7. Käskyjen ja määräysten velvoittavuus ilmenee usein jo niiden nimeämisestä (kuten "Harjoituskäsky", "Varomääräys", "Ohjesääntö"). Ks. esim. Yleinen palvelusohjesääntö, s. 32-34, Pääesikunnan varomääräys PVVAROM D1.2 HI540.

4.1.5 Näyttövirhe

Asiasta kertynyt selvitys ei riitä näytöksi, jolla rangaistun voitaisiin katsoa syyllistyneen tekkoon josta rangaistus on määrätty tai syyksilukeminen on jätetty tekemättä, vaikka selvityksen perusteella rikoksen on näytetty tapahtuneen. Näyttövirheenä pidetään myös todistelun hankkimista virheellisellä menettelyllä, jolloin kyseeseen voi samassa yhteydessä tulla myös toimivaltuuden ylitysvirhe. Virheeksi katsotaan myös se, mikäli näyttöä on tulkittu joiltain osin väärin, vaikka lopputulos olisikin ollut oikea. Edelleen virheeksi katsotaan se, että jokin näyttönä pidetty aineisto puuttui asiakirjoista tai ratkaisu on perustettu johonkin sellaiseen seikkaan, jonka ei voida katsoa olevan yleisesti tiedossa.²⁷¹

Sotilasrikosasia ratkaistaan kurinpitomenettelyssä esitutkinnassa kertyneen kirjallisen aineiston perusteella. Kuten edellä on todettu, teonkuvauksen muotoilun lisäksi kurinpitokratkaisuisissa ei syyksilukemista eikä rangaistuksen mittaamista yleensä enempää perustella. Kurinpitoasian käsittelyssä ei oteta todistelua vastaan suullisesti ja näyttö perustuu käytännössä yksinomaan tapauksen asiakirjoihin.²⁷² Koska kurinpitokratkaisu perustuu näin pääosin kirjalliseen aineistoon, on sen oikeellisuus ja riittävyys ensiarvoisen tärkeää oikean lopputuloksen ja menettelyn oikeusvarmuuden kannalta. Kaikkien niiden seikkojen, joihin ratkaisu perustetaan, tulisi ilmetä esitutkinta-aineistosta.²⁷³ Mikäli ratkaisu on syyksilukeva, tulisi asiakirja-aineiston perusteella pystyä oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17 luvun 3 §:n 1 momentissa säädettyä vastaavalla tavalla toteamaan, että syyllisyydestä ei jää varteenotettavaa epäilyä. Lisäksi näytön tulisi kattaa syyksiluetun rikoksen kaikki tunnusmerkistökijät. Edelleen asiakirja-aineistosta tulisi ilmetä rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat seikat.²⁷⁴

Koska tapauksen asiakirjoihin dokumentoitu näyttö on kurinpitoasiassa näin oleellinen, on näyttövirheitä pidettävä vakavina virheinä menettelyssä. Kurinpitokratkaisun perustelujen puuttuessa tulee näytön oikeellisuutta, riittävyttä ja kattavuutta arvioida nimenomaan asiakirjojen perusteella. Virheen olemassaoloa ei siis poista edes se, että kurinpitoesimies olisi tosiasiassa tiennyt ja ottanut ratkaisun perusteeksi joitain relevantteja seikkoja aineiston ulkopuo-

²⁷¹ Tässä arviointiperusteena on käytetty oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 5 §:n 1 momentin oikeussääntöä.

²⁷² SKRTL 51 §:ssä tarkoitetun henkilökohtaisen kuulemisen ensisijaiseksi tarkoitukseksi ei voida katsoa asian selvittämistä eli näytön hankkimista, vaan tämä tapahtuu kuulusteltaessa menettelyn kohdetta esitutkinnassa rikoksesta epäiltynä sekä pyydettyä häneltä lausuntoa esitutkinta-aineistosta SKRTL 34 §:n mukaisesti.

²⁷³ Ks. myös PEOIKOS ohje 302 s. 38

²⁷⁴ Asian merkitys kurin ja järjestyksen kannalta jäänee kuitenkin pääosin kurinpitoesimiehen omaan harkintaan, vaikka periaatteessa voitaisiinkin ajatella, että myös siitä olisi esitutkinnassa mahdollista hankkia selvitystä.

lelta. Tämä näkökulma osaltaan asettaa vaatimuksia kurinpitoasian esitutkinnan laajuudelle, vaikka epäillyn tunnustamisen perusteella voisikin olla edellytyksiä esitutkinnan päättämiseen SKRTL 29.2 §:n ja kurinpitorangaistuksen määräämiseen SKRTL 46.2 §:n mukaisesti. Syyksilukevan kurinpitoratkaisun tekemiseen yksinomaan epäillyn tunnustukseen perustuen tulisi kuitenkin suhtautua erittäin varauksellisesti.²⁷⁵

4.1.6 Syyttömyysolettamavirhe

Tapauksen asiakirjoista ilmenee, että menettelyn kohteen syyttömyysolettama on rikottu menettelyssä ennen syyksilukevan ratkaisun tekemistä. Koska rikosasian epäillyn syyttömyysolettama on nimenomaisesti asetettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6. artiklassa ja kansallisesti ETL 4:2:ssä säädetty esitutkintaperiaatteeksi, on siihen kohdistuvia virheitä pidettävä vakavina virheinä sotilaskurinpitomenettelyssä. Samoista syistä virheenä pidetään sitäkin, että syyttömyysolettaman toteutuminen on asiakirjamerkintöjen perusteella joutunut kyseenalaiseksi esimerkiksi kuulustelukysymysten muotoilussa.

4.1.7 Toimivaltuuden ylitysvirhe

Menettelyssä on suoritettu toimenpide, johon suorittajalla ei ole ollut toimivaltaa ainakaan suorittamishetkellä. Toimivaltuuden ylitysvirheeksi katsotaan myös henkilön oikeuksiin tai velvollisuuksiin kohdistuvan toimenpiteen suorittaminen kokonaan tai olennaisilta osin vastoin sitä koskevia nimenomaisia säännöksiä. Virheeksi katsotaan myös sellaisen seuraamuksen määrääminen, johon kurinpitoesimiehellä ei ollut toimivaltaa tai seuraamuksen täytäntöönpanoon ryhtyminen ilman toimivaltuutta. Virheellisyyttä arvioidaan sillä perusteella, miten toimivalta tai menettely on lainsäädännössä tai viranomaisen sisäisissä velvoittavissa määräyksissä määritelty. Ohjeistusten tai suositusten sivuuttamista ei katsota toimivaltuuksien ylitysvirheeksi.

Toimivaltuuden ylitysvirhettä voidaan pitää Suomen perustuslain 2 §:n 3 momentissa säädetyn oikeusvaltioperiaatteen vastaisena ja siksi vakavana virheenä kurinpitomenettelyssä. Luonnollisesti varsinainen toimivaltuuden ylittäminen on menettelyn kohteen oikeusaseman kannalta vakavampaa kuin yksittäisen menettelysäännöksen rikkominen. Koska rikosasian esitutkinta ja siinä käytettävät pakkokeinot ovat nimenomaisesti ja yksityiskohtaisesti säädel-

²⁷⁵ Ks. edellä luvut 2.4 ja 2.5.

ty, voidaan kurinpitomenettelyssä, kuten muissakin summaarisissa rikosprosesseissa, odottaa niiden kaikkien noudattamista, eikä selvityksen hankkimista virheellisellä menettelyllä voida hyväksyä.

4.1.8 Rangaistuksen mittaamisvirhe

Syyksiluetusta teosta on määrätty selvästi seuraamussuositusta tai kyseisen yksikön yleistä ratkaisukäytäntöä ankarampi tai lievempi rangaistus.²⁷⁶ Seuraamuksen mittaamisvirheenä pidetään myös seuraamuksen jättämistä kokonaan määräämättä SKRTL 52.2 §:n perusteella, ellei edellytysten olemassaolo ilmene asiakirjoista. Edelleen seuraamuksen mittaamisvirheenä pidetään koventamis- tai lieventämisperusteiden virheellistä soveltamista tai niiden jättämistä soveltamatta silloin, kun edellytykset tähän olisivat olleet olemassa.

Tätä virheluokkaa sovelletaan kaikkein varovaisimmin. Kurinpitoesimiehellä on seuraamussuosituksen sisältö huomioon otunakin melko runsaasti liikkumavaraa rangaistuksen mittaamisessa ja lain mahdollistama liikkumavara on vielä suurempi.²⁷⁷ Edelleen on huomioitava, että kurinpitoesimiehen voidaan olettaa olevan parhaassa asemassa arvioimaan teon merkitystä kurin ja järjestyksen kannalta ja hänellä on muun ohella mahdollisuus kuulla rangaistua seuraamusharkinnassa. Tutkimuksen otoskoosta johtuen myös yksiköiden ratkaisukäytännöstä on vaikea muodostaa tarkkaa kuvaa. Virheenä voidaan näin ollen pitää vain joko rangaistuksen huomattavaa poikkeamaa seuraamussuosituksesta tai sen selvää poikkeamista yksikön muista vastaavista tapauksista. Tällaisetkin poikkeamat voivat olla hyväksyttäviä, mikäli niihin ilmenee asiakirjoista hyväksyttävä peruste.

Vaikka rangaistuksen mittaamisella onkin välitön vaikutus menettelyn kohteen oikeusasemaan, edellä mainittujen seikkojen perusteella tätä virhetyppiä ei ole pidettävä erityisen vakavana. Vakavaksi virhe tulisi tietysti arvioida ainakin siinä tapauksessa, että kurinpitoesimies ei ole pysynyt asiassa säädetyn harkintavaltansa rajoissa. Tällöin kuitenkin virhe on luokiteltu toimivaltuuden ylitysvirheeksi.

²⁷⁶ Seuraamussuosituksesta ks. edellä luku 3.4.

²⁷⁷ PEOIKOS ohje 303.

4.1.9 Täytäntöönpanovirhe

Määrätty seuraamus on pantu täytäntöön väärin, kuten esimerkiksi ennen päätöksen tulemista täytäntöönpanokelpoiseksi tai täytäntöönpanosta annetun Puolustusvoimien ohjeistuksen vastaisesti.²⁷⁸ Täytäntöönpanon aloittamisen tai loppuunsaattamisen huomattava viivästyminen, jolle ei aineistosta ilmene hyväksyttävää syytä, luokitellaan kuitenkin viivästysvirheeksi. Täytäntöönpanovirheenä pidetään myös sitä, että täytäntöönpanon toteutumista ei asiakirjoista voida todeta. Myös täytäntöönpanosta vastuussa olevan virkamiehen vahvistuksen puuttumisesta täytäntöönpanomerkinnöistä pidetään täytäntöönpanovirheenä, ellei aineistosta muuten ilmene, että seuraamus on tosiasiasa kuitenkin pantu täytäntöön oikein.

Myös mahdollisessa muutoksenhakuprosessissa tapahtuneet virheet luetaan täytäntöönpanovirheiksi. Tällainen virhe on esimerkiksi se, että muutoksenhakuosoitusta ei ole annettu tai ratkaisupyynnön käsittelylle säädettyä menettelyä ei ole noudatettu. Näiden virheiden lukemista täytäntöönpanovirheiksi voidaan kritisoida, koska muutoksenhakumenettely koskee tietysti itse ratkaisua eikä sen täytäntöönpanoa. Tähän ratkaisuun päädyttiin lähinnä siksi, että muutoksenhakumenettelyn virheille ei määritelty omaa luokkaa.²⁷⁹ Mahdollinen muutoksenhakumenettely on päätöksen tekemistä seuraava ja sitä erillinen prosessinvaihe. Menettelyä koskee erillinen sääntely ja ohjeistus, joten jaotteluun päädyttiin lähinnä prosessinäkökulmasta. Täytäntöönpanovirheiden luokalla on siis katettu kaikki kurinpitopäätöksen tekemisen jälkeiset prosessinvaiheet.

Rangaistuksen oikealla täytäntöönpanolla voi olla rangaistun oikeusasemalle yhtä suuri merkitys kuin itse rangaistuksellakin, koska seuraamus saa varsinaisen sisältönsä vasta täytäntöönpanossa. Pahimmillaan täytäntöönpanossa tapahtuvat virheet voivat johtaa rangaistuksen tosiasiallisen merkityksen muuttumiseen, kuten esimerkiksi poistumiskieltoa kurinpitosakoksi muunnettaessa tai vapaudenmenetyksia seuraamuksesta vähennettäessä tapahtuneet virheet. Myös menettelyn kohteiden yhdenvertaisuuden kannalta on ongelmallista, ellei seuraamuksen täytäntöönpano tapahdu kaikkien kohdalla samalla tavalla.

²⁷⁸ PEOIKOS ohje 305.

²⁷⁹ Tällaista erillistä luokkaa ei haluttu määritellä, koska tulosten vertailtavuus aiempiin tutkimuksiin haluttiin säilyttää. Myös Kärjen ja Rehulan tutkimuksissa kaikki kurinpitokratkaisun tekohetken jälkeiset virrehavainnot on luokiteltu johonkin neljästä täytäntöönpanovirheluokasta.

Vaikka täytäntöönpanovirheet näin ollen ovatkin merkityksellisiä, ei niitä kuitenkaan ole tässä tutkimuksessa luokiteltu vakaviksi virheiksi. Tähän ratkaisuun päädyttiin lähinnä tapausaineiston täytäntöönpanovirheiden luonteen perusteella. Aineistossa todettujen täytäntöönpanovirheiden vaikutus rangaistun oikeusasemaan oli varsin vähäinen, käytännössä korkeintaan yhden poistumiskieltovuorokauden suuruinen.²⁸⁰

4.1.10 Kuulemisvirhe

Epäillylle tai asianomistajalle ei ole varattu SKRTL 34 §:ssä tarkoitettua tilaisuutta tulla kuulluksi tai kuulemista ei ole toteutettu sitä koskevien säännösten tai Puolustusvoimien ohjeistuksen mukaisesti. Kuulemisvirhe oli myös SKRTL 51 §:ssä tarkoitettun kuulemisen toteuttamatta jättäminen, mikäli sen perustelut eivät ilmene asiakirjoista tai perustelujen merkitystä ei asiakirjojen perusteella voida arvioida.

Kuten aiempaan on todettu, menettelyn kohteen tosiasiallinen mahdollisuus tulla kuulluksi ainakin kerran menettelyn aikana on kurinpitomenettelyssä korostunut menettelyn kirjallisen käsittelyn ja summaarisen luonteen takia. Kuuleminen on merkityksellinen myös kurinpitoesimiehen arvioissa teon merkitystä sotilaalliselle kurille ja järjestykselle. Toisaalta menettelyn kohdetta käytännössä aina kuulustellaan esitutkinnassa, jolloin hänellä on mahdollisuus tuoda esiin merkityksellisiksi katsomiaan seikkoja. Useissa tapauksissa kuulemisilla tuskin myöskään olisi asian lopputuloksen kannalta konkreettista merkitystä. Edelleen rangaistulla on joka tapauksessa muutoksenhakumahdollisuus seuraamuksesta. Muutoksenhakumenettelyyn turvautumisen voisi ehkä ajatella olevan luontevaa erityisesti silloin, kun rangaistu kokee että hänellä olisi ollut asiaan merkityksellistä lausuttavaa mutta hänellä ei ole ollut mahdollisuutta tuoda sitä esiin. Näin ollen kuulemisvirheen voidaan katsoa kohdistuvan pääasiassa kurinpitomenettelyn sisäiseen sääntelyyn, eikä kuulemisvirheitä siksi ole katsottu luonteeltaan vakaviksi.

²⁸⁰ Tämän virheluokan vakavuuden määrittely tehtiin siis vasta tapausaineiston käsittelyn jälkeen siitä tehtyjen havaintojen perusteella, toisin kuin kriteeristön muodostaminen muuten.

4.2 Tapausaineiston rakenne ja sisältö

4.2.1 Tapausaineiston muodostaminen

Valitun tutkimusmenetelmän ja tutkimuksen rajausten määrittelemällä tavalla tutkimusaineisto muodostettiin kolmen Maavoimien joukko-osaston ja yhden Rajavartiolaitoksen hallintoyksikön kurinpitoasiakirjoista. Tutkimusaineistoksi pyydettiin kunkin joukko-osaston kahdesta eri perusyksiköstä vuoden 2015 järjestyksessään 20 ensimmäistä kurinpitotarkaisua, niitä koskevat esitutkintapöytäkirjat sekä muutoksenhakumenettelyjen asiakirja-aineisto.²⁸¹ Lisäksi kohteena olevista joukko-osastoista pyydettiin kaikki ylempien kurinpitoesimiesten eli joukkoyksiköiden komentajien ja joukko-osaston komentajan tekemät kurinpitotarkaisut sekä niistä vastaavat aineistot. Ylempien kurinpitoesimiesten tekemistä kurinpitopäätöksistä aineistoon sisällytettiin jokaisesta joukko-osastosta aikajärjestyksessä 10 ensimmäistä joukko-osaston komentajan ja vastaavasti 10 ensimmäistä joukkoyksiköiden komentajien tekemistä kurinpitotarkaisuja.²⁸² Vaihtoehtoinen menetelmä paremman kattavuuden saavuttamiseen olisi voinut olla esimerkiksi kaikkien tietyn numeroisten kurinpitotarkaisujen ottaminen aineistoon kaikista menettelyä soveltavista yksiköistä, mutta tällöin aineisto olisi hyvin hajanainen ja käytännössä vaikeasti saatavissa.

Aineistopyyntö käsitti yhtäläillä sekä varusmiehiä että henkilökuntaa koskevat tapaukset. Henkilökuntaa koskevien tapausten sattuminen otokseen oli näin ollen täysin satunnaista, jossaan perusyksiköissä henkilökuntaa koskevia kurinpitoasioita ei käytännössä käsitellä.²⁸³ Tällä tavoin otoskooksi ennakoitiin muodostuvan yhteensä 220.²⁸⁴ Joukko-osastoista pyydettiin myös kertyneet esitutkinta-aineistot niistä tapauksista, joissa kurinpitoesimies on SKRTL 30 §:n perusteella lopettanut jo aloitetun esitutkinnan sekä niistä tapauksista, joissa esitutkinta-aineistoa ei ole toimitettu syyttäjälle SOL 14.2 §:n tai SOL 14.3 §:n perusteella.²⁸⁵

²⁸¹ Tutkimuksen kohteena olevat joukko-osastot oli pyynnössä yksilöity, mutta ne saivat itse ratkaista aineistoon sisällytettävät perusyksiköt. Tutkimukseen sisältyneessä Rajavartiolaitoksen hallintoyksikössä on vain yksi varusmieskoulutusta antava perusyksikkö.

²⁸² Ylempien kurinpitomiesten ratkaisemien tapausten aineistoon ei kuitenkaan sisällytetty sellaisia tapauksia, jotka jo sisältyivät perusyksiköiden aineistoon ts. niitä perusyksiköitten kurinpitotarkaisuja, jotka oli perusyksiköstä siirretty ylempien kurinpitoesimiehen käsiteltäväksi.

²⁸³ Ks. edellä luvut 3.2. ja 3.5.1.

²⁸⁴ Ennakolta tosin tiedettiin, että kokonaismäärä jäänee jonkin verran pienemmäksi koska kaikissa esitetyllä tavalla muodostetuissa ryhmissä ei todennäköisesti olisi kertynyt 20 tapausta vuoden 2015 aikana.

²⁸⁵ Aineistopyyntö esitettiin Maavoimien ja Rajavartiolaitoksen esikunnille. Aineiston keruu käytännössä toteutettiin joukko-osastoissa siellä arkistoidusta asiakirja-aineistosta.

Sekä Kärjen että Rehulan tutkimuksissa tapausaineisto edustaa yhden joukko-osaston soveltamiskäytäntöä. Tätä voidaan pitää ongelmana tulosten yleistettävyyden kannalta, kun arvioidaan sotilaskurinpitomenettelyn laatua sen koko soveltamisympäristössä. Menettelyn sisäinen kontrolli ja ohjaus erityisesti käytännön toimenpiteiden tasolla ovat joukko-osastokohtaisia.²⁸⁶ Ylempien johtoportaiden valvonta ja siitä mahdollisesti aiheutuvat toimenpiteet kohdentuvat sotilashallinnossa joukko-osastoille toimeenpantaviksi. Lisäksi joukko-osastolla on mahdollisuuksia vaikuttaa kurinpitomenettelyn toteutumiseen esimerkiksi kouluttamalla henkilöstöään, käskemällä erityistoimenpiteitä tai tehostamalla kurinpitoasioiden valvontaa. Kun tutkimuksen tavoite on tarkastella kurinpitomenettelyn soveltamiskäytännössä yleisesti toteutuvaa laatua, on tapausaineisto välttämätöntä kerätä siten että siihen sisältyy useampia joukko-osastoja.²⁸⁷ Vaikka kaikkien joukko-osastojen käsittely ei ole mahdollista, on useammasta joukko-osastosta kootun aineiston perusteella mahdollista vähintäänkin tiedostaa mahdollisten joukko-osastokohtaisten erojen olemassaolo ja suuruusluokka havaintoja yleistettäessä.

Tulosten yleistettävyyden kannalta on huomioitava myös se, että menettelyn sisäinen kontrolli ja raportointi on organisoitu puolustushaaroittain.²⁸⁸ Tapausaineiston otanta päädyttiin kohdistamaan kokonaisuudessaan Maavoimiin, koska siellä kurinpitomenettelyjä toteutuu vuosittain selvästi eniten. Jotta tutkimukseen muodostettu otos olisi kuvannut menettelyä sen koko laajuudessa, olisi aineistoa tullut kerätä myös Meri- ja Ilmavoimista.²⁸⁹ Näistä puolustushaaroista ei kuitenkaan tapausaineistoa kerätty, jolloin kohtuullisella otoskoolla mahdollistettiin myös joukko-osastojen ja perusyksiköiden välinen vertailu. Menettelysäännökset tai menettelyä koskeva Puolustusvoimien ohjeistus eivät myöskään ole puolustushaarasta riippuvaisia, joten puolustushaaralla ei sinällään pitäisi olla merkitystä menettelyn toteutuvaan laatuun.²⁹⁰ Myös puolustushaarojen soveltamiskäytäntöön kohdistuva kontrolli ja ohjaus tapahtuvat joukko-osastojen kautta, joten joukko-osaston rooli menettelyn laadun kannalta on suurempi. Menettelyn soveltamiskentän laajuuden huomioimiseksi otanta kohdistettiin myös Rajavartiolaitok-

²⁸⁶ Ks. edellä luku 3.7.

²⁸⁷ Myös menettelyn sisäisessä kontrollissa on todettu joukko-osastojen välisten erojen olemassaolo, ks. MAAVE kertomus MK17924, s. 4-5. ILMAVE kertomus CK9095, s. 4. MERIVE kertomus DK6404, s. 2-3.

²⁸⁸ Kunkin puolustushaaran esikunnassa tätä tehtävää hoitaa oikeudellinen sektori.

²⁸⁹ Tarkalleen ottaen aineistossa tulisi huomioida kaikki organisaatiot joissa on sotilasrikossäännösten soveltamisalaan kuuluvaa henkilöstöä kuten esim. Pääesikunta sen alaisine laitoksineen sekä kriisinhallintapalvelus.

²⁹⁰ Puolustusvoimien kurinpitomenettelystä antama ohjeistus tulee sotilaskäskynä myös Rajavartiolaitoksessa sovellettavaksi. Ks. RVLPAK A.4.

seen, jonka voidaan hallinnollisesti katsoa olevan kaikkein etäisin muista puolustushaaroista ja jossa kurinpitomenettelyjä vuosittain käsitellään selvästi vähiten.²⁹¹

Edellä kuvatulla tavalla muodostettu aineisto mahdollistaa menettelyn laadun jossain määrin yleisemmän tarkastelun kuin aiemmassa Kärjen ja Rehulan tutkimuksissa, koska tulokset ovat paremmin yleistettävissä. Kuten todettua, aineiston perusteella voidaan myös tarkastella menettelyn toteutuvan laadun eroja joukko-osastojen ja perusyksiköiden välillä. On tietysti todettava, että otoskoon rajallisuudesta johtuen tällaiseen vertailuun tulee suhtautua riittävällä varauksella. Otoksen muodostamistavasta johtuen yksittäisen otantaan sattuneen kurinpitoesimiehen tekemien kurinpitotarkastusten ja hänen johdossaan tehtyjen esitutkimusraporttien merkitys on korostunut. Tästä syystä tutkimuksessa ei myöskään nimetä joukko-osastoja tai perusyksiköitä, joihin otanta on kohdistunut. Joukko-osastot on tutkimusraportissa yksilöity nimeämällä ne A, B, C ja D sekä perusyksiköt lisämerkinnällä 1 ja 2. Lisämerkinnällä 0 tarkoitetaan joukkoyksiköiden tai joukko-osaston komentajan tekemiä kurinpitotarkastuksia.²⁹²

Varsinaisen tapausaineiston lisäksi aineistopyyntö käsitti puolustushaaraesikuntien ja otokseen valittujen joukko-osastojen sotilaskurinpitomenettelystä yleisesti tai jollekin alaiselleen joukolle erityisesti antamat erilliset määräykset ja ohjeet vuodelta 2015. Tällaisia ei kuitenkaan käyttöön saadun tutkimusaineiston perustella ollut. Aineistopyyntöön sisällytettiin myös joukko-osastojen SKRTL 124 §:n ja 125 §:n mukaisesta valvonnasta kertynyt asiakirja-aineisto. Käytännössä tämä tarkoittaa joukko-osastojen komentajien ja puolustushaarojen komentajien tarkastusten tuloksista laadittuja tarkastuskertomuksia. Tarkastuskertomuksista on tutkimuksessa selvitetty, millä tavoin yksittäisissä kurinpitotapauksissa esiintyvät virheet ovat tulleet huomioiksi menettelyn sisäisessä kontrollissa ja mikä merkitys niille on annettu. Näitä havaintoja ei tutkimuksessa ole yksityiskohtaisesti tilastoitu, koska tarkastuskertomuk-

²⁹¹ Vaikka Rajavartiolaitoksen hallintoyksiköillä onkin sotilaallisessa katsannossa joukko-osaston tehtävät ja ne rinnastuvat Puolustusvoimien joukko-osastoihin, poikkeaa niiden organisointi varsin paljon Puolustusvoimien joukko-osastoista. Rajavartiolaitoksen hallintoyksiköissä ei mm. ole lainkaan joukkoyksiköitä eikä sitä vastaavaa organisaatiotasoa. Varusmieskoulutusta annetaan vain kolmessa Rajavartiolaitoksen kahdeksasta hallintoyksiköstä ja näissäkin on vain yksi varusmieskoulutusta antava perusyksikkö.

²⁹² Joukko-osastojen ja perusyksiköiden yksilöinti on luonnollisesti Maavoimien ja Rajavartiolaitoksen esikuntien tiedossa, koska aineisto on näiden suostumuksella ja toimenpiteillä hankittu. On tarpeen korostaa, että tutkimuksen tarkoitus ei ole ollut arvioida kyseisten joukko-osastojen tai perusyksiköiden taikka niiden henkilöstön toimia, vaan kurinpitomenettelyä yleisesti.

sisä esitetyt havainnot usein kohdistuvat useampiin yksittäistapauksiin niitä erikseen yksilöimättä.²⁹³

4.2.2 Tapausaineiston käsittely

Maavoimat ja Rajavartiolaitos toimittivat niille osoitetun aineistopyynnön mukaisen aineiston. Yhteensä tutkimusaineisto muodostui 185 kurinpitotarkastuksesta ja niiden asiakirja-aineistosta (Taulukko 1). Tapausaineistoon sisältyi vain 8 kurinpitomenettelyä, joissa menettelyn kohteena oli ollut muu kuin asevelvollisuuttaan suorittava sotilas. Tämä vastaa käsitystä siitä, että kurinpitomenettely on käytännössä pääosin varusmiehiin kohdistuvaa.²⁹⁴

Yksikkö	Menettelyjä kpl	Sot.lkm. lausunto kpl	Menettelyn kohde	
			Henk.kunta	Varusmies
A1	20	14	0	20
A2	20	5	0	20
A0	20	19	0	20
B1	20	16	0	20
B2	20	10	0	20
B0	20	20	4	16
C1	18	7	0	18
C0	4	4	1	3
D1	13	13	0	13
D2	20	6	0	20
D0	10	8	3	7
Yhteensä	185	122	8	177

Taulukko 1. Tapausaineistoon sisältyvien kurinpitotarkastusten ja niissä hankittujen sotilaslakimiehen lausuntojen jakautuminen joukko-osastoittain ja yksiköittäin.

Tapausaineistoon kohdistuneessa analyysissä jokainen kurinpitotarkastus ja kaikki siihen liittyvät asiakirjat tarkasteltiin yksityiskohtaisesti. Analyysi tehtiin yksityiskohtaisemmin kuin joukko-osastojen SKRTL 124 §:n mukaisissa määräaikaistarkastuksissa tavanomaisesti tehdään.²⁹⁵ Kaikki todetut poikkeamat menettelyä ja siinä syntyviä asiakirjoja koskevista sään-

²⁹³ Rajavartiolaitoksen esikunnan tarkastuskertomuksessa kaikki tarkastushavainnot olivat yksilöitävissä siihen kurinpitotarkastukseen jota ne koskivat. Maavoimien esikunnan tarkastuskertomusten perusteella tämä olisi ollut mahdollista vain muutamissa esimerkitapauksissa. Tämä johtunee luonnollisesti kurinpitotarkastusten lukumäärästä.

²⁹⁴ Ks. edellä luku 1.3.

²⁹⁵ Aineiston perusteella todettiin myös, että joukko-osastojen tarkastusten sisällössä ja toteuttamistavassa on eroja joukko-osastojen välillä. Tämä johtunee siitä, että tarkastuksen sisältöä ja toteutustapaa ei ole tarkoin määritelty. Samoin eroja on siinä, miten tarkastushavainnot oli raportoitu.

nöksistä ja ohjeistuksesta huomioitiin poikkeamahavaintona. Mikäli poikkeamahavainnon katsottiin olevan kurinpitomenettelyn laadun kannalta merkityksellinen, tilastoitiin se virrehavainnoksi ja sijoitettiin tutkimusta varten muodostettuun virhetyyppiluokitteluun.²⁹⁶ Kurinpitotapauksesta tehdyt virrehavainnot merkittiin käytössä olleisiin asiakirjoihin ja taulukoitiin erikseen tapausnumeroittain.²⁹⁷ Edelleen kunkin tapauksen aineistosta tehtyjä virrehavaintoja verrattiin kyseisen joukko-osaston komentajan ja puolustushaaraesikunnan tarkastuskertomusten sisältöön. Virrehavainnoista ja muista tehdyistä huomioista koottiin taulukko, josta ilmeni kunkin otokseen sisältyneen kurinpitoasian yksityiskohtaiset tiedot ja tutkimushavainnot.²⁹⁸ Taulukko mahdollisti virrehavaintojen määrien ja tyyppien analysoinnin koko aineistossa sekä niiden vertailun joukko-osastojen ja perusyksiköiden välillä. Tutkimustuloksina esitettävät johtopäätökset kurinpitomenettelyn laadusta perustuvat tähän analyysiin.

4.2.3 Havaintoja tapausaineiston rakenteesta

Käyttöön saadussa aineistossa oli joitakin puutteita suhteessa aineistopyyntöön. Joukko-osaston B toisen perusyksikön (B2) aineistosta puuttui yksi kurinpitotarkaus, jonka sijasta otokseen sisällytettiin saman yksikön järjestyksessään seuraava kurinpitotarkaus aineistoi-
neen. Joukko-osaston C kokoonpanon mukaisessa ainoassa perusyksikössä (C1) oli vuonna 2015 tehty 18 kurinpitotarkausa, joten sen otoskoko on pienempi, mutta toisaalta kattava. Samoin joukko-osaston D toisen perusyksikön (D2) aineisto käsitti vain 13 kurinpitotarkausa. Tämä oli harmillista, koska joukko-osastossa D kuitenkin olisi ollut useita sellaisiakin perusyksiköitä, joissa vuonna 2015 oli tehty yli 20 kurinpitotarkausa. Edelleen joukko-osaston D aineistoon ei sisällynyt viiden erillisen tapauksen esitutkinta-aineistoja eli näistä käytettävissä oli ainoastaan kurinpitopäätösasiakirjat. Puutteista kaksi liittyi ylempien kurinpitoesimiesten tekemiin kurinpitopäätöksiin (D0) ja kolme toisessa yksikössä (D2) tehtyihin kurinpitopäätöksiin. Edellä mainittujen puutteiden lisäksi on todennäköistä, että muutamien

²⁹⁶ Poikkeamahavaintojen arviointiperusteet ja virheluokittelu on selostettu edellä luvussa 4.1.

²⁹⁷ Aineisto merkintöineen on työn tekijän hallussa siihen saakka, kunnes tutkimusraportti on julkaistu. Tämän jälkeen, kuitenkin viimeistään 1.1.2018, aineisto on tutkimusluvan ehtojen mukaisesti tuhottava. Kurinpitopäätösten alkuperäinen asiakirja-aineisto ja niihin liittyvä esitutkinta-aineisto on tietysti edelleen olemassa tutkimuksen kohteena olleissa joukko-osastoissa. Tiedot kurinpitotarkausista poistetaan kuitenkin kurinpitorekisteristä SKRTL 120 §:n mukaisesti joko kolmen tai viiden vuoden kuluttua ratkaisun tekemisestä. Esitutkinta-aineistoja säilyttämistä ei ole nimenomaisesti ohjeistettu, mutta niitä tulisi säilyttää joukko-osastossa kuten muitakin viranomaisen asiakirjoja.

²⁹⁸ Taulukkoon eriteltyjä tietoja olivat: kurinpitotarkausun numero, esitutkintapöytäkirjan numero, joukko-osasto, perusyksikkö, menettelyn kohde (varusmies tai henkilökuntaan kuuluva), menettelyn lopputulos, tieto sotilaslakimiehen lausunnosta, tieto mahdollisesta muutoksenhausta, virrehavainnot luokiteltuna virhetyypeittäin, tieto virrehavaintojen huomioimisesta joukko-osaston tarkastuskertomuksessa sekä mahdolliset erityishavainnot tapauksesta.

erillisten tapausten aineistosta puuttui yksittäisiä sivuja tai aineistoon sisältyviä asiakirjoja.²⁹⁹ Näistä aineistoltaan vajavaisista tapauksista kuitenkin sisällytettiin otokseen kaikki ne asiakirjat jotka olivat saatavissa. Puutteilla tuskin on oleellista merkitystä suhteutettuna aineiston kokonaismäärään, mutta asia tulee huomioida etenkin yksikköön D2 liittyviä tuloksia arvioitaessa.

Käytettävissä olleen tutkimusaineiston perusteella ei ole voitu varmistua siitä, että tutkimusaineistoon ovat varmasti sisältyneet kaikki otokseen valikoituneiden kurinpitotapausten asiakirjat. Tämä johtuu ensisijaisesti siitä, että kurinpitopäätösten esitutkintapöytäkirjoihin ei pääsääntöisesti sisältynyt sisällysluettelo tai muuta selvitystä mistä yksiselitteisesti voisi todeta, mitä asiakirjoja esitutkintapöytäkirjaan sisältyy.³⁰⁰ Vaikka ETL:ssa ei nimenomaisesti edellytetä esitutkintapöytäkirjalta sisällysluettelo, sen puuttuminen on ongelmallista menettelyn sisäistä kontrollia ja muuta jälkikäteen tapahtuvaa arviointia ajatellen.³⁰¹ Myös sotilaskurinpitomenettelyn kirjallinen luonne puoltaisi siihen kuuluvan aineiston täsmällistä yksilöintiä.³⁰²

Yleisesti aineiston perusteella voi todeta, että kurinpitoasioita oli käsitelty esitutkinnassa erittäin suppeasti ja kohtalaisen muodollisesti. Käsittelyn suppeus ilmeni esitutkinnassa hankitun selvityksen määrässä; hyvin usein aineiston muodosti pelkkä rikoksesta epäillyn kuulustelupöytäkirja. Myös kuulustelut olivat sisällöltään varsin suppeita. Usein asiaa oli selvitetty vain yhdellä tai muutamalla kysymyksellä. Kysymykset ja vastaukset oli kirjattu lyhyesti ja tapahtumankulkua sekä varsinkin tapauksen olosuhteita oli niiden perusteella vaikea hahmottaa.³⁰³ Esitutkinta-aineistossa ei myöskään yleensä ollut muuta asiaan liittyvää selvitystä, kuten esimerkiksi asiakirjakopioita. Tapausaineistossa ei ollut yhtään tapausta, jonka käsittelyyn avustaja olisi osallistunut.

Kaikissa tapauksissa oli käytetty menettelyä varten käyttöön muotoiltuja vakiomuotoisia lomakkeita. Lomakkeiden sisältö oli kirjattu tapauksesta toiseen varsin samanlaisena hieman

²⁹⁹ Tämä oli pääteltävissä ko. tapausten muiden asiakirjojen perusteella. Yhteensä tällaisia tapauksia oli suurella todennäköisyydellä kuusi, mutta mahdollisesti enemmänkin.

³⁰⁰ Poikkeuksen tähän muodostivat ne tapaukset, joissa esitutkintapöytäkirja oli tehty poliisiyksikössä tai rajavartioston rikostutkintayksikössä.

³⁰¹ Sisällysluettelo on huomioitu mm. poliisin esitutkintapöytäkirjan rakennetta ja sisältöä koskevassa ohjeistuksessa, ks. Poliisihallituksen ohje 2020/2013/5229.

³⁰² Osassa joukko-osaston A tapauksia oli epäillyn kuulustelupöytäkirjaan kirjattu luettelo muista esitutkinta-aineistoon sisältyvistä asiakirjoista. Tämäkään tapa ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen mm. sivumäärien puuttumisen takia.

³⁰³ Kuulustelut olivat yleensä yhtälailla suppeita silloinkin kun rikoksesta epäillyn kuulustelupöytäkirja oli ainoa asiasta esitutkinnassa hankittu selvitys.

tapaustyyppistä riippuen. Esimerkiksi epäillyn kuulustelupöytäkirjan sisältö tietyissä rikosnimikkeissä toistui usein niin perusyksiköissä kuin joukko-osastossa sanasta sanaan samanlaisena. Lomakkeet on tietysti pyrittykin muotoilemaan siten, että niitä käytettäessä prosessin edellyttämät asiat tulevat huomioiduksi ja virheen mahdollisuuksien määrä vähenisi. Tästä kuitenkin voi seurata myös se, että toimijoiden huomio kiinnittyy merkintöjen tekemiseen ja muotoon eikä niiden tarkoittamaan sisältöön. Myös merkintöjen tekemisen vaivattomuus ja niiden siirtäminen sähköisesti toisesta tapauksesta toiseen voivat johtaa niiden tosiasiallisen sisällön vesittymiseen.³⁰⁴

Aineistoon ei sisällynyt yhtään tapausta, jossa esitutkinta olisi jätetty toimittamatta tai lopetettu SKRTL 30 §:n perusteella. Kuten edellä luvussa 2.3 on todettu, tulisi näistä tapauksista kirjata esitutkinnan päätös, jolloin niidenkin oikeellisuus olisi jälkikäteen arvioitavissa. On tietysti aivan mahdollista, että otokseen ei tällaisia tapauksia sattunut, vaikkakin tältä osin aineistopyyntö oli laajempi kuin pelkästään arkistoitavaa kurinpitotarkaisuaineistoa koskeva aineistopyyntö.³⁰⁵ Asiaan on syytä kiinnittää erityistä huomiota siksi, että kurinpitoesimies käyttää soveltamisen suhteen harkintavaltaa.³⁰⁶ Soveltamisen tulisi perustua nimenomaan asian merkitykseen kurin ja järjestyksen kannalta sekä siihen, miten epäilty on tähän suhtautunut. Mikäli säännöstä sovellettaisiin esimerkiksi tapauksen epäselvyyden tai käsittelyn vaatiman työmäärän perusteella, eivät menettelyn kohteet ole yhdenvertaisessa asemassa. Soveltamisperusteiden arviointi puolestaan on mahdotonta, ellei esitutkintapäätöstä ole perusteltu ja dokumentoitu.

4.2.4 Havaintoja sotilaslakimiehen lausunnoista

Sotilaslakimiehen lausunto kurinpitopäätöksen tueksi oli pyydetty kahdessa kolmasosassa tapauksia.³⁰⁷ Lausunnon pyytämisessä oli eroja yksiköiden välillä kurinpitoesimiehen omaksumasta toimintatavasta riippuen. Niissä yksiköissä joissa lausuntoa ei kaikissa tapauksissa ollut pyydetty, oli kurinpitoesimies oman harkintansa perusteella arvioinut lausunnon hank-

³⁰⁴ Jälkikäteen asiakirjojen perusteella tätä on tietysti jokseenkin mahdotonta selvittää. Kyseenalaisena voidaan kuitenkin pitää esimerkiksi tilannetta, jossa rikoksesta epäillyn kuulustelu on kestänyt kolmesta viiteen minuuttia. Näissäkään tapauksissa asiakirjojen perusteella ei varmuudella voida sanoa, onko kuulustelutilaisuuksien kesto kokonaisuutena todella ollut näin lyhyt, vai onko tutkija tarkoittanut merkinnällä ehkä pelkästään kuulustelukertomuksen kirjaamiseen käytettyä aikaa, mihin em. aika olisi voinut kyseisissä tapauksissa riittääkin.

³⁰⁵ Aineistopyyntö kohdistui siis myös sellaisiin esitutkinta-aineistoihin, joiden perusteella ei arkistoitavaa kurinpitotarkaisua ollut syntynyt.

³⁰⁶ Asiaan on kiinnitetty huomiota myös lainvalmistelutöissä, ks. HE 30/2013 vp s. 52.

³⁰⁷ Ks. edellä taulukko 1.

kimisen tarpeettomaksi tapausten selvyiden takia.³⁰⁸ Aineistoista tehdyt havainnot vastasivat kurinpitoesimiehen kyseisissä tapauksissa tekemää arviota; menettelyn lopputulos olisi suurella todennäköisyydellä ollut sama vaikka lausunto olisi pyydettykin. Lausunnon hankkiminen sinällään ei myöskään poista menettelyssä mahdollisesti tapahtuvia virheitä, koska niiden arviointi ei sotilaslakimiehen lausuntoon sisälly ja itse kurinpitopäätös tehdään vasta lausunnon jälkeen. Toisaalta kurinpitoesimies voi lausuntopyynnön yhteydessä neuvotella käsiteltävästä asiasta sotilaslakimiehen kanssa laajemminkin, mikä tietysti voi entisestään ehkäistä virheiden syntymistä prosessissa. Tämä näkökulma sisältyi puolustushaaraesikuntien vuoden 2015 tarkastuskertomuksiin ja erityisesti Rajavartiolaitoksen esikunta oli sitä voimakkaasti painottanut. Joukko-osastojen tarkastuskertomuksissa puolestaan oli sotilaslakimiehen lausunnoista kiinnitetty huomiota lähinnä ohjeistuksen mukaisten merkintöjen tekemiseen asiakirjoihin silloin, kun lausuntoa ei ole pyydetty. Joukko-osastot eivät siis varsinaisesti olleet korostaneet lausunnon hankkimisen merkitystä tai ohjanneet perusyksiköitään siihen.

Silloin kun sotilaslakimiehen lausuntoa oli pyydetty, oli kurinpitopäätös kahta tapausta lukuun ottamatta myös tehty lausunnon mukaisesti. Eräässä tapauksessa lausunnossa mainittua korottavaa perustetta ei todennäköisesti epähuomiossa ollut sovellettu kurinpitopäätöksessä. Toisessa tapauksessa puolestaan kurinpitopäätöksessä oli jätetty syyksilukematta toinen kahdesta esitutkinnassa selvitetystä luvattomasta poissaolosta, vaikka sotilaslakimiehen lausunnon mukaan molemmissa olisi voitu tehdä syyksilukeva kurinpitopäätös. Aineistosta ei selviä, onko poikkeaminen tapahtunut kurinpitoesimiehen huolimattomuudesta vai onko hän tulkinut näyttöä eri tavoin kuin sotilaslakimies.³⁰⁹

Sotilaslakimiehen lausunnon hankkiminen on yksi työvaihe menettelyssä, joka työllistää tutkijaa tai kurinpitoesimiestä ja saattaa jonkin verran viivästyttää menettelyä. Puolustushaaraesikunnat ovat kuitenkin tarkastuskertomuksissaan todenneet, että lausunnon saa yleensä jo samana päivänä tai poikkeustapauksissakin muutaman päivän kuluessa. Vaikka SKRTL 33 §:n sanamuoto mahdollistaa myös lausunnon pyytämättä jättämisen, voi menettelyn laadun kannalta pitää tärkeämpänä lausunnon hankkimisen etuja kuin siitä aiheutuvaa viivästystä ja työmäärää. Näin ollen sotilaslakimiehen lausunnon hankkimista voi pitää yhtenä keinona parantaa menettelyn toteutuvaa laatua.

³⁰⁸ Tavallisimmin kyse oli luvattomasta poissaolosta, jonka käsittely kurinpitomenettelyssä on yleensä varsin yksinkertaista ja selkeää.

³⁰⁹ Tapaustietojen perusteella kyseinen toinenkin rikos olisi voitu lukea syyksi, vaikkakaan epäilty ei syyllisyyttään siihen ollut myöntänyt.

4.2.5 Havaintoja kurinpitomenettelyjen lopputuloksista

Valtaosassa aineistoon sisältyneissä tapauksissa asian oli ratkaissut sama kurinpitoesimies, joka oli päättänyt menettelyn aloittamisesta (Taulukko 2). Kurinpitoratkaisujen arkistointitavan mukaisesti kurinpitoratkaisu kohdistuu perusyksikölle silloin kun menettely on aloitettu perusyksikössä, vaikka kurinpitoesimies siirtäisikin asian ylemmän kurinpitoesimiehen käsiteltäväksi. Aineistossa siirron syynä oli lähes aina se, että seuraamussuositus edellytti teosta ankarampaa rangaistusta kuin mihin perusyksikön päälliköllä on toimivalta. Toisaalta osan perusyksiköissä tapahtuneista rikoksista oli ylempi esimies ottanut suoraan käsiteltäväkseen, jolloin ylempi kurinpitoesimies oli myös toiminut tapauksessa tutkinnanjohtajana. Tällöin kurinpitoratkaisu kohdentuu joukkoyksikössä tai joukko-osastossa tehdyksi.³¹⁰ Näissä tapauksissa oli todennäköisimmin katsottu jo ennen menettelyn käynnistämistä, että ratkaisu tulee joka tapauksessa ylemmän kurinpitoesimiehen tehtäväksi. Eräässä tapauksessa tosin ylempi kurinpitoesimies oli ottanut asian käsiteltäväkseen siksi, että oli arvioinut tapauksen luonteen ja sen edellyttämän tavanomaista vaativamman esitutkinnan tätä edellyttävän.

Yksikkö (tapausten lkm)	Rangaistus määrätty					
	Sama esimies	Ylempi esimies	Syyttäjälle	Ei rangaistua	Vapauttava	Muutoksenhakuja
A1 (20)	19	1	0	0	0	2
A2 (20)	18	1	0	1	0	0
A0 (20)	20	0	0	0	0	0
B1 (20)	12	5	3	0	0	0
B2 (20)	4	7	9	0	0	0
B0 (20)	5	15	0	0	0	0
C1 (18)	16	0	0	0	2	0
C0 (4)	4	0	0	0	0	0
D1 (13)	12	1	0	0	0	0
D2 (20)	15	5	0	0	0	0
D0 (10)	6	4	0	0	0	0
Yhteensä	131	39	12	1	2	2

Taulukko 2. Tapausaineistoon sisältyneiden kurinpitoratkaisujen lopputulos, ratkaisun tekijä ja muutoksenhakumenettelyjen lukumäärät yksiköittäin ja joukko-osastoittain.

Otokseen sisältyneistä kurinpitotapauksista syyteharkintaan siirrettiin melko monta tapausta. Kaikki syyttäjälle siirretyt tapaukset olivat saman joukko-osaston aineistossa. Kyseessä oli

³¹⁰ Tässä työssä nämä tapaukset siis sisältyvät ylempien kurinpitoesimiesten tekemiin ratkaisuihin.

joukko samantyyppisiä tapauksia, joissa asevelvollinen oli jättänyt saapumatta palvelukseen hänelle määrättyä palvelusaikana ja saapunut palvelupaikkaansa huomattavan pitkän poissaolon jälkeen.³¹¹ Tapausten esitutkinta oli toimitettu joukko-osastossa ja asian käsittely siirretty syyttäjälle joukko-osaston komentajan päätöksellä. Menettely sinällään on täysin mahdollinen ja vastaa myös seuraamussuosituksista. Kyseistä menettelyä oli myös sovellettu joukko-osastossa B yhdenmukaisesti tämän laatuissa tapauksissa. Toisaalta joukko-osastoissa C ja D oli muutamissa vastaaventyypisissä tapauksissa päädytty asian ratkaisemiseen kuripitomenettelyssä määrättyllä kurinpitosakolla. Tämäkin menettelytapa on yhtäläillä mahdollinen. Käytäntö joukko-osastoissa on siis tällaisissa tapauksissa ollut erilainen. Kyseisissä tapauksissa käräjäoikeuden teoista tuomitsemat sakkorangaistukset vaikuttavat olleen jonkin verran ankarampia kuin kurinpitomenettelyssä määrätty kurinpitosakot, mitä tietysti voidaan pitää yhdenvertaisuuden suhteen ongelmallisena.³¹²

4.2.6 Havaintoja syyllisyyskysymyksestä ja prosessiratkaisuista

Aineistossa huomionarvoista on se, että ainoastaan yhdessä tapauksessa kurinpitoesimies on käyttänyt SKRTL 52.2 §:n mukaista harkintavaltaansa jättää seuraamus määräämättä, vaikka tekijän katsotaankin syyllistyneen rikokseen.³¹³ Vapauttava kurinpitopäätös oli puolestaan tehty kahdessa tapauksessa, kun toimitetun esitutkinnan perusteella epäiltyjen ei katsottu syyllistyneen rikokseen. Tulosten perusteella sotilaskurinpitoasiana käynnistynyt esitutkinta johti siis lähes poikkeuksetta rangaistukseen. Kuten luvussa 2.5 on todettu, ei syyllisyyskysymystä tulisi pitää selvitettyinä yksinomaan sillä perusteella, että asia soveltuu kurinpitomenettelyssä ratkaistavaksi.

Tässä suhteessa huomio tulee kiinnittää erityisesti siihen, mikä merkitys epäillyn tunnustamiselle syyllisyyskysymystä arvioitaessa annetaan.³¹⁴ ETL 7:10:n mukaisesti ennen kuulustelua epäillylle tulee ilmoittaa hänen oikeutensa, itsekriminointisuoja mukaan lukien. Näiden ilmoi-

³¹¹ Kyseeseen tulee joko luvaton poissaolo RL 45:9 tai karkaaminen RL 45:10. Teko katsotaan poissaolon keston riippumatta luvattomaksi poissaoloksi silloin, kun tekijällä ei teon alkamishetkellä ole ollut palveluksen suorittamisen edellytyksiä esimerkiksi terveydellisistä syistä johtuen.

³¹² Tämän luotettavaksi vertailemiseksi tapauksia on kuitenkin liian vähän eivätkä ne muutenkaan ole täysin toisiaan vastaavia mm. poissaolon keston, tekijän motiivin ja olosuhteiden erilaisuudesta johtuen.

³¹³ Kyseisessä tapauksessa varusmiehen katsottiin syyllistyneen lievään palvelusrikokseen (RL 45:3). Varusmies oli rikkonut palveluksesta annettua määräystä jäämällä herätyksen jälkeen makaamaan vuoteeseensa. Todetakaan että vastaavasta teosta oli lukuisissa muissa aineistoon sisällytyneissä tapauksissa, ei kylläkään samassa perusyksikössä, poikkeuksetta määrätty kurinpitorangeistus.

³¹⁴ Näin erityisesti silloin, kun esitutkinta on toimitettu luvussa 4.2.1. selostetulla tavalla varsin suppeasti ja keskittyen siihen, tunnustaako epäilty tutkittavan rikoksen.

tusten tekemisestä kuulustelupöytäkirjoissa poikkeuksetta olikin tehty merkinnät. Kuitenkin kuulustelupöytäkirjojen merkintöjen mukaan epäillyn kuulustelut kestivät harvoin 15 minuuttia kauemmin ja olivat usein tätäkin lyhyempiä, lyhyimmillään muutamissa tapauksissa 3 minuutin pituisia. Tavanomainen kuulustelu koostui muutamana lauseen kerronnasta sekä yhdestä tai muutamasta kysymyksestä. Lähes poikkeuksetta epäillyltä kysyttiin lopuksi, myöntääkö hän syyllistyneensä epäiltyyn tekoon. On erittäin kyseenalaista, tuleeko epäillylle tällöin tosiasiassa tietoon menettelyn luonne rikosprosessina, epäillyn asemansa siinä sekä asemaan liittyvät oikeudet.

Kärjen tutkimuksessa vapauttava kurinpitopäätös tai rangaistuksen määräämättä jättäminen oli tehty yli 10 %:ssa aineistoon sisältyneitä tapauksia.³¹⁵ Ero tämän tutkimuksen tuloksiin on merkittävä. Merkitystä korostaa lisäksi se, että edellä esitetyllä tavalla tämän tutkimuksen tapausaineistoon ei sisällynyt myöskään yhtään tapausta, jossa esitutkinta olisi jätetty toimittamatta tai lopetettu SKRTL 30 §:n perusteella. Tulosten perusteella kurinpitomenettelyssä lähennyttään jopa tilannetta, jossa esitutkintakynnyksen ylittyminen johtaa lähes varmasti kurinpitoseuraamukseen. Tätä suuntausta ei tietysti voida pitää suotavana.³¹⁶

Tulosten perusteella voi todeta, että syyksilukevan kurinpitopäätöksen tekemistä yksinomaan epäillyn tunnustamiseen perustuen tulisi välttää. Esitutkinnassa syyllisyyden tueksi tulisi löytyä muutakin selvitystä, joka dokumentoidaan esitutkintapöytäkirjaan ja otetaan ratkaisun perusteeksi. Ellei asian laadusta johtuen muuta selvitystä kuitenkaan ole saatavissa ja ratkaisu täytyy perustaa pelkkään tunnustukseen, tulisi epäillyn kuulustelussa erityisesti varmistua siitä, että epäilty ymmärtää kysymyksessä olevan rikosprosessin ja oman asemansa siinä. Edelleen kurinpitoesimiesten tulisi huomioida ja harkita myös mahdollisuudet SKRTL 30 §:n ja SKRTL 52.2 §:n soveltamiseen vähäisissä tapauksissa silloin, kun esitutkintakynnys on kuitenkin ylittynyt.

Toisaalta hyväksyttävänä ei voida pitää myöskään sitä, että rikosepäilyihin jätettäisiin puutumatta. Tämä johtuu SKRTL:n ja ETL:n velvoitteiden lisäksi sotilaiden yhdenvertaisen kohtelun periaatteesta. Sotilasviranomaisissa sotilasrikosten määrän jatkuvaan vähentymiseen onkin kiinnitetty huomiota.³¹⁷ Eräänä mahdollisena tekijänä on arvioitu sitä, onko sotilasri-

³¹⁵ *Kärki* Helsinki Law Review 2010/1, s. 28. Rehulan tutkimuksessa ei tätä tietoa ollut.

³¹⁶ Ks. edellä luku 2.5.

³¹⁷ Sotilasrikosten määrän kehityksestä ks. edellä luku 1.3.

kosasioiden esitutkintakynnys kohonnut aiemmasta. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että vähäisissä asioissa hankalaksi ja työllistäväksi koettuun menettelyyn ryhtymistä vältettäisiin.³¹⁸ Syitä määrä vähenemiseen on selvitetty kootusti joukko-osastoista sekä myös erikseen yksittäistapauksissa.³¹⁹ Tällaista ei tosin ainakaan tämän tutkimuksen tulosten perusteella voida päätellä tapahtuneen. Myös Puolustusvoimien vuoden 2016 alkupuolella toteuttamassa selvityksessä todettiin, että vähäisiinkin sotilasrikoksiin edelleen puututaan yksiköissä sotilas-kurinpitomenettelyn toimenpitein eikä puuttumiskynnyksessä ole puolustushaara- tai joukko-osastokohtaisia eroja. Sotilasrikosten määrän vähentymistä selittävinä tekijöinä on pidetty menettelyn piirissä olevien henkilöiden määrän muutoksia, positiivisia muutoksia koulutus-kulttuurissa ja johtamisessa sekä tiettyjä palvelusaikajärjestelyjä.³²⁰

4.2.7 Havaintoja muutoksenhakumenettelyistä

Otokseen sisältyneissä kurinpitomenettelyissä oli kurinpitoesimiehen päätökseen haettu muutosta kahdessa tapauksessa. Kummassakin oli kyse perusyksikön päällikön tekemästä kurinpitopäätöksestä, josta varusmiehet olivat tehneet SKRTL 55.1 §:n mukaisen ratkaisupyynnön joukko-osaston komentajalle.³²¹ Kummassakin tapauksessa joukko-osaston komentaja pysytti päätöksen ennallaan, eikä muutoksenhakua enää ollut jatkettu kurinpitovalituksella. Tapausaineiston perusteella kurinpitoesimiesten päätöksistä haetaan muutosta erittäin harvoin. Näin siitäkin huolimatta, että muutoksenhakumahdollisuuksista oli SKRTL 54.1 §:n mukaisesti ilmoitettu rangaistuille lähes poikkeuksetta. Muutoksenhakuosoituksen antamiseen ja sen sisältöön sekä dokumentointiin oli myös kiinnitetty runsaasti huomiota joukko-osastojen tarkastuskertomuksissa.

Vaikka muutoksenhakuoikeuden ulottaminen koko kurinpitomenettelyä koskevaksi ja sen sääntely oli yksi SKRTL:n säätämisen keskeisiä sisältöjä, vaikuttaisi että käytännössä siihen

³¹⁸ *Sundberg* Sotilasaikakauslehti 11/2016, s. 17-18. Tähän kysymykseen on lähes säännöllisesti kiinnitetty huomiota puolustushaarojen vuotuisissa tarkastuskertomuksissa. Niissä on myös arvioitu, että ellei havaittuihin epäkohtiin puututa kurinpitomenettelyn keinoin, tapahtuu se mahdollisesti jollain muulla sääntelemättömällä tavalla.

³¹⁹ Ks. esim. Pääesikunnan pyyntö AM3160, Lapin rajavartioston käsky RVLdno/2015/1005.

³²⁰ *Sundberg* Sotilasaikakauslehti 11/2016, s. 18.

³²¹ Kummassakin tapauksessa rangaistukseksi oli määrätty 4 vrk poistumiskieltoa, jonka täytäntöönpano ulottui varusmiesten viikonloppuvapaalle. Ratkaisupyynnöissä oli pyydetty rangaistusten lieventämistä, jolloin niiden täytäntöönpano ei olisi ajoittunut viikonlopulle. Määrätyt rangaistuksen olivat seuraamussuosituksen mukaisia ja joukko-osaston komentajalle osoitetussa selvityksessä perusyksikön päällikkö oli perustellut rangaistuksen mittaamisen hyväksyttävillä perusteilla (mm. varusmiesten esimiesasema, aiemmat kurinpitorangeistukset vastaavista teoista korottavana perusteena).

turvaudutaan varsin harvoin.³²² Tämän tutkimuksen tuloksista ei voida päätellä syitä muutoksenhakumenettelyjen vähäisyyteen. Yhtenä syynä voitaisiin tietysti pitää sitä, että mahdollisista puutteistaan huolimatta menettelyssä annettavat ratkaisut ovat ainakin syyllisyyskysymyksen suhteen oikeita, jolloin muutoksenhakuintressiä ei juuri ole. Toisaalta merkitystä voi olla myös sillä, että kurinpitomenettelyn edellytykset ja kurinpitorangeistuksen määrääminen perustuvat edellä esitetyllä tavalla useimmiten teon tunnustamiseen. Tällöin olisi ristiriitaista, jos tunnustetusta rikoksesta määrättyä seuraamusta ei hyväksyttäisi. Myöskään kurinpitomenettelyn suljettua luonnetta ei voida jättää huomiotta. Varusmiehen näkökulmasta ratkaisupyynnö tarkoittaa hänen palveluksensa kannalta tärkeimmän ja kurinpitovalitus huomattavan korkeassa asemassa olevan sotilashenkilön päätöksen kyseenalaistamista.³²³

4.2.8 Havaintoja aineistossa esiintyneiden virheiden luokittelusta

Tutkimusta varten muodostettu virheiden luokittelu soveltui tapausaineiston käsittelyyn hyvin ja luokitteluperusteet kattoivat kaikki aineistossa havaitut virheet. Kuitenkin kuten oli odotettavissa, ratkaisu havainnon lukemisesta virheeksi jouduttiin useissa yksittäistapauksissa tekemään silti harkinnanvaraisesti. Aineistoon sisältyi runsaasti selkeitä ja helposti määriteltäviä virrehavaintoja, mutta osa havainnoista oli ainakin jossain suhteessa tulkinnan varaisia. Harkintatilanteissa ratkaisu perustettiin siihen, oliko havainnolla merkitystä kurinpitomenettelyn laadulle vai ei. Pelkkä havainnon vähäisyys ei yksin ratkaissut valintaa, koska kurinpitomenettelyn erityisen luonteen takia vähäisilläkin virheillä on laadun kannalta merkitystä.³²⁴ Tapauskohtaisesti havainnon merkityksestä laadulle voisi tietysti päätyä myös toisenlaiseen lopputuloksen. Koska arvioita ei jokaisen virheeksi luetun havainnon kohdalla erikseen voida esittää, on virrehavaintojen esittelyn yhteydessä käsitelty myös oleellisimpia eri virhetyyppien kohdalla sovellettuja harkintaperusteita.

Kurinpitoaineistoa jälkikäteen tutkittaessa ei siinä enää ollut selvitettävissä kaikkia menettelyssä alun perin tapahtuneita virheitä. Tämä johtuu siitä, että ainakin osaan aineistoa oli joukko-osaston tai puolustushaaran tarkastuskertomuksen perusteella tehty korjauksia ja lisäyksiä. Näissä tapauksissa havainto luokiteltiin virheeksi, jos se oli kohdistettavissa yksilöityyn kurinpitopäätökseen. Kuitenkin osa korjauksista oli tehty myös joukko-osaston tarkastuskerto-

³²² Vuonna 2015 Maavoimissa määrättyistä yhteensä 1660 kurinpitorangeistuksesta muutosta haettiin kurinpitovalituksella yhdessä tapauksessa ja ratkaisupyynnöllä 13 tapauksessa. MAAVE kertomus MM13225, s. 2.

³²³ Asetelmasta sotilasorganisaatiossa ks. edellä luku 2.2.

³²⁴ Ks. edellä luku 1.4. ja luku 4.1.1.

muksessa yleisesti tehtyjen huomioiden perusteella, jolloin näitä virheitä ei havaintoihin sisälly.³²⁵ Korjausmerkintöjen tekeminen kurinpitokratkaisuihin on ohjeistettu yksityiskohtaisesti, mutta lisäyksiä ja korjauksia ei silti useinkaan ollut tällä tavoin tehty.³²⁶

Eniten harkinnanvaraisia tilanteita aiheutui rajanvedossa muoto- ja merkintävirheen tai muun virheluokan välillä. Tapaukseen liittyvän asiakirja-aineiston suppeudesta johtuen ei aina ollut selvitettävissä, oliko kyseessä pelkästään virheellinen tai puuttuva merkintä vai varsinainen menettelyvirhe. Silloin kun tällaisissa tapauksissa kyseessä oli ainoa menettelyn kulkua ilmaiseva merkintä aineistossa, luokiteltiin havainto menettelyvirheeksi. Osa näistä tapauksista lienee kuitenkin tosiasiallisesti ollut ainoastaan merkintävirheitä.

4.3 Virrehavainnot tapausaineistossa

Tapausaineiston muodostaneessa 185 kurinpitomenettelyssä todettiin yhteensä 454 erityyppistä virhettä. Luonteeltaan vakavaksi katsottuja virheitä (V4-V7) todettiin yhteensä 29. Tutkimustulosten perustessa otantaan on virheiden kokonaismäärän sijasta tarkoituksenmukaista tarkastella virheiden esiintyvyyttä. Tällä tarkoitetaan virrehavaintojen lukumäärää suhteessa otokseen sisältyneiden tapausten lukumäärään.³²⁷ Koko aineistossa virheiden esiintyvyys oli 2,45 ja vakavien virheiden esiintyvyys 0,16. Esiintyvyyttä voidaan tarkastella myös virheluokittain, joukko-osastoittain ja yksiköittäin (Taulukko 3).³²⁸

³²⁵ Näissä tapauksissa kyseessä olivat kuitenkin pääasiassa vähämerkityksellisemmät muoto- ja merkintävirheet.

³²⁶ PEOIKOS ohje 306, s. 18. Vastaavaa ohjeistusta korjausmerkintöjen tekemisestä esitutkinta-aineistoon ei Puolustusvoimien ohjeistukseen sisälly, lukuun ottamatta kuulustelukertomuksen kirjaamistapaa tietyissä tilanteissa.

³²⁷ Esiintyvyys tarkoittaa siis kuinka monta virhettä keskimäärin yhdessä otokseen sisältyneessä tapauksessa on ollut.

³²⁸ Tarkasteltaessa esiintyvyyttä joukko-osastoittain ja perusyksiköittäin on huomioitava, että kyseisen osaotoksen perusjoukko on huomattavasti pienempi kuin koko aineiston perusjoukko. Kunkin osaotoksen tulokset ovatkin yleistettävissä lähinnä kyseiseen perusjoukkoon. Ks. edellä luku 1.7.1.

Yksikkö	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10	yhteensä
A1 (20)	17	3	0	0	2	6	1	0	0	0	29
A2 (20)	19	1	0	0	0	2	0	0	0	2	24
A0 (20)	43	3	3	0	1	6	0	3	1	0	60
B1 (20)	38	3	2	1	1	0	0	0	0	2	47
B2 (20)	14	2	2	0	0	0	0	0	1	3	22
B0 (20)	36	2	7	0	2	4	1	0	3	1	56
C1 (18)	62	14	4	0	0	0	0	4	6	6	96
C0 (4)	9	2	2	0	0	0	0	0	2	4	19
D1 (13)	24	1	7	0	0	0	0	1	0	9	42
D2 (20)	10	0	3	0	0	0	1	3	4	4	25
D0 (10)	28	0	2	0	0	1	0	0	1	2	34
yhteensä	300	31	32	1	6	19	3	11	18	33	454

V1: Muoto- tai merkintävirhe

V5: Näyttövirhe

V8: Rangaistuksen mittaamisvirhe

V2: Viivästysvirhe

V6: Syyttömyysolettamavirhe

V9: Täytäntöönpanovirhe

V3: Teonkuvausvirhe

V7: Toimivaltuuden ylitysvirhe

V10: Kuulemisvirhe

V4: Blankorangaistusvirhe

Taulukko 3. Virrehavaintojen lukumäärä virheluokittain tapausaineistoon kuuluneissa joukko-osastoissa ja perusyksiköissä.

Kokonaisuutena virrehavaintoja oli tässä tutkimuksessa selvästi enemmän kuin Kärjen ja Rehulan tutkimuksissa (Taulukko 4). Eroa ei selitä mikään yksittäinen virhetyyppi, vaan virheiden esiintyvyys on ollut suurempi useassa virhetyypissä. Tässä tutkimuksessa erityisesti muoto- ja merkintävirheiden, teonkuvausvirheiden, syyttömyysolettamavirheiden ja kuulemisvirheiden esiintyvyys oli suurempi. Toisaalta blankorangaistusvirheiden ja rangaistuksen mittaamisvirheiden esiintyvyys oli pienempi.³²⁹

³²⁹ Tämän tutkimuksen "Rangaistuksen mittaamisvirhe" -virheluokkaa vastaavat Kärjen ja Rehulan virheluokat "Täytäntöönpanovirhe, liian ankara" ja "Täytäntöönpanovirhe, liian lievä".

	Kärki 2008, n=380			Rehula 2011, n=441			Saarinen 2017, n=185		
	Virheitä	Esiintyvyys	% kaikista	Virheitä	Esiintyvyys	% kaikista	Virheitä	Esiintyvyys	% kaikista
V1	393	1,03	66,4	357	0,81	71,1	300	1,62	66,1
V2	46	0,12	7,8	34	0,08	6,8	31	0,17	6,8
V3	20	0,05	3,4	8	0,02	1,6	32	0,17	7,0
V4	33	0,09	5,6	4	0,01	0,8	1	0,01	0,2
V5	12	0,03	2,0	14	0,03	2,8	6	0,03	1,3
V6	2	0,01	0,3	0	0,00	0,0	19	0,10	4,2
V7	4	0,01	0,7	1	0,00	0,2	3	0,02	0,7
V8	24	0,06	4,1	38	0,09	7,6	11	0,06	2,4
V9	14	0,04	2,4	23	0,05	4,6	18	0,10	4,0
V10	44	0,12	7,4	23	0,05	4,6	33	0,18	7,3
	592	1,56		502	1,14		454	2,45	

V1: Muoto- tai merkintävirhe

V2: Viivästysvirhe

V3: Teonkuvausvirhe

V4: Blankorangaistusvirhe

V5: Näyttövirhe

V6: Syyttömyysolettamavirhe

V7: Toimivaltuuden ylitysvirhe

V8: Rangaistuksen mittaamisvirhe

V9: Täytäntöönpanovirhe

V10: Kuulemisvirhe

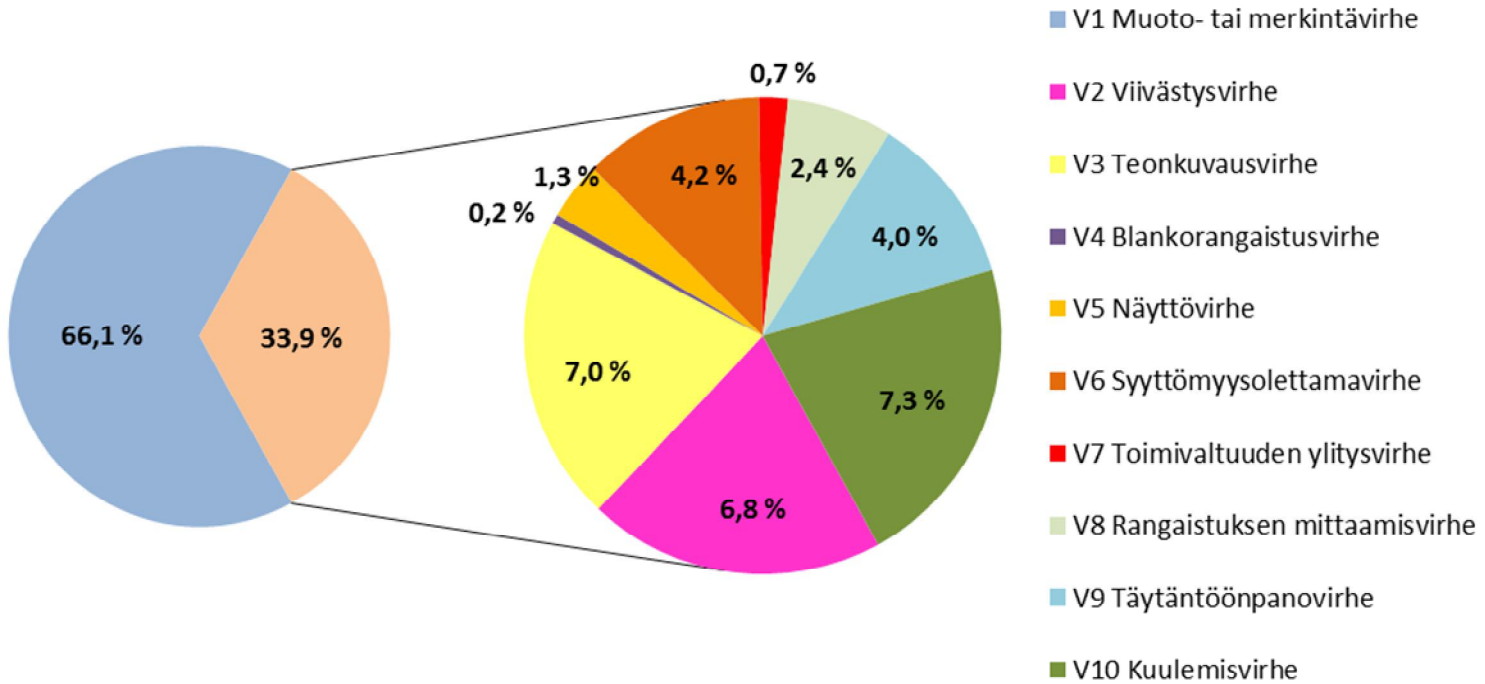
Taulukko 4. Virhehavaintojen lukumäärä ja esiintyvyys virheluokittain kurinpitomenettelyn laatuun kohdistuneissa tutkimuksissa.

Yksinomaan virheiden esiintyvyyden perusteella ei voida päätellä, että kurinpitomenettelyn laatu olisi tämän tutkimuksen valossa huonompi kuin mihin Kärki ja Rehula ovat aiemmin päätyneet. Merkittävin ero voi syntyä jo siinä, millainen poikkeamahavainto ylipäätään luetaan virheeksi. Kärjen ja Rehulan tutkimusraporttien perusteella tätä ei ollut mahdollista täsmällisesti arvioida. Näin ollen on täysin mahdollista, että tässä tutkimuksessa on virheiksi luettu sellaisiakin havaintoja, joita Kärki ja Rehula eivät ole katsoneet virheiksi. Kysymys on viime kädessä siitä, mikä merkitys poikkeamahavainnolle annetaan.³³⁰

³³⁰ Tässä työssä sovelletut harkintaperusteet on esitetty luvussa 4.1. ja joitain täsmennyksiä niihin luvussa 4.3. Tapausaineiston muodostamistavasta ja otannasta aiheutuvia virhelähteitä on arvioitu luvuissa 1.7.1. ja 4.2.1.

4.4 Virrehavainnot tapausaineistoissa virhetyypeittäin

Kun tarkastellaan aineistossa havaittujen virheiden määrää virhetyypeittäin, on havainnollisuuden vuoksi tarkoituksenmukaista erottaa muoto- ja merkintävirheiden luokka muista virheluokista (Kuva 1).

Kuva 1. Virrehavaintojen suhteellinen osuus koko tutkimusaineistossa virhetyypeittäin.

4.4.1 Muoto- ja merkintävirheet

Ehdottomasti yleisin virhetyyppi oli muoto- tai merkintävirhe, joita virrehavainnoista oli lähes kaksi kolmasosaa. Tämän virhetyypin huomattavaa osuutta selittää luonnollisesti se, että siihen sisältyy pieniä, huolimattomuudesta tai jopa tietynlaisesta kirjaamistavasta aiheutuvia usein toistuvia virheitä.³³¹ Toisaalta tähän virheluokkaan luokiteltiin myös kaikki sellaiset virrehavainnot, joiden ei katsottu kuuluvan mihinkään muuhun virheluokkaan. Muoto- tai merkintävirheitä käsiteltäessä jätettiin huomiotta muutamia aineiston perusteella varsin vaikiintuneita merkintätapoja, jotka hyvin täsmällisesti arvioituna poikkesivat Puolustusvoimien ohjeasiakirjoista. Syynä tähän oli se, että nämä mukaan luettuna muoto- tai merkintävirheiden

³³¹ Tällainen virhe oli esimerkiksi kurinpitosakon ohjeistuksen vastainen merkitsemistapa kurinpitopäätökseen. Yleisiä virheitä olivat myös merkintöjen puuttuminen kurinpitolomakkeen tai kuulustelulomakkeen eri kohdista. Esimerkiksi vapaudenmenetysaikoja koskevan merkinnän puuttuminen esitutkintapöytäkirjasta luettiin merkintävirheeksi, koska muusta aineistosta useimmiten oli pääteltävissä että vapaudenmenetys tapauksen yhteydessä on ollut erittäin epätodennäköistä.

kokonaislukumäärä olisi huomattavasti kasvanut ilman että sillä olisi ollut lisäarvoa menettelyn laadun arvioinnissa.³³² Toisaalta virheeksi luettiin sellaiset puutteet merkinnöissä, joihin joukko-osaston omassa tarkastuskertomuksessa oli nimenomaisesti puututtu.³³³

Tälle virhetyypille on ominaista myös tietyn virheen kertaantuminen yksikön tai joukko-osaston soveltamiskäytännössä. Toisin sanottuna tietty kriteeristön perusteella virheelliseksi katsottu merkintätapa toistui suurimmassa osassa tai lähes kaikissa yksikön kurinpitomenettelyissä. Näissä tapauksissa merkintätavan virheellisyyteen ei ollut kiinnitetty lainkaan huomiota menettelyn sisäisessä kontrollissa joukko-osastossa. Sen ei siis joko ole katsottu ylittävän puuttumiskynnystä tai sitä ei lainkaan ole pidetty virheenä. Tähän voidaan tosin suhtautua kriittisesti, koska joukko-osaston tarkastuskertomuksissa oli kiinnitetty huomiota joihinkin varsin yksityiskohtaisiin merkintätapoihin.³³⁴

Muoto- ja merkintävirheiden osuus kaikista havaituista virheistä oli tässä tutkimuksessa lähes tulkoon täsmälleen sama kuin Kärjen tutkimuksessa. Rehulan tutkimuksessa muotovirheiden osuus oli jonkin verran suurempi.³³⁵ Kuten edellä on todettu, oli virheiden esiintyvyys kuitenkin suurempi myös tässä virhetyypissä. Näin siitäkin huolimatta, että ainakin Rehulan tutkimuksessa virheiksi oli luettu vähäisempiäkin poikkeamahavaintoja kuin tässä tutkimuksessa. Toinen merkillepantava ero on se, että Rehulan tutkimuksessa on muoto- ja merkintävirheisiin luettu 12 sellaista poikkeamahavaintoa, jotka tässä työssä esitettyjen kriteerien perustella olisi todennäköisesti luettu syyttömyysolettamavirheiksi.³³⁶

³³² Tällaisia tapauksia olivat kurinpitopäätöksessä mm. tehtyjen merkintöjen poikkeava korjaamistapa ja poikkeamiset ohjeistuksen mukaisesta kirjaamisjärjestyksestä (vrt. PEOIKOS ohje 306, s. 9-10, 18) sekä esitutkintapöytäkirjassa mm. erillisen kansilehden puuttuminen, johdanto-osan tai tiivistelmän puuttuminen, numeroinnin puuttuminen liiteasiakirjoista ja kuulusteltavaa koskevien merkintöjen vähäiset puutteet (vrt. PEOIKOS ohje 302, s. 32-33).

³³³ Tällainen havainto oli esimerkiksi joukko-osaston A tarkastuskertomuksessa virheeksi katsottu puuttuva merkintä sotilaslakimiehen lausunnon kirjaamisesta kurinpitovirheiden etusivulla niissäkin tapauksissa, joissa lausunto aineistoon sisältyi ja sen hankkiminen oli merkitty sille varattuun kohtaan esitutkintapöytäkirjassa.

³³⁴ Joukko-osaston tarkastuskertomuksissa oli kiinnitetty huomiota mm. sivunumeroinnin oikeellisuuteen ja siihen, että kurinpitopäätöslomakkeeseen automaattisesti tulostuvista muutoksenhakuvaihtoehdoista tarpeeton tulisi yliviivata.

³³⁵ Jotta luokittelu olisi vertailukelpoinen, yhdistettiin myös Kärjen ja Rehulan tuloksissa eriteltyt täytäntöönpanomerkintävirheet yhteen muoto- ja merkintävirheiden luokkaan.

³³⁶ Rehula on lukenut muoto- ja merkintävirheeksi mm. sen, että epäillyn kuulustelupöytäkirjasta on sille varustusta kohdasta puuttunut merkintä varusmiehen päivärahasta. Toisaalta muoto- ja merkintävirheeksi Rehula on luokitellut myös sen, että epäillyn kuulustelupöytäkirjan kohdasta "Asiaa koskevat tiedot" puuttuu maininta *epäilystä* rikoksesta. Tällöin asia on pöytäkirjaan kirjattu siten, että epäilty on toiminut tietyllä tavalla, joka useimmiten vastaa epäillyn rikoksen tunnusmerkistöä.

Muoto- ja merkintävirheet on arvioitu menettelyn laadun kannalta kaikkein vähämerkityksellisimmiksi. Näin ollen niiden suurempi osuus aineistossa tietysti tarkoittaa myös sitä, että vakavampia virheitä on suhteessa vähemmän ja menettelyn laatu näin ollen parempi. Kokonaisuutena muoto- ja merkintävirheiden perusteella ei menettelyn laadusta tulisi tehdä vahvoja johtopäätöksiä. Niiden suuren lukumäärän ja suhteellisen osuuden ei etenkään tulisi suunnata huomiota pois merkittävämmistä virrehavainnoista.

4.4.2 Viivästysvirheet

Viivästysvirheiden osuus aineistossa oli lähes sama kuin Kärjen ja Rehulan tutkimuksissa. Menettelyn korostunutta viivytyksettömyysvaatimusta korostetaan lähes poikkeuksetta myös menettelyn sisäisessä kontrollissa, mutta käytännössä Puolustusvoimien ohjeistuksessa asetettuihin tavoitteisiin näyttää olevan vaikea kaikissa tilanteissa päästä. Yleisimmin viivästykset liittyvät tilanteisiin, joissa rikos on tapahtunut pitkän maastoharjoituksen aikana tai sellaisena ajankohtana, jolloin palvelusyksiköllä on ollut useita harjoituksia peräjälkeen. Tällöin yksikön henkilökunta, erityisesti kurinpitoesimies yksikön päällikön asemassa, priorisoi harjoituksiin liittyvät tehtävät kurinpitoasioiden hoitamisen edelle.³³⁷ Myös kurinpitoesimiehen asian käsittelyajalle sattuvat virkamatkot aiheuttavat viivästyksiä. Nämä ovat käytännön järjestelyjen kannalta ymmärrettäviä syitä viivytyksettömyydestä tinkimiseen, mutta menettelyn erityisen joutuisuusvaatimuksen perusteet eivät niitä kuitenkaan oikeuta. Toisaalta näyttäisi myös siltä, että viivytyksettömyys pystytään järjestämään jos niin halutaan; aineistoon sisältyi sellaisiakin yksiköitä, joissa viivästysvirheitä ei havaittu lainkaan.

Jonkin verran tulkintaongelmia aiheutti kurinpitomenettelyn alkamisajankohdan täsmällinen määrittely viivästysvirheitä arvioitaessa. Parhaiten menettelyn alkamisajankohta on asiakirjoista selvitettävissä epäillyn kuulustelulomakkeessa tutkintamääräyksen antamisajankohdasta tehdyn merkinnän perusteella. On kuitenkin oletettavaa, että joissakin tapauksissa SKRTL 27.1 §:ssä tarkoitettu päätös esitutkinnan toimittamisesta oli tehty jo aiemmin ja kyseiseen kohtaan oli sitä vastoin merkitty rikoksesta epäillyn kuulustelun päivämäärä. Viivästysvirheitä todettiin aineistossa useimmiten juuri kurinpitomenettelyn aloittamisen viivästyksessä suhteessa teon ilmituloon.

³³⁷ Asetelma ilmenee toisaalta viivästysvirheitä sisältäneiden tapausten asiakirjoista, toisaalta viivästyksen syyksi kirjatuissa perusteluissa silloin kun niitä oli kirjattu. Mikäli tämä oli kirjattu viivästymisen syyksi, ei poikkeamahavaintoa tässä tutkimuksessa luettu virheeksi.

Aineiston perusteella ei myöskään ollut mahdollista arvioida eri vaiheissa menettelyä tapahtuneiden viivästymisten syitä ja niiden hyväksyttävyyttä, ellei niitä ollut erikseen selostettu. Tämä olisi edellyttänyt tietoja olosuhteista ja palvelusjärjestelyistä menettelyn ajankohdalta. Lähinnä tästä johtuen muutamien päivien perustelemattomiakaan viivästyksiä ei luettu virheiksi.³³⁸ Ylimääräisen palveluksen täytäntöönpano on erityisen riippuvainen palvelusjärjestelyistä, joten siitä ei luettu lainkaan viivästysvirheitä.

Puolustusvoimien ohjeistuksessa ei esitutkintavaiheelle ole asetettu tavoiteaikoja, joihin toteutumaa voitaisiin verrata. Tällaisten tavoiteaikojen määrittely tietysti tuskin olisi mahdollistaakaan.³³⁹ Esitutinnan pitkästä kestosta aiheutuvat virheet joudutaankin arvioimaan asian laadun ja olosuhteiden perusteella tapauskohtaisesti. Näin ollen esitutinnan kestossa on jossain määrin enemmän liikkumavaraa kuin menettelyn muissa, ohjeistuksessa tarkemmin rajatuissa, menettelyn vaiheissa. Tästä johtuen koko menettelyn joutuisuutta tavoiteltaessa esitutkintavaiheeseen tulisikin ehkä suhtautua erityisen kriittisesti.³⁴⁰ Valtaosassa tapauksia asia edellytti siinä määrin vähän esitutkintatoimenpiteitä ja ne ovat laadultaan siten yksinkertaisia, että esitutkinta olisi kokonaisuudessaan ollut toimitettavissa yhden päivän aikana.³⁴¹

Menettelyn kohteen kannalta viivästymisen lisäksi on merkityksellistä myös sen kesto yksittäistapauksessa. Joutuisuuden kurinpidolliseen ulottuvuuteen verrattuna menettelyn kohteen oikeusaseman kannalta vakavampana voidaan pitää sitä, jos epävarmuus kesken olevan menettelyn lopputuloksesta muodostuu jo itsessään rangaistukseksi tai sitä käytetään sellaisena. Tällainen asetelma kuitenkin tuskin syntyy Puolustusvoimien ohjeistuksen ylittävästä muutamien päivien tai edes viikkojen viivästyksestä. Aineistossa havaituista viivästyksistä ehdoton valtaosa oli varsin lyhyitä, eikä niiden voi katsoa ulottuvan rikosprosessin oikeusperiaatteisiin. Kuitenkin aineistossa oli myös huomattavan pitkiä viivästyksiä, joissa menettely oli eri vaiheissaan pitkittynyt jopa useita kuukausia. Nämä tosin poikkeuksetta aiheutuivat ainakin osaksi menettelyn kohteen tavoitettavuudesta menettelyssä.

³³⁸ Ks. myös PEOIKOS ohje 302,s. 9.

³³⁹ Esitutinnan vaatima aika riippuu usein ainakin osaksi sellaisista tekijöistä joihin esitutkintaviranomainen ei voi vaikuttaa, kuten esim. siitä, minkälaisia esitutkintatoimenpiteitä asian selvittäminen vaatii ja miten ne ovat toteutettavissa.

³⁴⁰ ETL 3:11:ssä säädetyn yleisen viivytyksettömyysedellytyksen lisäksi.

³⁴¹ Tämä tietysti riippuu asianosaisten ja todistajien tavoitettavuudesta, koska asian vähäisyydestä johtuen ankarin läsnäolovelvoitteiden asettaminen esitutkintaan ei liene suhteellisuusperiaatteen mukaista.

4.4.3 Teonkuvausvirheet

Teonkuvausvirheitä aineistossa havaittiin verraten paljon. Tämän virhetyypin kohdalla tulosten ero Kärjen ja Rehulan havaintoihin oli suurimpia. Yleisimmin virheellisetkin teonkuvaukset olivat pääosiltaan oikean suuntaisia ja virhe liittyi vain johonkin teonkuvauksen osaan, yleensä jonkin tunnusmerkistötekijän puuttumiseen teonkuvauksesta. Joissain tapauksissa teonkuvauksesta puuttui maininta privilegiointiperusteista vaikka rikosnimike olisi sitä edellyttänyt. Tulkinnanvaraisempiakin tapauksia oli. Eräässä tapauksessa varusmiehestä oli rangaittu vartiorikoksesta hänen rikottuaan vartiotehtävästä annettua määräystä nukkumalla vartiopaikalla. Kyseisessä vartiotehtävässä varusmies ei kuitenkaan tosiasiallisesti ollut vartioinut mitään, vaan häntä koulutettiin toimimaan vartiomiehenä taistelutilanteessa.³⁴² Koska tehtävän yksinomainen tai ainakin pääasiallinen sisältö oli koulutuksellinen ja teolla loukattu oikeushyvä näin ollen palvelusvelvollisuus, olisi tekoa tullut arvioida palvelusrikoksena tai sen eri tekemuotoina.³⁴³

Teonkuvausvirheiden kohdalla ilmeni usein se, että kurinpitoesimiehen näkökulma ratkaistavana olevaan asiaan on hallinnollinen eikä oikeudellinen. Teonkuvaus muotoillaan sotilasorganisaation toimintamallien ja -tapojen näkökulmasta. Vakavammassa tapauksessa tästä asetelmasta aiheutuisi blankorangaistusvirheitä silloin, kun hallinnolliselle ilmiölle ei ole lainkaan rikosoikeudellista vastinetta. Teonkuvausvirheen kohdalla vastine on olemassa, mutta sitä ei kuvata rikosoikeudelta edellytetyllä täsmällisyydellä.³⁴⁴ Kurinpitoesimiehillä näyttäisi usein olevan vaikeuksia hahmottaa teonkuvausta tunnusmerkistön kautta. Tällöin teonkuvauksessa viitataan esimerkiksi joukko-osaston palvelusohjeeseen yksilöimättä sen asemaa palveluksesta annettuna määräyksenä. Teonkuvausvirheitä arvioitaessa ei virheiksi luettu tunnusmerkistön ja kurinpitopäätökseen kirjatun teonkuvauksen vähäisiä poikkeamia, jos teonkuvaus kuitenkin kattoi sen toiminnan jota tunnusmerkistössä on tarkoitettu.³⁴⁵

³⁴² Kyseessä oli tiedustelukoulutusyksikön taisteluharjoituksessa toiminut ns. tukikohdan vartiomies. Sen sijaan samassa harjoituksessa toimivan tulivartiomiehen eli ns. kipinämiehen tehtävää voisi arvioida ennemminkin vartiotehtävänä, koska siihen sisältyy varusteiden valvominen teltassa, jotta ne eivät pääsisi palamaan.

³⁴³ Nuutila – Ojala 2014, 32. luku: Palvelukseen kuuluva velvollisuus, Vartiorikokset

³⁴⁴ Tähän havaintoon voivat liittyä sekä oikeuskirjallisuudessa esitetyt näkemykset kurinpitomenettelyn valtaoikeudellisista jännitteistä että virhelähteenä pidetty kurinpitoesimiesten oikeudellisen koulutuksen ja kokemuksen niukkuus.

³⁴⁵ Teonkuvauksena hyväksyttiin mm. RL 45:9 kohdalla yleisesti teonkuvauksessa käytetty sanamuoto "...jätti oikeudettomasti saapumatta palvelukseen määräaikaana...", kun vastaava täsmällinen teonkuvaus olisi "...jätti oikeudettomasti saapumatta palvelusjoukkoonsa määräaikaana..." tai "...jätti oikeudettomasti saapumatta palvelupaikkaansa määräaikaana...". Sitä vastoin poissaolon oikeudettomuuden puuttuminen teonkuvauksesta katsottiin virheeksi, koska se on oleellinen tunnusmerkistötekijä.

Toisinaan teonkuvauksessa kuvailtiin yksityiskohtaisesti rangaistun toimintaa ja tuotiin laajasti esiin sen moitittavia piirteitä, jolloin teonkuvaukseen tuli runsaasti siihen kuulumatonta sisältöä kuitenkin kattamatta tunnusmerkistöä. Tietyissä rikosnimikkeissä taas käytettiin jatkuvasti täysin samaa teonkuvausta, jolloin mahdollinen teonkuvausvirhe tietysti kertaantui soveltamiskäytännössä. Teonkuvaukseen sallittiin sisältyä myös tunnusmerkistöön tai teon arviointiin kuulumatonta sisältöä, ellei siihen ollut sekoittunut muun rikoksen tunnusmerkistötekijöitä tai ratkaisussa sovelletun teon arvioinnin kanssa ristiriitaista sisältöä.

Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että teonkuvausvirheitä tapahtuu menettelyssä enemmän kuin aikaisemmin. Eräs selitys havaintoon voi olla blankorangaistusvirheiden vastaava vähentyminen. Edellä kuvatulla tavalla kyse olisi tällöin siitä, että blankorangaistussäännöksiä sovelletaan sinällään oikein, mutta soveltamisen teonkuvaus jää vaillinaiseksi. Tämä havainto koskee lähinnä palvelusrikoksia, joissa kuitenkin tunnusmerkistövirhe varsin usein tapahtuu. Blankorangaistusvirhe on katsottu luonteeltaan vakavammaksi kuin teonkuvausvirhe. Tällöin teonkuvausvirheiden suhteellisen osuuden kasvaminen tarkoittaisikin itse asiassa menettelyn kokonaisuuden paranemista. Kyse voi tietysti jälleen osaksi olla myös siitä, että virheen kriteeristöä on tulkittu ankarammin, eli virheiksi on luettu sellaisetkin havainnot, joita Kärki ja Rehula eivät ole virheiksi katsoneet.

4.4.4 Blankorangaistusvirheet

Blankorangaistusvirheitä todettiin koko aineistossa ainoastaan yksi.³⁴⁶ Tulosten perusteella näyttäisikin siltä, että sotilasrikoksissa erityisesti blankorangaistustekniikan ongelmakohtiin oikeuskirjallisuudessa ja lainvalmistelutöissä kiinnitetty huomio on saatu siirrettyä soveltamiskäytäntöön. Kärjen tutkimuksessa tätä virhetyyppiä pidettiin laatunsa ja virhehavaintojen runsaan määrän takia menettelyn vakavimpana laatuongelmana. Rehulan myöhemmässä tutkimuksessa blankorangaistusvirheitä havaittiin jo oleellisesti vähemmän. Tämän tutkimuksen tapausaineistosta tehtyjen havaintojen perusteella vaikuttaisi siltä, että blankorangaistusvirheet on onnistuttu välttämään erityisesti viittaamalla teonkuvauksessa yksilöidysti siihen blankettinormiin, jossa menettely on säännelty. Kurinpitoesimies tulee tällöin myös huomioida blankettinormin luonteen. Myös blankettinormeissa itsessään on pystytty entistä pa-

³⁴⁶ Kyseisessä tapauksessa varusmiestä oli rangaistu lievästä palvelusrikoksesta, kun tämä oli rikkonut yksiköstä poistuttaessa noudatettavasta toimintatavasta yksikössä annettua ohjeistusta.

remmin huomioimaan normin rikosoikeudellinen ulottuvuus ja erottamaan se muusta sisällöstä.³⁴⁷

Aineistossa oli kuitenkin edelleen havaittavissa jonkin verran blankorangaistusvirheisiin viitattavia piirteitä. Yleensä kyse oli siitä, että aineistosta ei suoraan käynyt ilmi blankettinormin luonne ja sisältö palvelusrikoksen tunnusmerkistön edellyttämällä täsmällisyydellä. Rikotun normin sisältö, sen velvoittava luonne ja rikoksesta epäillyn suhde siihen tulisi käydä ilmi esitutkinta-aineistosta.³⁴⁸ Nämä eivät kuitenkaan monissa tapauksissa aineistosta käyneet selväksi. Tavallisesti kuulusteluissa ja kurinpitopäätöksessä oli käsitelty yleisesti esimerkiksi joukko-osaston palvelusohjeen rikkomista, ilman että itse asiakirjaa olisi aineistossa yksilöity tai liitetty esitutkinta-aineistoon. Koska joukko-osastojen palvelusohjeilla kuitenkin on välitön yhteys Yleiseen palvelusohjesääntöön ja niiden velvoittavuutta on usein myös erikseen asiakirjassa korostettu, ei näitä havaintoja aineistossa luettu virheiksi.³⁴⁹

Joissakin tapauksissa kyseeseen tuli blankorangaistusvirheen sijaan tunnusmerkistövirhe, kun palvelusrikoksen teonkuvauksessa ei käynyt ilmi rangaistun rikkoneen tai jättäneen täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden tai siitä annetun määräyksen.³⁵⁰ Näin ollen voidaankin arvioida, että osa aiemmassa soveltamiskäytännössä tapahtuneista blankorangaistusvirheistä ilmenee nyt vakavuudeltaan vähäisimpinä teonkuvausvirheinä. Kokonaisuutena sekä blankorangaistusvirheiden esiintyvyyden että niiden suhteellisen määrän vähentymisen perusteella kurinpitomenettelyn laatu näyttää tämän virhetyypin kohdalla joka tapauksessa selvästi parantuneen.

4.4.5 Näyttövirheet

Näyttövirheitä aineistossa oli kohtalaisen vähän, mutta toisaalta ne olivat luonteeltaan tämän tutkimuksen vakavimpia. Näyttövirheiden esiintyvyys aineistossa oli samaa tasoa kuin Kärjen ja Rehulan tutkimuksissa, mutta virhehavaintojen suuremmasta kokonaismäärästä johtuen niiden suhteellinen osuus kaikista virheistä oli pienempi. Aineistosta tehdyille näyttövirheha-

³⁴⁷ Ks. esim. PEHENK-OS ohje PVOHJEK koulutus 021. Ohje sisältää myös velvoittavia määräyksiä, joiden luonne on asiakirjassa erikseen mainittu ja korostettu. Puolustusvoimissa on vastaavalla tavalla modernisoitu muitakin keskeisiä palvelusjärjestelyjä koskevia normeja.

³⁴⁸ *Ojala* 2002, s. 29-30. Ks. myös edellä luku 4.1.4.

³⁴⁹ Ks. esim. Karjalan prikaatin sotilaskäsky HN120. Asiakirja on luonteeltaan sotilaskäsky, vaikka asiakirjan otsikon mukaan kyseessä olisi *palvelusohje*.

³⁵⁰ Täsmällinen teonkuvaus olisi tapauksesta riippuen "*rikkonut/jättänyt täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden*" tai "*rikkonut/jättänyt täyttämättä palvelusta/sotilaallista järjestystä koskevan ... määräyksen*"

vainnoille oli ominaista se, että ne eivät ilmentyneet pelkästään näytön puutteellisuutena tai vajavaisuutena vaan ne myös johtivat koko prosessin virheelliseen lopputulokseen.

Vakavimpana esimerkkinä voidaan pitää tapausta, jossa rangaistulle on jäänyt kokonaan syyksilukematta esitutkinta-aineiston perusteella selvitetty palvelusrikos. Samassa tapauksessa varusmiestä oli rangaistu toiseen sotilaaseen kohdistuneista pahoinpitelystä ja laittomasta uhkauksesta. Näiden tekojen ratkaiseminen kurinpitomenettelyssä puolestaan on ollut kyseenalaista, koska kokonaisuudessa oli kyse jo tavanomaiseen verrattuna kohtalaisen vakavasta sotilasrikoskokonaisuudesta. Epäilty ei myöskään ollut tunnustanut kyseisiä tekoja eikä tapahtumien kulkua tai kaikkia teon arviointiin vaikuttavia seikkoja voida esitutkinta-aineiston perusteella pitää riittävästi selvitettyinä.³⁵¹ Tapausaineistoon sisältyi toinenkin tapaus, jossa esitutkinta-aineiston perusteella selvitetty rikos oli jäänyt syyksilukematta näytön virheellisen tulkinnan takia. Kyseisessä tapauksessa oli katsottu varusmiehen luvattoman poissaolon olleen oikeutettu. Aineistossa selvitetty syy oli varusmiehen läsnäolo hänelle läheisen henkilön sairaalahoidossa. Tällainen ei kuitenkaan ole hyväksyttävä oikeuttamisperuste, etenkin kun kyse ei ollut varusmiehen lähiomaisesta tai edes erityisen vakavasta tai akuutista tilanteesta. Eräässä tapauksessa varusmiestä puolestaan oli rangaistu lievästä palvelusrikoksesta tämän myöhästyttyä hänelle tietyinä päivinä käsketyistä paikallaoloilmoittautumisista yhden minuutin. Esitutkinta-aineistossa myöhästymisestä kyseisenä päivänä ei kuitenkaan ollut selvitystä ja rangaistu oli itsekin kiistänyt myöhästyneensä.

Useissa muissakin tapauksissa esitutkinta-aineistosta ilmenevää selvitystä syyksiluetuista rikoksista voidaan pitää vajavaisena. Tällaisia tilanteita aiheutui esimerkiksi silloin, kun esitutkinta-aineistoon ei ollut otettu näytön kannalta keskeisiä asiakirjoja.³⁵² Tällaisia poikkeamahavaintoja ei kuitenkaan luettu näyttövirheiksi jos rangaistu oli myöntänyt syyllisyytensä tekkoon. Tätä ratkaisua voi myös kritisoida, koska kurinpitomenettelyn kirjallisen ja summaarisen luonteen takia kaikki olennaiset seikat tulisi käydä ilmi asiakirjoista ja menettelyn kohteen epäillyn asemassa kuulustelussa antamaan tunnustukseen tulisi suhtautua varauksellisesti.

³⁵¹ Esitutkinta-aineistosta ei mm. ilmene asianomistajaan kohdistetusta ruumiillisesta väkivallasta aiheutuneita seurauksia taikka sitä, miten asianomistaja on suhtautunut välikäden kautta hänen tietoonsa tulleisiin uhkauksiin. Sotilaslakimies oli kuitenkin lausunnossaan katsonut, että asia voidaan ratkaista kurinpitomenettelyssä.

³⁵² Tällaisen asiakirjanäytön tarve riippuu tapauksen luonteesta ja asiassa toimitetuista muista esitutkintatoimenpiteistä. Esimerkiksi kopio palvelukseenastumismääräyksen tiedoksiannosta on oleellinen näyttö tapauksissa, joissa rangaistu ei ole määräaikana saapunut palvelukseen ja on kertonut, ettei muista saaneensa palvelukseenastumismääräystä tai muistaneensa sen sisällön toisin. Luvattoman poissaolon tapauksissa puolestaan näyttönä oikeudettoman poissaolon päättymisajankohdasta tulisi olla esimerkiksi päivästäjänkirjan sivu, johon saapumisaika on merkitty, ellei rangaistu muista tai pysty kertomaan paluuaikaansa eikä siitä ole kuultu todistajia.

Mikäli ratkaisu perustetaan tunnustukseen, tulisi esitutkinnassa pystyä huolehtimaan siitä, että tunnustaminen kohdistuu teon koko tunnusmerkistöön. Lisäksi tulisi huolehtia siitä, että epäilty on aidosti ymmärtänyt tunnusmerkistön ja osaa suhteuttaa sen omaan menettelyynsä. Edelleen kuulustelussa tulisi myös pystyä erottamaan tapahtumienkulkuun kohdistuva tunnustaminen syyllisyyden myöntämisestä. Näiden molempien olisi hyvä erikseen käydä ilmi kuulustelukertomuksesta. Aineistosta oli havaittavissa, että nämä usein sekoittuvat toisiinsa tai niiden sisältö ja merkitys oli ymmärretty väärin. Tässä suhteessa puutteellisena selvityksenä voitaneen pitää epäillyn kuulustelua, jonka pääasiallinen sisältö on tutkijan kysymys tunnustaako epäilty toimineensa tietyllä tavalla ja siten syyllistyneensä tietyn nimiseen rikokseen, vaikka epäilty olisi tähän myöntävästi vastannutkin.³⁵³

Näyttövirheiden voi katsoa olevan syyttömyysolettamavirheiden ohella tämän tutkimuksen ongelmallisimpia virhetyyppejä. Näin on etenkin siksi, että niiden merkitys menettelyn kohteen oikeusasemalle on tapausaineistossa ollut suurin. Toisaalta menettelyn yleisen laadun kannalta on positiivista se, että näyttövirheet vaikuttavat varsin harvinaisilta ja satunnaisilta. Useimmiten ne näyttäisivät esiintyvän tavanomaista monimutkaisemmissa tapauksissa, joihin liittyy useita eri rikosepäilyjä ja joissa henkilöiden käsitys tapahtumankulusta on ristiriitainen. Tällöin kurinpitöratkaisussa joudutaan todennäköisemmin suorittamaan varsinaista näytön arviointia, johon tulisi kurinpitomenettelyssä suhtautua pidättyvästi. Menettelyn korkean laadun takaamiseksi kurinpitoesimiehen tulisi pystyä tunnistamaan tällaiset kiperät tapaukset ja käyttää tavanomaista enemmän aikaa ja työpanosta niiden käsittelyyn. Pelkkä sotilaslakimiehen määrämuotoinen lausunto ei kaikissa tapauksissa näytä olleen riittävä tuki kurinpitoesimiehelle. Kiperämmissä tapauksissa kurinpitoesimiehen tulisi pystyä erittelemään tapauksen oikeus- ja todistusosaiset sekä arvioimaan näyttötaakan täyttymistä.³⁵⁴ Vähintäänkin kurinpitoesimiehen tulisi pystyä tunnistamaan, edellyttääkö asia näytön arviointia.

³⁵³ Aineistoon sisältyi myös tapauksia, joissa epäilty oli kertonut, ettei muista kyseessä olevia tapahtumia. Silti epäilty oli kuulustelussa myöntänyt syyllistyneensä rikokseen tutkijan sitä kysyessä. Tällaisissakin tapauksissa asiasta tulisi esitutkinta-aineistossa olla epäillyn tunnustamisen lisäksi muuta näyttöä.

³⁵⁴ Tähän kurinpitoesimiehillä harvoin on koulutuksensa, kokemuksensa ja työnkuvansa puolesta edellytyksiä. Käytännössä tällöin sotilaslakimiehen tulisi osallistua huomattavasti kiinteämmin tapauksen ratkaisemiseen kurinpitoesimiehen kanssa. Sotilaslakimies voi mm. eritellä ratkaisun perustelut lausunnossaan, vaikka varsinaiseen kurinpitopäätökseen ei perusteluja kirjoitetaakaan. On tietysti todettava, että kaikki mahdollinen kurinpitoesimiehen ja sotilaslakimiehen yhteydenpito ei ole asiakirjojen perusteella selvitettävissä.

4.4.6 Syyttömyysolettamavirheet

Syyttömyysolettamavirheitä todettiin aineistossa huomattavan runsaasti. Niiden esiintyvyys aineistossa oli noin joka kymmenennessä tapauksessa, mikä on huomattavasti enemmän kuin Kärjen ja Rehulan havainnoissa. Suurimmassa osassa tapauksia syyttömyysolettamavirhe ilmeni siten, että epäillyn kuulustelupöytäkirjan alkumerkintöihin tai johdantoon oli suoraan kirjattu tutkittavana olevan rikoksen tunnusmerkistö. Virhe esiintyi useimmiten kuulustelupöytäkirjalomakkeiden kohdassa "Asiaa koskevat tiedot". Ohjeistuksen mukaan tutkinnanjohtajan tulisi tutkintamääräystä antaessaan täyttää epäillyn kuulustelupöytäkirjan kyseiseen kohtaan senhetkiset asiatiedot. Edelleen ohjeen mukaan tutkija kirjaa kohdan samansisältöisenä muihin kuulustelupöytäkirjoihin.³⁵⁵ Tällöin voidaan katsoa, että kohtaan tulisi kirjata se tietoon tullut tapahtumankulku, jonka perusteella asiassa on syytä epäillä rikosta. Näin ollen kohtaan ei voida kirjata esimerkiksi epäillyn rikoksen tunnusmerkistöä sellaisenaan. Kohdassa ei voida myöskään todeta epäillyn toimineen tunnusmerkistön mukaisesti, koska juuri se on esitutkinnassa selvitettävä asia.³⁵⁶

Edellä kuvatuissa tapauksissa voidaan myös arvioida, että syyttömyysolettamaa ei tosiasiallisesti olisi rikottu, vaan kyse on ainoastaan virheellisestä kirjaamistavasta. Asiakirja-aineiston perusteella tätä on kuitenkin mahdotonta selvittää. Kurinpitomenettelyn kirjallinen luonne korostaa asiakirjoihin tehtävien merkintöjen ja kirjausten merkitystä jälkikäteisessä arvioinnissa. Tällaisissa tapauksissa poikkeamahavaintoa ei kuitenkaan luettu virheeksi jos saman merkinnän yhteydessä oli erikseen edes jollakin tavalla mainittu, että kyseessä on ollut rikosepäily. Mainittakoon että Rehula on selvityksessään päätenyt luokittelemaan kyseisen havainnon muoto- ja merkintävirheeksi. Tämän tutkimuksen tapausaineistossa havaittiin myös sellaisia syyttömyysolettamavirheitä, joissa syyttömyysolettaman rikkoutuminen ilmeni asianosaisten kuulustelujen sisällöstä. Mikäli edellä esitetty alkumerkintöjen ja johdannon kirjaamistapa jätettäisiin huomiotta, esiintyi näitä yksiselitteisempiä syyttömyysolettamavirheitä jokseenkin saman verran kuin Kärjen tutkimuksessa on esitetty. Näissäkään tapauksissa tosin virheellä ei ollut mitään varsinaista merkitystä asian lopputuloksen kannalta.

³⁵⁵ PEOIKOS ohje 302, s. 33.

³⁵⁶ Esimerkiksi epäiltyä luvattonta poissaoloa käsiteltäessä ilmaisu "... jätti luvatta saapumatta palveluspaikkaansa määräaikaan mennessä. Oikeudetonta poissaoloa yhteensä 2 tuntia." on syyttömyysolettaman vastainen. Vaikka poissaolon luvattomuus ja kesto ovatkin tiedossa olevia seikkoja, on poissaolon oikeudettomuus vasta esitutkinnassa selvitettävä asia.

Syyttömyysolettaman säilyttäminen kurinpitoasian ratkaisuun asti voi olla menettelyn edellytysten näkökulmasta hankalaa. Epäillyn rikoksen tapahtumankulku on usein varsin hyvin selvillä jo tutkintamääräystä annettaessa, jolloin asia vaikuttaa olevan yksinkertainen ja selvä. Tavallista on myös se, että epäilty myöntää syyllisyytensä esitutkinnassa. Toisin sanoen silloin kun prosessinedellytysten katsotaan olevan olemassa, on tutkijalla ja kurinpitoesimiehellä vaarana jo samassa yhteydessä ennakoita menettelyn lopputulos ja suhtautua epäiltyyn sen mukaisesti. Asetelma on sama kuin arvioitaessa kurinpitoesimiehen suhtautumista syyllisyyskysymyksen ratkaisemiseen prosessinedellytysten perusteella.³⁵⁷ Tällaisesta ennakonkäsityksestä irtautuminen voi olla menettelyn toimijoille vaikeaa, koska menettely todella käytännössä lähes aina johtaa syyksilukevaan ratkaisuun.

Toisaalta juuri tästä syystä syyttömyysolettaman säilyttämiseen tulisi kiinnittää sotilasrikoksen esitutkinnassa erityistä huomiota. Erityisesti silloin kun epäilty tunnustaa tapahtumankulun, tulisi esitutkinnassa pystyä käsittelemään mahdolliset syyllisyyden poistavat tai sitä vähentävät seikat.³⁵⁸ Huomioiden epäillyn asema menettelyn kohteena, ei hänen voida olettaa osaavan niitä itse ottaa esille.³⁵⁹ Vaikka sotilasrikoksen esitutkinta toimitettaisiin summaariselle menettelylle ominaisella tavalla kohtuullisen nopeastikin, tulisi siinä kuitenkin pystyä huomioimaan myös epäillyn puolesta vaikuttavat seikat ETL 4:1:n mukaisesti. Käytännössä sotilasrikosten esitutkinnassa olisi hyvä päästä eroon tunnustamiskeskeisyydestä, vaikka epäillyn kannanotto siihen sinällään kuulukin esitutkinnassa selvitettäviin asioihin. Tällöinkään kuulustelun ainoa sisältö tapahtumankulun tunnustamisen lisäksi ei pitäisi olla se, myöntääkö epäilty syyllisyytensä tietyn nimiseen rikokseen.

4.4.7 Toimivaltuuden ylitysvirheet

Toimivaltuuden ylitysvirheitä havaittiin aineistossa yhteensä kolme. Niiden esiintyvyys oli vastaavaa suuruusluokkaa kuin Kärjen ja Rehulan havainnoissa. Tässä tutkimuksessa kaikissa tapauksissa kyse oli nimenomaisten menettelysäännösten rikkomisesta, jotka kriteeristön mukaisesti luettiin tähän virheluokkaan. Vaikka tähän luokkaan kuuluvia virheitä oli lukumääräisesti vähän, on menettelyn laadun kannalta ongelmallista niiden luonne. Ehdottomien menet-

³⁵⁷ Ks. edellä luku 2.5.

³⁵⁸ Tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi luvattomassa poissaolossa poissaolon oikeudettomuus ja palvelusrikoksessa epäillyn suhtautuminen rikottuun velvollisuuteen tai määräykseen. Jälkimmäisellä tarkoitetaan mm. sitä, onko epäilty ollut tai olisiko hänen pitänyt olla tietoinen velvollisuuden tai määräyksen sisällöstä ja luonteesta.

³⁵⁹ Ks. edellä luku 2.2.

telysäännösten rikkominen asettaa kyseenalaiseksi sen, voidaanko kurinpitomenettelyn toimitukseen luottaa ja voidaanko sen erityisluonnetta pitää oikeutettuna. Ehdottomat menettelysäännökset myös suojaavat toimenpiteiden kohdetta viranomaistoimivaltuuksien väärinkäytöltä ja varmistavat niiden käytön asianmukaisuuden. Näin ollen tämän tyyppiset virheet kohdistuvat suoraan menettelyn kohteen oikeusasemaan, vaikka tämä ei niistä konkreettista haittaa kärsisikään.

Kaikki tässä tutkimuksessa havaitut virheet liittyivät pakkokeinojen käyttämiseen. Ensimmäisessä tapauksessa menettelyn kohteelle oli toimitettu PKL 8:30:ssä tarkoitettu henkilönkatsastus.³⁶⁰ Asiakirjojen perusteella jäi epäselväksi missä tarkoituksessa ja mihin perustuen toimenpide oli suoritettu. Kyseessä ei kuitenkaan ollut SKRTL 23 §:ssä tarkoitettu tilanne ja pakkokeinolla hankittu selvitys oli otettu esitutkinta-aineistoon. Henkilönkatsastuksesta ei myöskään ollut päätetty SKRTL 22.1 §:n tai PKL 8:33.1:n mukaisesti eikä siitä ollut laadittu PKL 8:19:ssä edellytettyä pöytäkirjaa. Toisessa tapauksessa esitutkinnassa oli toimitettu takavarikko. Tässä tapauksessa asiakirjoista ei selvinnyt, oliko pakkokeinosta tehty päätös SKRTL 22.1 §:n tai PKL 7:7:n mukaisesti. Takavarikosta ei myöskään oltu laadittu PKL 7:12:ssä tarkoitettua pöytäkirjaa eikä asiakirjoista ilmennyt miten takavarikon kohdetta oli takavarikkoon ottamisen jälkeen käsitelty tai mitä sen suhteen myöhemmin oli päätetty. Kolmannessa tapauksessa esitutkintapöytäkirjasta ilmeni että karkaamisesta epäilty varusmies oli ollut pidätettynä, mutta asiakirjoista puuttuivat lähes kaikki pidättämistä koskevat merkinnät. Pidättämisestä oli päättänyt toimivaltainen henkilö, mutta muilta osin vapaudenmenetyksen asianmukaisuutta ei pystynyt arvioimaan. Asiakirjoista ei ilmennyt muun muassa pidättämisen edellytyksiä tai tietoa pidättämisen edellyttämien toimenpiteiden suorittamisesta.

Koska toimivaltuuden ylitysvirheet näyttävät liittyvän nimenomaan pakkokeinojen käyttöön sotilasrikosten esitutkinnassa, olisi niihin suhteellisen helppo kiinnittää huomiota kurinpitomenettelyn laadun parantamiseksi. Pakkokeinojen tarve kurinpitomenettelyssä on poikkeuksellista, joten niiden soveltamisesta ei kerry kurinpitoesimiehille ja tutkijoille juurikaan kokemusta. Siksi pakkokeinotapauksiin tulisi paneutua erityisellä huolellisuudella, mikäli asian käsittely pakkokeinojen soveltamista edellyttää. Tässä suhteessa menettelyn toimijoille oleellista on tunnistaa tilanteet, joissa jonkin pakkokeinon käyttöön ollaan ryhtymässä. Tällöin niitä koskevaan erityiseen sääntelyyn tulisi todennäköisesti myös kiinnitettyä enemmän huo-

³⁶⁰ Kyseessä oli puhalluskoe humalatilanteen toteamiseksi. Puhalluskokeen toimittaminen eri tilanteissa on erikseen ohjeistettu PEOIKOS ohjeessa 302.

miota. On myös selvää, että näissä tilanteissa esitutkinnassa on hyödyksi tukeutua oikeusupseereihin ja sotilaslakimiehiin. Tässä yhteydessä voidaan jälleen todeta, että menettelyn toimijoiden tulisi hahmottaa toimivansa nimenomaan rikosprosessin piirissä ja osata erottaa tämä rooli muusta sotilasorganisaatioon ja sotilaalliseen ympäristöön kuuluvasta toiminnasta.

4.4.8 Rangaistuksen mittaamisvirheet

Rangaistuksen mittaamisvirheiden esiintyvyys aineistossa oli samaa tasoa kuin Kärjen ja Rehulan tutkimustuloksissa. Myös havainnot mittaamisvirheistä olivat samansuuntaisia. Tavallisin kurinpitoesimies oli määrännyt teosta lievemmän seuraamuksen kuin seuraamussuosituksessa oli kyseisen teon kohdalla esitetty. Vain yhdessä tapauksessa seuraamus oli ollut seuraamussuosituksessa esitettyä ankarampi.³⁶¹ Yhdessä tapauksessa ei ollut sovellettu seuraamusta ankaroittavaa perustetta, vaikka sen edellytykset olivat tapauksessa olemassa. Yksikään havaituista rangaistuksen mittaamisvirheistä ei poikennut SKRTL 12 §:n mukaisista kurinpitoesimiehen toimivallan rajoitteista.

Suurin osa havaituista rangaistuksen mittaamisvirheistä oli siis käytännössä tapauksia, joissa kurinpitoesimies oli poikennut seuraamussuosituksesta lievempään suuntaan. Aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella voidaan arvioida, että valtaosassa tapauksia ratkaisu oli tehty tietoisesti. Kyseisissä tapauksissa kyse oli varusmiesjohtajan tai palveluksessaan hyvin menestyneen miehistöön kuuluvan varusmiehen teosta, johon epäilty myönsi syyllisyyteensä ja jota kuulustelussa ilmoitti katuvansa.³⁶² Usein epäilty myös kuulustelussa totesi aikovansa pitää huolen siitä, että tapaus ei tule toistumaan. Kuitenkaan kaikki kyseiset teot eivät olleet epähuomiossa tapahtuneita, vaan joukossa oli myös tarkoitustahallisuutta osoittavia rikkeitä. On hyvin ymmärrettävää, että kurinpitoesimies haluaa seuraamuksen määrässä huomioida rangaistun tällaisen suhtautumisen tekoonsa. Ajatuksena voi olla niin ikään menettelyn kohteen jonkinlainen palkitseminen hänen hyvistä suorituksistaan. Näiden seikkojen huomiointi rikosoikeudellista seuraamusta mitattaessa ei kuitenkaan ole ongelmantonta.

SKRTL 49 §:n perusteella kurinpitoesimiehen toimivaltaan kuuluu varsin laaja harkinta, jota ohjaa ensisijaisesti menettelyn keskeinen tavoite eli sotilaallisen kurin ja järjestyksen ylläpito.

³⁶¹ Kyseisessä tapauksessa kurinpitopäätöksessä määrätty kurinpitosakkojen lukumäärä ylitti seuraamussuosituksessa mainitun vaihteluvälin.

³⁶² Menestyksellisestä palveluksesta voi katsoa olevan kyse ainakin silloin, kun varusmies on ylennetty miehistön korkeampaan sotilasarvoon varusmiespalveluksensa aikana.

Kurinpitoesimies voi rangaistun henkilöstä johtuen katsoa tavanomaista lievemmän seuraamuksen riittävän kurin ja järjestyksen ylläpitoon tai jopa edistävän sitä. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta tällainen soveltaminen on kuitenkin ongelmallista. SKL:n mukaiseen menettelyyn sisältynyt rangaistun aiempi hyvä palvelus poistettiin lieventämisperusteista SKRTL:n säätämisen yhteydessä juuri siksi, että sitä on vaikea määritellä yksiselitteisesti.³⁶³ Ratkaisu on ollut lainsäätäjältä tietoinen ja nimenomainen. Mahdolliset aiemmat kurinpitorangaistukset ja teon tekeminen koolla olevien sotilaiden läsnä ollessa ovat ainoita tekijän toimintaan sotilasorganisaatiossa liittyviä tekijöitä, jotka voidaan huomioida rangaistuksen määrässä.³⁶⁴

Joukko-osastojen tarkastuskertomuksissa rangaistuksen mittaamista arvioitaessa viitataan usein jonkin perusyksikön tai joukko-osaston yhtenäiseen soveltamiskäytäntöön. Tämä ei kuitenkaan ole kovin täsmällinen määritelmä. Sen selvittäminen luotettavasti edellyttäisi yksittäistapauksessa kyseisestä joukko-osastosta tai perusyksiköstä olosuhteiltaan vastaavanlaisien aiempien tapausten esille hakemista ja arviointia, mitä käytännössä tuskin tehdään. Seuraamussuosituksessa yhtenäinen soveltamiskäytäntö on määritelty, mutta siinä kuvatut esimerkkitapaukset eivät pysty kattamaan soveltamiskäytännössä ratkaistavia tapauksia.³⁶⁵ Lisäksi seuraamussuosituskin jättää kurinpitoesimiehelle harkinnanvaraa. Näin ollen ainakin seuraamussuosituksen ulkopuolelle mentäessä perustuu rangaistuskäytännön yhtenäisyyden arviointi todennäköisesti lähinnä kurinpitoesimiehen henkilökohtaiseen näkemykseen ja kokemukseen.

Menettelyn laadun kannalta rangaistuksen mittaamiseen näyttäisi liittyvän lähinnä kysymys siitä, tapahtuuko mittaaminen hyväksyttävillä perusteilla. Kurinpitoesimiehen tulisi jälleen tässäkin kohden huomioida menettelyn rikosoikeudellinen luonne ja pystyä tarkastelemaan asiaa ensisijaisesti tästä näkökulmasta. Asian arvioiminen yksinomaan tai pääasiassa sotilasorganisaation hallinnollisesta ja toiminnallisesta näkökulmasta voi johtaa SKRTL:lle vieraiden perusteiden soveltamiseen. Kurinpitoratkaisujen soveltamiskäytännössä tätä ei tietysti voida täysin luotettavasti arvioida, koska rangaistuksen mittaamispäätöstä ei perustella. Summaarinen menettely jättää tässä suhteessa ratkaisijalle harkinnanvaraa, joka viime kädessä

³⁶³ HE 30/2013 vp s. 63.

³⁶⁴ Myös rangaistun palvelusasema ja tehtävän laatu vaikuttaa seuraamukseen, mm. korkea-arvoiselta sotilaalta edellytetään korkeampaa osaamista kuin alempiarvoiselta. Tässä on kuitenkin kyse nimenomaan rangaistun suhtautumisesta tekoon eikä teon suhteesta tekijäänsä.

³⁶⁵ Poissaolorikosten kohdalla tämä on paremmin mahdollista, kun teon vakavuutta arvioidaan pääasiassa objektiivisesti määriteltävän poissaolon keston perusteella. Kuitenkin jo karkaamista arvioitaessa tilanne vaikeutuu, kun joudutaan harkitsemaan poissaolosta palvelukselle aiheutunutta haittaa.

arvioidaan vasta tuomioistuinkäsittelyssä. SKRTL:n mukaisen toimivallan ja seuraamussuosituksen rajoissa toimittaessa rangaistuksen mittaaminen ei aiheuta laatuongelmia menettelyyn.

4.4.9 Täytäntöönpanovirheet

Aineistossa havaitut täytäntöönpanovirheet liittyivät useimmiten kurinpitopäätöksen yhteydessä annettuun muutoksenhakuosoitukseen. Eniten virheitä oli muutoksenhauille ilmoitetussa määräajassa. Muutoksenhakuosoituksen suhteen joukko-osastoissa oli hieman toisistaan poikkeavia käytäntöjä. Kurinpitoratkaisulomakkeeseen tulostuu muutoksenhakuosoitukseen viitattaava kohta, jossa tosin viitataan sekä ratkaisupyyntöön että kurinpitovalitukseen. Aineistoon sisältyneissä joukko-osastojen tarkastuskertomuksissa on alkuvuodesta 2015 kiinnitetty huomiota juuri siihen, että kurinpitopäätöksistä ei ilmene, kumpi muutoksenhakuosoitus päätöksen tiedoksiannon yhteydessä on annettu tai onko sitä annettu lainkaan. Kurinpitoratkaisun yhteydessä annettu muutoksenhakuosoitus ei myöskään pääsääntöisesti sisältynyt tapauksen arkistoituihin asiakirja-aineistoon. Tarkastuskertomuksissa oli ohjeistettu, tosin joukko-osastosta riippuen hieman eri tavoilla, tekemään lomakkeeseen sellaiset merkinnät joista muutoksenhakuosoituksen antaminen pystytään todentamaan. Ohjeistuksen ansiosta loppuvuoden kurinpitopäätöksissä muutoksenhakuosoituksen antaminen yleensä oli todennettavissa. Tällöinkään tosin muutoksenhakuosoituksen sisältö ei pelkästä merkinnästä ilmene. Eräässä joukko-osastossa näyttää olleen käytäntönä arkistoida kopio muutoksenhakuosoituksesta, jonka vastaanottamisen rangaistu oli allekirjoituksellaan vahvistanut.³⁶⁶

Muut täytäntöönpanovirheet liittyivät lähinnä täytäntöönpanomerkintöihin. Erään yksikön aineistossa täytäntöönpanomerkinnät olivat alun perin jääneet puuttumaan useista kurinpitotarkaisuihin. Puolustushaaran tarkastuskertomuksessa asiaan oli kuitenkin kiinnitetty huomiota ja puolustushaaraesikunnan toimeksiannosta seuraamusten täytäntöönpano oli tarkistettu ja puutteelliset merkinnät korjattu jälkikäteen.³⁶⁷ Yhdessä tapauksessa kurinpitoratkaisua ei merkintöjen perusteella ollut annettu tiedoksi tapauksen asianomistajalle, vaikka tämä oli kuulustelussaan ilmoittanut haluavansa saada ratkaisusta tiedon. Vakavimpana virrehavaintona

³⁶⁶ Tällöin tietysti muutoksenhakuosoituksen oikeellisuus on kokonaisuudessaan jälkikäteen arvioitavissa. Sääntely tai ohjeistus ei kuitenkaan varsinaisesti edellytä muutoksenhakuosoituksen todisteellista tiedoksiannosta eikä sen dokumentointia. Täytäntöönpanovirheiden kohdalla asetelma ilmeni siten, että dokumentoiduista muutoksenhakuosoituksista kertyi virrehavaintoina mm. muutoksenhaun virheellisiä määräaikoja. Dokumentoitamattomissakin muutoksenhakuosoituksissa näitä todennäköisesti olisi ollut, mutta niistä ei nyt saatu havaintoja.

³⁶⁷ Aineiston perusteella seuraamusten täytäntöönpano oli tosiasiaa tapahtunut oikein. Nämä poikkeamahavainnot kuitenkin luettiin virheiksi, koska tutkimus kohdistuu nimenomaan itse menettelyssä toteutuvan laatuun.

voidaan pitää tapausta, jossa seuraamuksen täytäntöönpanosta ei ollut vähennetty rangaistun teon johdosta kärsimää vapaudenmenetyksia.

Valtaosa havaituista täytäntöönpanovirheistä oli luonteeltaan teknisiä eivätkä ne näin ollen vaikuta olevan menettelyn laadun kannalta ongelmallisimpia. Kärjen ja Rehulan tutkimuksiin verrattuna tähän virheluokkaan kertyi kuitenkin selvästi enemmän virrehavaintoja. Ero johtuu lähinnä muutoksenhakumenettelyyn liittyvistä havainnoista, joista Kärjen ja Rehulan tuloksissa ei ole lainkaan mainintaa.³⁶⁸ Sitä vastoin Kärjen ja Rehulan tutkimuksissa todetusta seuraamusten täytäntöönpanosta väärän sisältöisenä ei tehty lainkaan havaintoja. Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että tämän virhetyypin sisältö on jossain määrin muotoutunut uudelleen. Rehulan tulosten perusteella ongelmat ovat liittyneet erityisesti ylimääräisen palveluksen täytäntöönpanoon. Nimenomaan tähän on kiinnitetty runsaasti huomiota puolustushaarasikuntien tarkastuskertomuksissa ja vaikuttaisi siltä, että tämän suhteen on päästy hyviin tuloksiin.³⁶⁹ Toinen merkittävä havainto liittyy tapauksiin, joissa kurinpitoesimies on päätöksellään jättänyt esitutkinnan toimittamatta tai rangaistuksen määräämättä. Kärjen ja Rehulan tuloksissa merkittävä osa havaituista täytäntöönpanovirheistä liittyi näiden ratkaisujen perusteisiin ja oikeellisuuteen. Kuten aiempana on todettu, sisältyi tämän tutkimuksen aineistoon ainoastaan yksi tapaus, jossa seuraamus oli SKRTL 52.2 §:n perusteella jätetty määräämättä. Näiden tapausten puuttumisesta seuraa tietysti se, ettei niihin liittyviä virheitäkään menettelyssä todettu. Menettelyn laatua kokonaisuutena ajatellen vaikutus voi kuitenkin olla myös toisen suuntainen.³⁷⁰

4.4.10 Kuulemisvirheet

Lähes kaikki aineistossa todetut kuulemisvirheet aiheutuivat SKRTL 34 §:n mukaisen lausumamahdollisuuden varaamista koskevan merkinnän puuttumisesta epäillyn kuulustelupöytäkirjasta. On mahdollista, että suurimmassa osassa tapauksia merkinnän puuttumisesta huolimatta lausumamahdollisuus on kuitenkin annettu. Tähän viittaa se, että aineistossa ei puuttunut yhtään kurinpitoratkaisuun kirjattavaa SKRTL 51 §:n mukaista kuulemistä koskevaa merkintää ja tämä kuuleminen käytännössä toimitettaneen useimmiten välittömästi ensiksi maini-

³⁶⁸ On tietysti huomioitava, että SKL:n mukainen muutoksenhakuprosessi on ollut erilainen eikä kurinpito-ojennuksista ole ollut muutoksenhakumahdollisuutta lainkaan.

³⁶⁹ MAAVE kertomus MK17924, s. 11-12. ILMAVE kertomus CK9095, s. 8-9. MERIVE kertomus DK6404, s. 6-7. RVLE tarkastuskertomus RVLdno/2012/195, s. 2-3.

³⁷⁰ Tätä on käsitelty edellä luvussa 4.2.6.

tun lausumamahdollisuuden jälkeen.³⁷¹ Merkinnän puuttuessa kuitenkin on mahdollista myös se, että lausuma on SKRTL 34.2 §:n perusteella jätetty hankkimatta, minkä edellytyksiä tulisi jälkikäteen pystyä arvioimaan. Tästä syystä lausumamahdollisuutta koskevan merkinnän puuttuminen on luettu kuulemisvirheeksi ellei asiakirjoista muuten ilmene, että epäilty ei aio antaa lausumaa.³⁷²

Kuulemisvirheiden esiintyvyys oli tässä tutkimuksessa suurempi kuin Kärjen ja Rehulan tutkimuksissa. Virheiden kohdentuminen ja luonne kuitenkin oli erilainen. Kärjen ja Rehulan tulosten perustella kuulemisvirheet kohdistuivat nimenomaan seuraamusharkintaan liittyvään kuulemiseen, kun taas tässä tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella esitutkintaa koskevaan kuulemiseen. SKL:iin ei sisältynyt SKRTL 34 §:ää vastaavaa nimenomaista sääntelyä esitutkintaan liittyvästä kuulemisesta, vaan se perustui tuolloin voimassa olleen esitutkintalain (449/1987) 42 §:ään. Tämän säännöksen velvoittavuus suhteessa nykyisen ETL:n 10 luvun 1 §:ään oli huomattavasti väljempi, joten on ymmärrettävää, että SKL:n mukaisessa menettelyssä esitutkintaan liittyvään kuulemiseen ei ole kiinnitetty yhtäläillä huomiota. Myös sen puuttumisen luonne menettelyvirheenä olisi Kärjen ja Rehulan tutkimuksessa ollut kyseenalainen. Kärjen ja Rehulan tuloksissa esitettyjen kuulemisvirheiden voidaan siis katsoa olevan vakavampia, koska näissä tapauksissa menettelyn kohteella ei todennäköisesti ole ollut lainkaan tilaisuutta tulla kuulluksi menettelyn aikana.³⁷³

Kahta erillistä kuulemisvelvoitetta voidaan pitää menettelyn summaariseen luonteeseen ja tavoitteena olevaan viivytyksettömyyteen nähden raskaana. Rikosprosessin periaatteita ajatellen molemmille on kuitenkin perusteensa; toisella pyritään turvaamaan rikoksesta epäillyn rooli esitutkinnan aktiivisena toimijana ja toisella vastaajan osallistuminen oman asiansa käsittelyyn ratkaisua tehtäessä. Asiakirjoista ei tietenkään pystytä arvioimaan kuulemisen toteutustapaa tai sisältöä, mutta aineiston perusteella yhtään seuraamusharkintaan kohdistuvaa kuulemistä ei ole jäänyt toteutumatta ja menettelyn kohteella on näin poikkeuksetta ollut mahdollisuus tulla kuulluksi.³⁷⁴ Näin ollen tässä tutkimuksessa havaittuja kuulemisvirheitä ei voida

³⁷¹ Käytännössä kyse olisi siis siitä, että kurinpitoesimies ei ole muistanut tehdä merkintää erikseen esitutkintapöytäkirjaan. Tämän virheen tapahtumisen todennäköisesti estäisi se, että tutkija huolehtisi lausuman pyytämisestä ja merkinnän tekemisestä ennen aineiston toimittamista kurinpitoesimiehelle. Tämä olisi luontevaa siksi, että SKRTL 34 §:ssä tarkoitettu lausuma kohdistuu nimenomaan esitutkintaan ja lausuman perusteella asiassa mahdollisesti vielä toimitetaan lisää esitutkintatoimenpiteitä.

³⁷² Näin oli kahdessa aineistoon sisältyneessä tapauksessa.

³⁷³ Tietysti menettelyn kohdetta on joka tapauksessa kuulusteltu rikoksesta epäillyn asemassa.

³⁷⁴ Voidaan myös katsoa, että epäilty voisi viimeistään vielä seuraamusharkintaan liittyvässä kuulemisessäkin tuoda esiin esitutkinnan toimittamiseen liittyviä näkökohtia ja kurinpitoesimiehelle olisi mahdollisuus arvioida näiden merkitys ja tarvittaessa toimituttaa lisätutkintaa ennen kurinpitotarkoituksen tekemistä.

pitää erityisen haitallisina kurinpitomenettelyn laadun kannalta, vaikka niitä aineistossa kohtalaisen runsaasti havaittiin.

4.5 Virrehavaintojen jakautuminen yksiköittäin

Virrehavaintojen yhteismäärä aineistossa oli siis kokonaisuutena varsin suuri. Virrehavaintojen esiintyvyys kuitenkin vaihteli joukko-osastojen ja perusyksiköiden välillä melko paljon. Sellaisia menettelyjä, joissa ei todettu yhtään virhettä, oli yhteensä 24. Yksiköittäin tarkasteltuna virheiden esiintyvyys vaihteli 1,1 ja 5,3 virheen välillä (Taulukko 5).³⁷⁵ Virrehavaintojen määrä eniten virheitä sisältäneen yksikön aineistossa oli siis noin viisinkertainen vähiten virheitä sisältäneen yksikön aineistoon verrattuna. Kärjen tutkimuksessa virheiden esiintyvyyden vaihteluväli oli 0,4 ja 2,8.³⁷⁶ Vaikka siis virrehavaintojen kokonaismäärä tässä tutkimuksessa on Kärjen tutkimusta suurempi, oli virheiden jakautuminen yksiköittäin jokseenkin samansuuntaista.³⁷⁷

Yksikkö	Menettelyt, joissa ei todettu yhtään virhettä	Virheitä keskim.	Vakavia virheitä keskim.
A1 (20)	3	1,45	0,45
A2 (20)	2	1,20	0,10
A0 (20)	0	3,00	0,35
B1 (20)	3	2,35	0,10
B2 (20)	8	1,10	0
B0 (20)	1	2,80	0,35
C1 (18)	0	5,33	0
C0 (4)	0	4,75	0
D1 (13)	0	3,23	0
D2 (20)	7	1,25	0,05
D0 (10)	0	3,40	0,10
koko aineisto	24	2,45	0,16

Taulukko 5. Virheettömien menettelyjen sekä virrehavaintojen esiintyvyys yksiköittäin. Sulussa yksikön aineistoon sisältyneiden tapausten lukumäärä.

³⁷⁵ Luvussa 4.2.1 selvitetystä aineiston jaottelutavasta johtuen ylempien kurinpitoesimiesten kurinpitopäätökset muodostavat oman "yksikkönsä". Yksiköt A0, B0, C0 ja D0 eivät siis ole organisaation mukaisia yksiköitä, vaan niihin sisältyy sekä joukkoyksiköiden komentajien että joukko-osaston komentajien tekemiä kurinpitotarkoituksia.

³⁷⁶ *Kärki Helsinki Law Review* 2010/1, s. 33.

³⁷⁷ Rehulan tutkimusraportti ei mahdollistanut virrehavaintojen luokittelua yksiköittäin.

Myös erot vakaviksi katsottujen virheiden esiintyvyydessä yksiköiden välillä olivat kohtalaisen suuria, vaihteluvälin ollessa 0 ja 0,45 virheen välillä. Vakavien virheiden esiintyvyyden kuitenkin käytännössä aiheuttavat niin harvat virrehavainnot, että niiden yksilöittäiseen vertailuun tulee suhtautua varauksellisesti. Kaikkien virrehavaintojen korkea esiintyvyys yksikössä ei tulosten perusteella merkitse vakavien virheiden korkeaa esiintyvyyttä, vaan ennemminkin asia oli päinvastoin. Vakavia virrehavaintoja yksikön aineistossa saattoi olla suhteellisen runsaasti, vaikka virheitä kokonaisuudessaan oli verraten vähän. Toisaalta virheiden esiintyvyys yksikössä saattoi olla korkea, vaikka vakavia virheitä ei todettu lainkaan. Edelleen aineistossa oli myös yksiköitä, joissa sekä kaikkien virheiden että vakavien virheiden esiintyvyys oli matala suhteessa muihin yksiköihin. Vaikuttaisikin siltä, että kaikkien virrehavaintojen esiintyvyyden ja vakavien virrehavaintojen suhdetta ei tulosten perusteella pystytä määrittelemään. Toisaalta sekä kaikkien virheiden esiintyvyys että vakavien virheiden esiintyvyys näyttävät toisistaan erillisinä jossain määrin kasautuvan tiettyihin yksiköihin.³⁷⁸ Menettelyn yleisen laadun kannalta tästä voidaan päätellä, että laadun toteuma soveltamiskäytännössä ei ole luonteeltaan tasaista, vaan ennemminkin soveltamistahojen välisten erojen värittämää.

Tutkimuksen tarkoituksena ei ole löytää menettelyn laadun suhteen parempia tai huonompia joukko-osastoja tai perusyksiköitä. Tämä ei yksinomaan virheitä havainnoimalla olisi mahdollistakaan, koska laatuun vaikuttavat virheiden lisäksi muutkin tekijät.³⁷⁹ Havaintojen perusteella otokseen kuitenkin sattui myös yksiköitä, joissa sekä kaikkien virheiden että vakavien virheiden esiintyvyys oli huomattavan matala. Näiden yksikköjen aineistossa oli myös eniten tapauksia, joissa ei havaittu yhtään virhettä.³⁸⁰ Mikään tietty virrehavaintojen vähäisyyttä selittävä tekijä ei kyseisten yksiköiden aineistossa noussut esiin. Otantaan sattuneet tapaukset olivat luonteeltaan ja laajuudeltaan jokseenkin samantyyppisiä kuin muissakin yksiköissä. Esitutkinta oli toimitettu suunnilleen samassa laajuudessa kuin vastaavissa tapauksissa muissakin yksiköissä, eikä menettelyssä asiakirjojen perusteella pystynyt muutenkaan toteamaan mitään ulkoisia poikkeavuuksia. Virrehavaintoja vain yksinkertaisesti oli vähemmän. Tämän

³⁷⁸ Havainto perustuu ainoastaan yksikön virheiden esiintyvyyden arvioimisesta suhteessa esiintyvyyden keskiarvoon. Mitään täsmällistä tunnuslukua sille ei ole.

³⁷⁹ Oikeudenkäytön laadun ulottuvuuksia on käsitelty luvussa 1.6.

³⁸⁰ Tällaisia yksiköitä olivat B2 ja D2. Sinällään yksinomaan virheettömät tapaukset eivät välttämättä kerro paljoa laadusta. Suuri merkitys voi olla myös juttutyyppillä; yleisissä ja yksinkertaisissa juttutyypeissä, kuten esimerkiksi tavanomaiset poissaolirikokset, virheiden mahdollisuus on huomattavasti pienempi. Lisäksi menettely on voinut kokonaisuutena arvioiden olla hyvälaatuinen, vaikka siinä olisikin tapahtunut yksittäinen merkityksellään vähäinen virhe.

perusteella voitaneen päätellä ainakin se, että menettely on kaikesta huolimatta mahdollista toteuttaa myös varsin virheettömästi.³⁸¹

Tarkasteltaessa virrehavaintojen esiintyvyyttä yksiköiden välillä, näyttäisi sekä kaikkien virheiden että vakavien virheiden esiintyvyys ehkä hivenen yllättäen olevan suurin ylempien kurinpitoesimiesten tekemissä kurinpitoratkaisuissa ja näihin liittyvissä aineistoissa. Tälle ei aineiston perusteella ollut pääteltävissä mitään selkeitä syitä. Virhetyypeittäin tarkasteltunaakaan havainnolle ei löytynyt selittävää tekijää, vaan virhetyyppien jakautuminen vaihteli joukko-osastoittain melkoisesti (Taulukko 6).³⁸² Tuloksia arvioitaessa on huomioitava, että ylempien kurinpitoesimiesten ratkaistavana on perusyksiköihin verrattuna jonkin verran monitahoisempia ja hankalampiakin tapauksia, joissa myös esitutkinta-aineiston määrä on suurempi. Tällöin tietysti myös virheiden mahdollisuus kasvaa. Edelleen on huomioitava, että ylemmän kurinpitoesimiehen osuus asian käsittelyssä tapahtuu pääosin vasta aivan loppuvaiheessa. Esitutkinta ja suuri osa muistakin menettelyyn liittyvistä toimenpiteistä tehdään ylemmän kurinpitoesimiehen ratkaistavaksi tulevissa tapauksissa useimmiten perusyksikössä, jolloin ylempi kurinpitoesimies saa asian ja aineiston sellaisena kuin se on. Osa todetuista virheistä, erityisesti tiettyjen merkintöjen puuttuminen asiakirjoista, on todennäköisesti aiheutunut juuri tästä.³⁸³

³⁸¹ Kuten koko aineistoa ajatellen, ei näidenkään yksiköiden aineiston kohdalla voida täysin sulkea pois sitä mahdollisuutta että asiakirjoissa mahdollisesti olleita puutteita olisi korjattu jälkikäteen. Koko aineistossa tehtiin muutamissa kohdin havaintoja puutteiden korjaamisesta jälkikäteen ilman korjaamisesta asiakirjaan tehtyjä korjausmerkintöjä. Näissäkin tosin kyse oli kohtalaisen vähämerkityksellisten puutteiden täydentämisestä. Toisaalta virheiden korjaaminen osoittaa jälkikäteisen kontrollin toimivuutta.

³⁸² Sama voitiin todeta kun tarkasteltiin virhetyyppien jakaumaa yksiköittäin. Mikään tietty yhteinen virhetyyppi ei korostunut osastosten A0, B0, C0 ja D0 aineistoissa.

³⁸³ Menettelyn toimijoiden suhteen on myös huomattava, että tutkinnanjohtaja vastaa esitutkinnasta ja esitutkinta-aineiston laadusta. Mikäli tutkinnanjohtajana toimii muu kuin asian ratkaiseva kurinpitoesimies, vastaa kurinpitoesimies henkilönä kurinpitopäätöksen sisällöstä ja siihen liittyvistä toimenpiteistä. Täytäntöönpanosta voi vielä vastata eri henkilö. Näitä ei tässä tutkimuksessa eroteltu.

Joukko-osasto	Virheitä keskim.	Vakavia virheitä keskim.	Osuus kaikista joukko-osaston aineistossa todetuista virheistä, %									
			V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10
A (60)	1,88	0,30	69,9	6,2	2,7	0	2,7	12,4	0,9	2,7	0,9	1,8
B (60)	2,08	0,15	70,4	5,6	8,8	0,8	2,4	3,2	0,8	0	3,2	4,8
C (22)	5,23	0	61,7	13,9	5,2	0	0	0	0	3,5	7,0	8,7
D (43)	2,35	0,05	61,4	1,0	11,9	0	0	1,0	1,0	4,0	5,0	14,9

V1: Muoto- tai merkintävirhe

V2: Viivästysvirhe

V3: Teonkuvausvirhe

V4: Blankorangaistusvirhe

V5: Näyttövirhe

V6: Syyttömyysolettamavirhe

V7: Toimivaltuuden ylitysvirhe

V8: Rangaistuksen mittaamisvirhe

V9: Täytäntöönpanovirhe

V10: Kuulemisvirhe

Taulukko 6. Virheiden esiintyvyys joukko-osastoittain sekä eri virhetyyppien osuus joukko-osaston kaikista virheistä. Suluissa joukko-osaston aineistoon sisältyneiden tapausten lukumäärä.

Tulosten perustella näyttäisi siltä, että kunkin joukko-osaston aineistossa korostui erityisesti jokin tietty virhetyyppi. Joukko-osastossa A tällainen oli syyttömyysolettamavirhe, joukko-osastossa B teonkuvausvirhe, joukko-osastossa C viivästysvirhe ja joukko-osastossa D kuulemisvirhe sekä teonkuvausvirhe. Perusyksiköittäin tarkasteltuna sama havainto erottui aineistosta vielä voimakkaampana. Tietyn virhetyypin runsas esiintyminen jossain yksikössä aiheutti osaltaan myös kyseisen virhetyypin korostumisen joukko-osaston aineistossa.³⁸⁴

Myös virhetyypeittäin tarkasteltuna näyttäisi siis siltä, että menettelylle on ominaista tietyn tyyppisten virheiden kasautuminen joukko-osaston ja erityisesti perusyksiköiden soveltamiskäytännössä. Tämä on menettelyn laadun kannalta merkityksellistä sikäli, että soveltamiskäytännössä näyttäisi tavalliselta jonkin tietyn virheitä aiheuttavan menettelyn toistuminen. Osassa tapauksia kyseessä voi katsoa olevan jopa systemaattisen virheen.³⁸⁵ Todennäköisesti menettelyn toimijat eivät tiedosta menettelyssä tapahtuvaa virhettä, jolloin sen esiintyminen jatkuu niin kauan kunnes toimintatapaa jostain syystä muutetaan. Asian merkitys riippuu tällaisen tyyppivirheen laadusta. Muotovirheiden merkitys toistuessaankin on korkeintaan kiusallinen, mutta esimerkiksi syyttömyysolettamavirheen toistumiseen tulee suhtautua vakavammin.

³⁸⁴ Tämä luonnollisesti johtui siitä, että yksi perusyksikkö muodosti vähintään kolmasosan koko joukko-osaston aineistosta. Yksiköittäistä virhetyyppijakaumaa ei tässä kuitenkaan ole esitetty. Yksikkökohtaisen otoskoon pienuudesta johtuen virhetyyppihavaintojen tilastollinen tarkastelu ja niiden vertailu olisi kyseenalaista.

³⁸⁵ Selvästi tällaisia tapauksia olivat esimerkiksi täytäntöönpanovirheet ja tietyt muoto- ja merkintävirheet osatoksessa C1, mutta kaikkien joukko-osastojen aineistoihin sisältyi systemaattisesti virheitä tuottavaan menettelytapaan viittaavia piirteitä.

4.6 Virrehavaintojen käsittely menettelyn sisäisessä kontrollissa

4.6.1 Virrehavaintojen käsittely joukko-osastojen tarkastuksissa

Kaikissa tutkimuksen kohteena olleissa joukko-osastoissa oli toteutettu SKRTL 124 §:n mukainen joukko-osaston komentajan tarkastus niiltä neljännesvuosijaksoilta, joihin aineiston muodostaneet kurinpitiasiakirjat sisältyivät. Kaikista näistä tarkastuksista oli myös laadittu erillinen joukko-osaston komentajan tarkastuskertomus. Tarkastuskertomuksen kirjaamisavassa ja sisällössä joukko-osastojen välillä oli selviä eroja. Yleisenä huomiona tarkastuskertomuksista voi todeta, että niissä oli huomioitu joko kokonaan tai osittain vain noin kolmasosa tapausaineistossa tutkimuksessa havaituista virheistä.

Kaikki tarkastuskertomukset koostuivat koko neljännesvuosiaineistoa koskevista yleishavainnoista sekä erillisestä tapauskohtaisesta luettelosta, jonka perusteella oli yksilöitävissä tarkastukseen sisältyneet kurinpitoratkaisut. Yleishavainnot toistuivat varsin samansisältöisinä kaikissa kunkin joukko-osaston kertomuksissa. Yhtä tapausta lukuun ottamatta kaikki alempien kurinpitoesimiesten kurinpitoratkaisut sisältyivät tarkastuksiin.³⁸⁶ Joissakin joukko-osastossa näytti käytäntönä olevan sisällyttää tarkastukseen myös joukko-osaston komentajan tekemät kurinpitoratkaisut.³⁸⁷ Tarkastuskertomusten perusteella eräässä joukko-osastossa oli käytäntönä se, että oikeusupseeri käsittelee tarkastuskertomukseen kirjaamisen lisäksi tarkastushavainnot kahden kesken kunkin kurinpitoesimiehen kanssa. Tällainen toimintatapa tietysti on omiaan parantamaan kurinpitoesimiesten valmiuksia kurinpitomenettelyissä.

Merkillepantavaa oli, että kaikissa tutkimusaineistoon sisältyneissä tarkastuskertomuksissa katsottiin kurinpitomenettelyjen toteutunut laatu yleisesti hyväksi. Tämän kuvaamiseksi käytettiin hieman toisistaan poikkeavia ilmaisuja, mutta tavallisesti korostettiin erityisesti rangaistuskäytännön yhdenmukaisuutta, rangaistuksen oikeaa suhdetta tekoon, virheiden vähäisyyttä, niiden teknistä luonnetta sekä virheiden vähäistä merkitystä menettelyn kohteen oike-

³⁸⁶ Lienee sattumaa, että ainoassa tarkastuksen ulkopuolelle jääneessä tapausaineistossa todettiin vakavana pidettävä näyttövirhe. Kyseisessä tapauksessa menettelyn kohteelle ei ollut määrätty rangaistusta aineiston perusteella selvitetystä palvelusrikoksesta.

³⁸⁷ Vaikka tämä ei SKRTL 124§:n perusteella ole välttämätöntä, on se kuitenkin laadun kannalta perusteltua. Tarkastuksen toteuttaa käytännössä poikkeuksetta joukko-osaston oikeusupseeri, jolloin nämäkin tapaukset saadaan menettelyn ulkopuolisen henkilön arvioitavaksi ja ainakin osa mahdollisista virheistä on korjattavissa kun menettelyn kohde vielä on järjestelmän piirissä.

usaseman kannalta. Joitain mainintoja oli myös nimenomaisesti kurinpitotarkaisujen laadukkuudesta.

Tarkastuskertomusten havainnot koskivat pääasiassa muoto- ja merkintävirheitä. Esimerkiksi joukko-osastojen A ja C tarkastuskertomuksissa oli kiinnitetty huomiota lähes yksinomaan muoto- ja merkintävirheisiin. Muihin virhetyyppeihin ja erityisesti vakavampiin virheisiin oli tarkastuskertomuksissa kiinnitetty huomiota vain yksittäistapauksissa.³⁸⁸ Joukko-osaston B tarkastuskertomuksissa oli muista virhetyypeistä jonkin verran enemmän havaintoja, joskin suurin osa näistä jäi edelleen huomiotta. Merkillepantavaa oli myös, että joukko-osastojen A ja B tarkastuskertomuksissa ei ylempien kurinpitoesimiesten ratkaisuista ollut lähes lainkaan tarkastushavaintoja, vaikka juuri niissä oli varsin runsaasti erityyppisiä virheitä. Joukko-osaston D tarkastuskertomuksissa oli huomioitu muoto- ja merkintävirheiden ohella suurin osa muihinkin virhetyyppeihin kuuluneista virrehavainnoista. Tarkastushavainnot olivat myös muihin joukko-osastoihin verrattuna kirjattu laajemmin perustellen ja lähdeaineistoon viitaten.

Tarkastuskertomuksia käytetään myös välineenä antaa kurinpitomenettelyyn liittyvää ohjeistusta sekä yhtenäistää joukko-osaston toimintatapoja.³⁸⁹ Joukko-osastojen A ja B tarkastuskertomuksissa oli yksityiskohtaisesti ohjeistettu kyseisenä vuonna käyttöön otettu kurinpitopäätösten tiedoksiantoon liittyvä uusi menettelytapa. Tässä menettelytavassa havaittuihin puutteisiin oli myös puututtu joukko-osastojen A, B ja D yksityiskohtaisissa tarkastushavainnoissa. Joukko-osaston C aineistossa menettelytapa oli selostettu vasta puolustushaaraesikunnan tarkastuskertomuksessa.³⁹⁰

Käskyjä tai ohjeita toimenpiteistä kurinpitomenettelyn laadun parantamiseksi ei tarkastuskertomuksissa varsinaisesti ollut. Merkintöjen oikeellisuuteen ja yleisesti huolellisuuteen kehoitettiin kiinnittämään enemmän huomiota. Joukko-osaston B kertomuksissa oli jonkin verran käsitelty joukko-osaston sisäistä laatuvariaatiota sekä analysoitu sen syyt. Joukko-osastojen B ja D sekä osittain myös joukko-osaston C tarkastuskertomuksissa edellytettiin perusyksiköiden korjaavan yksityiskohtaisissa tarkastushavainnoissa mainitut virheet. Joukko-osaston A

³⁸⁸ Joukko-osastojen aineistoista tehtyjen virrehavaintojen jakautumisesta virhetyypeittäin ks. edellä taulukko 3.

³⁸⁹ On tietysti huomioitava, että joukko-osastot voivat luonnollisesti ohjeistaa yksiköitään ja henkilöstöään muutenkin kuin tarkastuskertomuksilla. Tutkimuksen aineistopyynnön perusteella tällaista kirjallista aineistoa ei kohteena olleissa joukko-osastoissa vuoden 2015 aikana ollut, mutta ohjausta voidaan antaa myös suullisesti ja epämuodollisesti.

³⁹⁰ Kyseessä oli oheistus kurinpitopäätökseen liitettävän muutoksenhakuohjauksen antamisesta siten, että sen oikeellisuus on jälkikäteen asiakirjoista todennettavissa.

kertomuksissa oli lisäksi erikseen puututtu rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen, mutta niistä ei ilmennyt mistä syystä tai minkä tapausten johdosta asiaan oli kiinnitetty huomiota eikä sitä, miten tämä käytännössä tulisi tehdä.

4.6.2 Virrehavaintojen käsittely puolustushaaraesikuntien tarkastuksessa

Maavoimien komentajan vuoden 2015 SKRTL 125 §:n mukaisessa tarkastuksessa MAAVE:n sotilaslakimiehet olivat tarkastaneet joukko-osastojen kurinpitorekisterit eli varsinaiset kurinpitopäätökset. RVLE on toimittanut tarkastuksen vastaavalla tavalla. Puolustushaaraesikuntien tarkastuskertomusten yksityiskohtaiset havainnot kohdistuivat SKRTL 125 §:n mukaisesti itse kurinpitopäätöksen muotoon ja sisältöön lukuun ottamatta joukko-osastoa C, jonka tarkastuskertomuksen yksityiskohtaiset havainnot kohdistuivat myös esitutkinta-asiakirjoihin. Muutoin esitutkintamenettely jäi siis yksityiskohdiltaan puolustushaaraesikuntien yksityiskohtaisen tarkastuksen ulkopuolelle, vaikkakin tarkastuskertomuksissa on kaikkien joukko-osastojen esitutkinnoista tehty yleisiä huomioita ja annettu esitutkintaan kohdistuvia toimintaohjeita.

Tarkastuksista on puolustushaaraesikunnissa laadittu puolustushaaran yhteinen tarkastuskertomus sekä erillinen joukko-osastokohtainen tarkastuskertomus. Joukko-osastokohtaisessa tarkastuskertomuksessa on selostettu yleisesti joukko-osaston aineistoa koskevat havainnot ja toimenpidesuositukset sekä erilliset tapauskohtaiset tarkastushavainnot siltä osin, kun havainnot eivät ole sisältyneet kyseisen joukko-osaston omiin tarkastuskertomuksiin.

Maavoimien komentaja on vuoden 2015 kurinpitoaineistoa koskevassa tarkastuskertomuksessaan todennut kurinpitorkaisut yleisesti hyvätasoisiksi. Suurin osa havaituista puutteista on puolustushaaraesikunnankin tarkastuksessa katsottu luonteeltaan teknisiksi ja siten sellaisiksi, että niillä ei ole ollut vaikutusta menettelyn kohteen oikeusasemaan.³⁹¹ Yleisellä tasolla huomiota on kiinnitetty erityisesti teonkuvausten täsmällisyyteen ja muotoiluun. Palvelus- ja varitorialikoksissa on korostettu sen määräyksen yksilöintiä, jonka laiminlyöntiin tai rikkomiseen rangaistus on perustunut. Myös muutoksenhakuosoituksen antamisen dokumentoinnissa ja sisällössä todettiin olleen runsaasti virheitä. Täytäntöönpanovaiheen virheistä on erikseen mainittu varoituksen virheellinen täytäntöönpano sekä ylimääräisen palveluksen täytäntöön-

³⁹¹ MAAVE kertomus MM13225, s. 3-4.

panon viivästyminen.³⁹² Vertailun vuoksi voidaan todeta, että myös viimeisessä SKRTL:n voimaantuloa edeltäneessä vuonna 2013 koskevassa tarkastuskertomuksessa puolustushaaraesikunnat pitivät kurinpitomenettelyjen yleistä laatua hyvänä. Laatua on itse asiassa tuolloin kuvailtu lähestulkoon samalla tavalla kuin nyt.³⁹³

RVLE:n tarkastuskertomuksessa ei varsinaisesti ole luonnehdittu menettelyn toteutunutta laatua. Havaittuja virheitä tosin on pidetty lähinnä teknisinä ja vähäisinä eikä niiden ole katsottu vaikuttaneen menettelyn kohteen oikeusasemaan. Erikseen virheistä on mainittu tarkastuksessa havaitut ongelmat menettelyn kohteen kuulemisessa, varoitusten virheellinen täytäntöönpano sekä täytäntöönpanomerkintöjen puutteellisuudesta aiheutuneet epäselvyydet.³⁹⁴ MAAVE:n ja RVLE:n tarkastuskertomuksissa on siten kiinnitetty yleisesti huomiota juuri samoihin seikkoihin, joista aiheutui muiksi kuin muoto- ja merkintävirheeksi luokiteltuja virrehavaintoja myös tässä tutkimuksessa.

Puolustushaarojen tarkastuskertomusten perusteella voidaan yleisesti todeta, että puolustushaaraesikuntien tarkastuksissa on kiinnitetty enemmän huomiota muihin virhetyyppeihin kuin muoto- ja merkintävirheisiin. Tarkastuskertomuksissa näyttää pääasiassa olevan tapana selostaa muoto- ja merkintävirheiksi luokiteltavia virheitä koskevat tarkastushavainnot yleisesti koko aineistosta. Näin ollen kertomusten perusteella kaikkia tarkastuksessa muoto- ja merkintävirheiksi katsottuja tarkastushavaintoja ei pystytä tarkasti määrittelemään, eivätkä tarkastuskertomukset siten ole täysin vertailukelpoisia tässä tutkimuksessa virrehavainnoista esitettyihin tuloksiin. Muihin virhetyyppeihin kuuluvat tarkastushavainnot puolestaan oli tapauskohtaisissa tarkastushavainnoissa erikseen selostettu.³⁹⁵ Kuitenkin kuten edellä on todettu, esituskinta-asiakirjoissa tutkimuksessa todetut virrehavainnot eivät ole vertailukelpoisia puolustushaaraesikuntien tarkastuskertomuksiin. Tämä on harmillista, koska valtaosa tutkimuksessa

³⁹² MAAVE kertomus MM13225, s. 6-11.

³⁹³ MAAVE kertomus MK17924, s. 3. ILMAVE kertomus CK9095, s. 4. MERIVE kertomus DK6404, s. 2.

³⁹⁴ RVLE kertomus RVL Dno/2016/95, s. 3-5.

³⁹⁵ Yksityiskohtaisissa tarkastushavainnoissa oli erikseen ainakin joissakin tapauksissa kiinnitetty huomioita myös tietynlaisiin muoto- ja merkintävirheiksi luokiteltaviin havaintoihin. Tällaisia havaintoja olivat esimerkiksi kurinpitotarkastuksen täytäntöönpanon vakuudeksi tehtävän merkinnän puuttuminen ja sotilaslakimiehen lausuntoa koskevan merkinnän puuttuminen.

tehdyistä virrehavainnoista ilmeni juuri esitutkinta-asiakirjoissa tai esitutkinta-aineiston ja kurinpitopäätöksen keskinäisessä suhteessa.³⁹⁶

Jos muoto- ja merkintävirheitä ei oteta huomioon, oli joukko-osasto A:n puolustushaaraesikunnan tarkastuskertomuksessa huomioitu tämän tutkimuksen kanssa yhtenevästi yksi rangaistuksen mittaamisvirhe, jota joukko-osaston tarkastuskertomukseen ei sisällynyt. Lisäksi tarkastuskertomuksessa oli käsitelty toinen rangaistuksen mittaamisvirhe, jota puolestaan tutkimusaineistoon ei sisällynyt. Tutkimustulosten vertailtavuus tarkastuskertomukseen oli heikko, koska muut tutkimuksen virrehavainnot ilmenivät esitutkinta-aineistossa.

Joukko-osastoa B koskevassa puolustushaaraesikunnan tarkastuskertomuksessa oli yleishuomiona kiinnitetty huomiota muutoksenhakuosoituksen sisältöön. Joukko-osaston aineistossa olikin täytäntöönpanovirheiksi luettu useita juuri tästä johtuneita poikkeamahavaintoja.³⁹⁷ Lisäksi joukko-osastokohtaisessa tarkastuskertomuksessa oli tutkimustulosten kanssa yhtenevästi huomioitu kaksi tunnusmerkistövirhettä ja yksi täytäntöönpanovirhe sekä lisäksi yksi sellainen tunnusmerkistövirhe, jota ei tässä tutkimuksessa ollut havaittu. Tutkimusaineistossa todettiin kuitenkin myös useita tunnusmerkistövirheitä, joista tarkastuskertomuksessa ei ollut mainintaa. Todennäköistä onkin, että puolustushaaraesikunta on tarkastuksessaan arvioinut teonkuvausten sisältöä jonkin verran väljemmin kuin tämän tutkimuksen kriteeristöissä on tehty.

Joukko-osastoa C koskeva puolustushaaraesikunnan joukko-osastokohtainen tarkastuskertomus oli hyvin yksityiskohtainen. Tarkastus oli muista joukko-osastoista poiketen kohdistunut itse kurinpitotapauksien lisäksi myös niihin liittyviin esitutkinta-aineistoihin. Tarkastuskertomuksessa virrehavaintoja olikin näin ollen tuotu esiin huomattavasti muita joukko-osastoja enemmän ja virrehavainnot kattoivat myös esitutkinta-asiakirjoissa ilmenneet virheet. Tarkastushavainnot olivat tutkimustulosten kanssa yhteneviä; tarkastuskertomuksessa oli muutamia muoto- ja merkintävirheitä lukuun ottamatta joko yleisesti tai tapauskohtaisesti käsitelty kaikki samat virrehavainnot, jotka tehtiin myös tässä tutkimuksessa. Tämän perusteella voidaan

³⁹⁶ Tässä yhteydessä on huomioitava, että tavallisesti kurinpitoasian esitutkinta-aineistokin on kuitenkin kertaalleen ollut sotilaslakimiehen arvioitavana silloin, kun sotilaslakimies on ollut antamassa asiassa SKRTL 33 §:ssä tarkoitettua lausuntoa. Kaikissa kurinpitotapauksissa näin ei kuitenkaan ole, koska sotilaslakimiehen lausuntoa ei kaikissa tapauksissa lainkaan ole pyydetty tai se on voitu antaa myös puhelimitse ilman että sotilaslakimies olisi perehtynyt esitutkinta-aineistoon yksityiskohtaisesti.

³⁹⁷ Kyseisissä tapauksissa kurinpitopäätöksiin liitettyihin ratkaisupyynnöihin ei ollut merkitty ratkaisupyynnön tekemiselle asetettua määräaikaa tai se oli virheellinen.

todeta, että puolustushaaraesikuntien tarkastuksessa tehdyt havainnot menettelyn laadusta ja sen puutteista tukevat tutkimustuloksia silloin, kun tarkastelut ovat perustuneet samaan aineistoon. Samoin voitaneen arvioida, että viimeistään puolustushaaraesikuntien tarkastuksessa pystytään tarkastukseen sisältyvässä aineistossa kontrolloimaan nekin virheet, jotka joukko-osastojen omassa tarkastustoiminnassa ovat jääneet havaitsematta.

Tutkimustulokset ja puolustushaaraesikunnan joukko-osastokohtaisen tarkastuskertomuksen havainnot olivat vähiten yhtenevät joukko-osasto D:n kohdalla.³⁹⁸ Osaksi tämä todennäköisesti johtui siitä, että tutkimusaineistoon ei sisällynyt kaikkien tapausten muutoksenhakuasiakirjoja. Puolustushaaraesikunta oli sekä yleishuomiona että yksityiskohtaisissa havainnoissa kiinnittänyt runsaasti huomiota muutoksenhakuosoituksen muotoon ja sisältöön. Näistä aiheutuneita virrehavainnoja ei siis tutkimustuloksiin nyt sisällynyt. Tarkastuskertomuksessa oli erikseen mainittu kaksi sellaista täytäntöönpanovirhettä, jotka oli luettu virrehavainnoiksi myös tutkimustuloksissa. Huomiotta oli kuitenkin jätetty useita tutkimustuloksissa luettuja teonkuvausvirheitä ja rangaistuksen mittaamisvirheitä, jotka ilmenivät itse kurinpitopäätöksessä ja siten sisältyivät myös puolustushaaraesikunnan tarkastamaan aineistoon.³⁹⁹

Edellä esitetyn perusteella näyttäisi siltä, että puolustushaaraesikuntien tarkastuksessa kurinpitopäätöksistä löydetään puutteita jotka joukko-osastojen omassa tarkastustoiminnassa eivät tule huomioiduksi. Puolustushaaraesikuntien tarkastuksessa myös pystytään muoto- ja merkintävirheiden lisäksi huomioimaan runsaammin muitakin tässä tutkimuksessa määriteltyjä virhetyyppejä. Kuitenkin tässä tutkimuksessa virrehavainnoja oli vielä puolustushaaraesikuntienkin tarkastuskertomuksiin verrattuna enemmän. Ero johtunee pääasiassa siitä, että lukumääräisesti ehdoton valtaosa tutkimuksen virrehavainnoista ilmeni juuri esitutkinta-asiakirjoissa.⁴⁰⁰ Toisaalta ainakin osittain ero johtuu myös poikkeamahavaintojen erilaisesta tulkintatavasta: puolustushaaraesikunnissa ei mitä ilmeisimmin ole katsottu puuttumiskyn-

³⁹⁸ Havainnoja muoto- ja merkintävirheistä ei tosin tässäkään ole vertailtu, ks. huomiot edellä joukko-osaston A kohdalla.

³⁹⁹ Teonkuvausvirheissä oli kysymys esimerkiksi siitä, että palvelusrikoksen teonkuvaukseen ei sisällynyt lainkaan mainintaa siitä, että rangaistu olisi kuvattuna menettelyllään *rikkonut tai jättänyt täyttämättä palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevan määräyksen*, mitä voitaneen pitää kyseisen rikoksen keskeisenä tunnusmerkistötekijänä. Rangaistuksen mittaamisvirheeksi puolestaan tutkimuksessa luettiin esimerkiksi se, että kurinpitopäätöksessä oli jätetty soveltamatta rangaistusta korottavaa perustetta vaikka soveltamisedellytykset olivat sotilaslakimiehen lausunnonkin mukaan olleet käsillä.

⁴⁰⁰ Tosin esimerkiksi tunnusmerkistövirheiden ja täytäntöönpanovirheiden vertailtavuus on parempi, koska kyseiset virhetyypit ilmenevät lähinnä pelkästään kurinpitopäätöksessä.

nyksen ylittäviksi virheiksi kaikkia niitä poikkeamahavainnointoja, jotka tässä tutkimuksessa virheiksi luokiteltiin. Luonnollisesti on huomioitava myös inhimilliset tekijät.⁴⁰¹

4.6.3 Huomioita kurinpitomenettelyn sisäisestä kontrollista

Kaikilla tarkastushavainnoilla ja tarkastuskertomuksiin sisällytettävällä ohjeistuksella on tietysti merkitystä kurinpitomenettelyn laadun valvonnassa ja kehittämisessä joukko-osastoissa. Jos kuitenkin tarkastushavainnot keskittyvät pääasiassa teknisiin seikkoihin, ei menettelyn yleistä laatua pystytä lyhyellä aikavälillä merkittävästi nostamaan. Menettelyn kohteen oikeusaseman kannalta tämä puolestaan on ongelmallista siksi, että merkityksellisimmät laatuvirheet eivät ilmene niin että ne olisivat korjattavissa vielä sinä aikana kun kohde on menettelyn piirissä. Puolustushaaraesikuntien ja Pääesikunnan säännöllinen tarkastustoiminta kohdistuu menettelyn soveltamiskäytäntöön niin pitkällä viiveellä, että poikkeuksetta ainakin menettelyn kohde ja mahdollisesti muutkin menettelyyn osallistuneet toimijat ovat jo siirtyneet pois soveltamisympäristöstä. Ylempien esikuntien tarkastustoiminnan vaikutus laatuun toteutuikin lähinnä joukko-osastoihin kohdistuvan ohjauksen ja henkilöstön koulutuksen kautta. Kurinpitoesimiesten valmiuksien parantamiseksi olisi eduksi, jos tarkastushavainnoista ilmenisi havaintoon johtanut päättely ja sitä koskeva sääntely ja ohjeistus. Joukko-osastojen omien tarkastusten toteutustapa ja tarkastuskertomuksen sisältö ovat tärkeimmät välineet tämän toteuttamiseksi.

Vaikka kurinpitomenettelylle säädetty järjestelmän sisäinen kontrolli onkin poikkeuksellisen kattava ja useampikertainen, sen ulottumattomiin näyttäisi jäävän vielä runsaasti menettelyssä tapahtuvia virheitä. Ongelmallisimpia ovat kurinpitoasian esitutkintavaiheessa tapahtuvat virheet. Vaikka kurinpitopäätös oikeellisuus onkin menettelyn kohteen oikeusaseman kannalta kaikkein merkittävin, voi rikosprosessin periaatteiden toteutuminen vaarantua menettelyn muissakin vaiheissa. Merkityksellisemmistä virhetyypeistä erityisesti syyttömyysolettamavirhe, viivästysvirhe ja kuulemisvirhe ovat ominaisia nimenomaan esitutkintavaiheessa. Myös näyttövirheet ja toimivaltuuden ylitysvirheet ovat vähintäänkin yhtä mahdollisia esitutkinnassa. Kun kyse on periaatteiden toteutumisesta, ei menettelyn muissa vaiheissa tapahtuneiden virheiden merkitys välttämättä enää kurinpitopäätöksessä korjaannu, vaikka virheellä ei sen

⁴⁰¹ Inhimillisillä tekijöillä tarkoitetaan sitä, kuinka kattavasti tarkastuksen toimittaja on virheet aineistosta löytänyt. Tässä poikkeavuutta oli molempiin suuntiin; puolustushaaraesikuntien tarkastuskertomuksissa oli kiinnitetty huomiota myös joihinkin sellaisiin virheisiin, jotka tässä tutkimuksessa olivat jääneet huomiotta vaikka ne kriteeristön perusteella olisi tullut virheiksi luokitella.

sisältöön konkreettista vaikutusta olisi ollutkaan. Tämä saattaa osittain selittää puolustushaaraesikuntien positiivista käsitystä kurinpitomenettelyn toteutuvasta laadusta.⁴⁰²

Laatua arvioitaessa on kuitenkin tätäkin enemmän kysymys siitä, millainen merkitys virhehavainnoille annetaan. Oikeuskirjallisuudessa virheiden merkitykseen on suhtauduttu kriittisemmin kuin menettelyn sisäisessä kontrollissa.⁴⁰³ Puolustushaaraesikuntien rooli on toisaalta menettelyn laatua valvova ja kontrolloiva, mutta toisaalta ne myös kiinteästi osallistuvat tapauksen käsittelyyn. Lisäksi niiden tehtävänä on luoda joukko-osastoille edellytykset menettelyn toteuttamiseen. Menettelyn toteutuvaa laatua arvioidessaan puolustushaaraesikunnat, samoin kuin omalta osaltaan joukko-osastot, arvioivat siis olennaisilta osin oman toimintansa laatua. Sotilasviranomaisen toteuttama sisäinen kontrolli toisin sanoen kuuluu sotilaskurinpitomenettelyn suljetun järjestelmän piiriin.⁴⁰⁴

4.7 Kurinpitomenettelyn laatu tutkimustulosten perusteella

Tutkimuksen tapausaineistoista tehtyjen havaintojen perusteella kurinpitomenettelyn laatu näyttää jonkin verran parantuneen verrattuna aiempiin vastaaviin tutkimuksiin. SKRTL:n voimaantulo ja sen mukaiseen menettelyyn siirtyminen ei näytä heikentäneen menettelyssä toteutuvaa laatua tai aiheuttaneen huomattavia uusia laatuongelmia. Myös menettelyssä havaitut vakavana pidettävät virheet ovat luonteeltaan aiempaa lievempiä.

Menettelyssä on kuitenkin havaittavissa virheitä edelleen varsin paljon. Erityyppisten virheiden esiintyminen näyttää kuuluvan kurinpitomenettelyn soveltamiseen. Tämä ei tietenkään sinällään ole poikkeuksellista, virheitä ja laatuvaihtelua sisältynee ainakin jossain määrin kaikkeen viranomaistoimintaan. Kun menettelyn laatua arvioidaan virhehavaintojen kautta, muodostuu olennaiseksi kysymykseksi se, mikä painoarvo minkäkin tyyppiselle virheelle annetaan. Vaikka tietyn tyyppisiä virheitä on perusteltua pitää suhteellisesti vakavampina,

⁴⁰² Tätä käsitystä tukee muun ohella se, että joukko-osaston C puolustushaaraesikunta suhtautui kaikkein kriittisimmin menettelyn toteutuvaan laatuun, kun tämän puolustushaaraesikunnan tarkastus oli kohdistunut kaikkeen asiakirja-aineistoon.

⁴⁰³ MAAVE kertomus MM13225, s. 3-4. RVLE kertomus RVLdno/2016/95, s. 5. Vrt. *Kärki Helsinki Law Review* 2010/1, s. 28

⁴⁰⁴ Suljetun järjestelmän ongelmasta ks. esim. *Kärki* s. 29-30 ja *Kettunen*, s. 54-55. Täytyy tosin huomioida, että suljetun järjestelmän ongelma korostui SKL:n mukaisessa menettelyssä. SKRTL:n mukainen menettelyssä kaikki kurinpitopäätökset on muutoksenhakukeinoin viime kädessä mahdollista saattaa kurinpitojärjestelmän ulkopuolelle.

riippuu virrehavaintojen painoarvo viime kädessä siitä tarkoituksesta jossa tuloksia tarkastellaan. Tässä tutkimuksessa tulkinta on esitetty kunkin virhetyypin yhteydessä.

Sotilaskurinpitomenettelyn virheille ja laatupoikkeamille on ominaista kurinpitopäätöksen muihin rangaistuksiin verrattuna suhteellisen vähäinen konkreettinen merkitys menettelyn kohteelle, jolloin myös mahdollisten virheiden merkitys kohteen oikeusasemaan on yleensä vähäinen. Toisaalta menettelyn erityispiirteet ja niihin perustuva erityinen oikeellisuusvelvoite edellyttävät tavanomaista kriittisempää suhtautumista virheisiin. On myös huomattava, että uudistunutta menettelyä on sovellettu vasta kohtalaisen lyhyen aikaa. Soveltamisesta saatujen kokemusten ja havaintojen perusteella virhelähteitä on mahdollista tunnistaa ja niihin puuttua. Esimerkiksi muutoksenhakuohjauksen kohdalla näin on jo tapahtunutkin. Ainakin teknisten virheiden määrän voisi arvioida tulevaisuudessa vielä vähenevän.

Kurinpitoesimiehellä on menettelyssä varsin laaja harkintavalta. Erityistä harkintavaltaa on menettelyn aloittamisen, seuraamuksen määräämisen ja sen mittaamisen suhteen. Lisäksi kurinpitoesimies useimmiten käyttää päätösvaltaa myös asian selvittämisen edellyttämistä esitutkintatoimenpiteistä. Harkintavallan erityinen laajuus vaikuttaa ristiriitaiselta suhteessa kurinpitoesimiesten yleisiin edellytyksiin rikosasioiden käsittelyssä. Harkintavallan yksilölliseen soveltamiseen liittyy riski menettelyn kohteiden yhdenvertaisen kohtelun vaarantumisesta. Toisaalta menettelyssä käsiteltävät asiat useimmiten ovat yksinkertaisia ja selkeitä sekä toiseikastoltaan varsin samankaltaisia keskenään. Lisäksi juuri kurinpitoesimiehellä on parhaat edellytykset arvioida käsiteltävää asiaa menettelyn keskeisenä tavoitteena olevan sotilaallisen kurin ja järjestyksen kannalta.

Menettelyn sisäinen kontrollijärjestelmä edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja menettelyn laatua muutenkin. Järjestelmä ei kuitenkaan kata menettelyä kokonaisuudessaan siten, että kaikkiin virhelähteisiin olisi säännönmukaisella kontrollijärjestelmällä mahdollista puuttua vaan osa menettelyn käytännön toimista jää säännöllisen kontrollin ulkopuolelle. Menettelyn sisäisessä kontrollissa sotilasviranomaiset itse pitävät kurinpitomenettelyjen toteutuvaa laatua erittäin hyvänä. Tarkastushavaintojen perusteella virheitä aiheuttavia menettelytapoja tunnistetaan ja niitä pyritään muuttamaan, mutta tässä ei ole kaikilta osin onnistuttu.⁴⁰⁵ Erityisesti

⁴⁰⁵ Puolustushaaraesikunnat ja Pääesikunta pyrkivät omissa tarkastuskertomuksissaan ja järjestämässään koulutuksessa ohjaamaan ja korjaamaan tällaisia ongelmalliseksi havaittuja menettelytapoja. Kaikkien tarpeiden huomiointi ei kuitenkaan tällä tavoin ole mahdollista, vaan kattava ohjaus edellyttää myös joukko-osastojen toimenpiteitä.

tämä koskee esitutkintavaihetta ja esitutkinnassa tehtäviä päätöksiä. Kontrollijärjestelmän puutteena on myös se, että joukko-osastojen huomio keskittyy lähinnä teknisiin virheisiin merkityksellisempien seikkojen jäädessä vähemmälle huomiolle. Puolustushaarojen kontrollissa havaintojen kattavuus paranee, mutta sen vaikutukset ovat ennemminkin toimijoita ja menettelytapoja ohjaavia kuin virheiden vaikutuksia poistavia. Erityisen ongelmallista on, mikäli virhelähdettä ei lainkaan tunnisteta menettelyn sisäisessä kontrollissa.

Kurinpitomenettelyn toteutuvaa laatua arvioitaessa on kuitenkin tarpeen yksityiskohtien lisäksi arvioida menettelyä myös yleisemmin. Yleisesti kurinpitomenettelyn laadun kannalta ongelmallista on se, että menettelyn toimijoiden on vaikea erottaa asemaansa toisaalta sotilaskäskyjärjestelmään ja sotilashallintoon perustuvan sotilasorganisaation ja toisaalta rikosoikeudellisen menettelyn osana. Ongelma ei ole ainoastaan periaatteellinen, vaan se realisoituu myös kurinpitomenettelyssä tapahtuvina menettelyvirheinä. Vaikutuksia on havaittavissa niin kurinpitoesimiesten päätöksenteossa kuin sotilasrikosasian tutkijan toimenpiteissä. Hankalinta asemansa hahmottaminen voi kuitenkin olla menettelyn kohteena olevalle varusmiehelle. Asetelma tulisi pystyä huomioimaan osana menettelyä jo esitutkintavaiheessa. Kuitenkin juuri esitutkintavaiheessa tämä näyttäisi olevan kaikkein vaikeinta.⁴⁰⁶

Sotilaskurinpitojärjestelmän vallanjako-opilliset jännitteet näyttävät tulevan esiin ja vaikuttavan menettelyn soveltamiskäytännössä. Voimakkaasti yleistäen voikin todeta laatuongelmien aiheutuvan usein siitä, että rikosoikeudellisen järjestelmän piirissä tehtävillä ratkaisulla pyritään saavuttamaan sotilasorganisaation toiminnallisia tai hallinnollisia tarkoituksia. Tällaisia tarkoituksia voivat olla esimerkiksi tehokkuus, resurssien kohdentaminen, tarveharkinta, yksilölliset valmiudet tai koulutustavoitteiden saavuttaminen. Näin ei tulisi olla, vaan rikosoikeudellinen järjestelmä on olemassa näiden tarkoituksien suojaksi ja sitä on noudatettava sellaisenaan silloin kun sen edellytykset ovat olemassa. Menettelyyn kohdistuvaa sotilaallista harkintavaltaa voidaan käyttää vain niissä kohdin ja niillä perusteilla, jotka rikosoikeudellisessa järjestelmässä on määritelty. Sotilasviranomaisille kurinpitomenettely on muusta toiminnasta poikkeavan oikeudellisen luonteensa ja erityislaatuisuutensa takia haasteellista. Tähän haastavuuteen joudutaan kuitenkin vastaamaan niin kauan, kuin kurinpitomenettely perustetaan rikosoikeudelliseen järjestelmään.

⁴⁰⁶ Edes puhtaasta huolimattomuudesta tapahtuneita virheitä ei tässä suhteessa voida jättää huomiotta, koska kurinpitomenettelyn erityisluonne edellyttäisi nimenomaan korostunutta huolellisuutta.